

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΟΡΙΑΚΗΣ ΡΟΠΗΣ
ΠΡΟΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΣΕ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΕΥΘΥΜΙΟΠΟΥΛΟΥ ΖΑΝΑ

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς ως μέρος των απαιτήσεων για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος στην Οικονομική και Επιχειρησιακή Στρατηγική.

Πειραιάς, Νοέμβριος 2019

**UNIVERSITY OF PIRAEUS
DEPARTMENT OF ECONOMICS**

**MASTER PROGRAM IN ECONOMIC AND BUSINESS
STRATEGY**

**EMPIRICAL INVESTIGATION OF MARGINAL
PROPENSITY TO CONSUME IN SELECTED
COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION**

**By
EFTHYMIOPOULOU ZANA**

Master thesis submitted to the Department of Economics of the University of Piraeus in partial fulfillment of the requirements for the MSc Diploma in Economic and Business Strategy.

Piraeus, November 2019

Στους γονείς μου

Ευχαριστίες

Φτάνοντας στο τέλος των μεταπτυχιακών μου σπουδών αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω ξεχωριστά όλους όσους συνέβαλαν στην ολοκλήρωση της Διπλωματικής μου εργασίας. Καταρχάς θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα Καθηγητή μου, Χρήστο Αγιακλόγλου για τη συνεχή ενθάρρυνση και υποστήριξη του καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής της Διπλωματικής εργασίας. Ειδικότερα τον ευχαριστώ γιατί μοιράστηκε μαζί μου τις ερευνητικές του ιδέες, τις γνώσεις και την εμπειρία του πάνω στο πεδίο της έρευνας, δίνοντάς μου με προθυμία και ειλικρινές ενδιαφέρον τις σωστές κατευθυντήριες γραμμές. Εν συνεχεία ευχαριστώ όλους τους καθηγητές του Μεταπτυχιακού Προγράμματος της Οικονομικής και Επιχειρησιακής Στρατηγικής για την επιστημονική συμβολή τους κατά τη διάρκεια των δύο ετών του μεταπτυχιακού προγράμματος, καθώς και τα μέλη της Τριμελούς Επιτροπής, κ. Σαμπράκο και κα. Κοτταρίδη, οι οποίοι δέχτηκαν να αναλάβουν και να παρακολουθήσουν τη Διπλωματική μου εργασία.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τους γονείς μου που με στήριξαν ηθικά και υλικά κατά τη διάρκεια των σπουδών μου. Τους ευχαριστώ για την υπομονή και τις ηθικές τους αξίες, οι οποίες αποτέλεσαν και θα αποτελούν το φωτεινό σηματοδότη στην πορεία μου προς την πραγμάτωση των προσωπικών και των επαγγελματικών μου ονείρων. Τα πνευματικά εργαλεία που απέκτησα μέχρι τώρα οφείλονται σε αυτούς καθώς αποτέλεσαν την κινητήρια δύναμη ώστε να εξελίξομαι και να θέτω συνεχώς νέους στόχους.

Εμπειρική διερεύνηση της οριακής ροπής προς κατανάλωση σε επιλεγμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σημαντικοί όροι: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, Κατανάλωση, Οριακή Ροπή προς Κατανάλωση, Απλό Γραμμικό Υπόδειγμα.

Περίληψη

Η εργασία αυτή μελετά την οριακή ροπή προς κατανάλωση σε οκτώ αναπτυσσόμενες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αντικείμενο της είναι η εξέταση της συμπεριφοράς της κατανάλωσης όταν μεταβάλλεται το εισόδημα κατά τη διάρκεια των ετών 1999-2018 με διάκριση ανάμεσα στις περιόδους πριν και μετά την οικονομική κρίση. Η παρούσα έρευνα πραγματοποιείται με τη χρήση οικονομετρικών τεχνικών και θεωριών, στο excel. Στα πλαίσια του εμπειρικού σκέλους της εργασίας χρησιμοποιούνται ετήσιες παρατηρήσεις του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και της Κατανάλωσης για τις χώρες: Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία και Πορτογαλία. Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν καλύπτουν μια περίοδο από το 1999 μέχρι το 2018 και συλλέχθηκαν από τη βάση δεδομένων World Development Indicators (WDI), της World Data Bank.

Από τα εμπειρικά αποτελέσματα της μελέτης για το σύνολο των χωρών που εξετάστηκαν προέκυψε ότι υπάρχει διαφορετική συμπεριφορά στην οριακή ροπή προς κατανάλωση στις τέσσερις κεντρικές χώρες της Ευρώπης σε σχέση με τις υπόλοιπες τέσσερις περιφερειακές. Οι 4 πρώτες χώρες, δηλαδή η Αυστρία, το Βέλγιο, η Γαλλία και η Γερμανία παρουσιάζουν παρόμοια συμπεριφορά πριν και μετά την κρίση. Δηλαδή για κάθε πρόσθετη μονάδα εισοδήματος η κατανάλωση των ατόμων κατά μέσο όρο βρίσκεται περίπου στο 0.66. Ενώ για τις υπόλοιπες χώρες μετά την κρίση παρατηρείται πτώση της οριακής ροπής προς κατανάλωση με εξαίρεση την Ελλάδα, με μέσο όρο πριν την κρίση στο 0.84. Η οριακή ροπή προς κατανάλωση μετράει

την ευαισθησία της μεταβλητής Κατανάλωση, όταν μεταβάλλεται το διαθέσιμο εισόδημα.

Empirical investigation of marginal propensity to consume in selected countries of European Union

Keywords: Gross Domestic Product, Consumption, Marginal propensity to consume, Simple Linear Regression.

Abstract

This thesis explores the marginal propensity to consume in eight developed countries of Europe. The aim of the study is to examine the behavior of the consumption when the discretionary income changes at the period of 1999 to 2018 with a division of time periods in pre crisis period and post crisis period. This research is accomplished by using econometric techniques and theories from excel. The empirical part of this work uses annual observations of the Gross Domestic Product and consumption for the countries: Austria, Belgium, France, Germany, Greece, Italy, Spain and Portugal. The time span of the research covers a period from 1999 to 2018 and the data were collected from the database World Development Indicators (WDI), of World Data Bank.

The empirical results of the study, for all the countries examined, indicate that there is a different behavior of the marginal propensity to consume in the four central countries of Europe in comparison with the other regional countries. The first four countries, specifically Austria, Belgium, France and Germany behave similarly before and after the crisis. That is to say, for each additional unit of income, the average amount of person consumes are about 0.66. While for the rest of the post-crisis countries there is a fall in marginal propensity to consume with the exception of Greece, before the crisis their average stands at 0.84. Marginal propensity to consume measures the sensitivity of Variable Consumption when disposable income changes.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	vii
Abstract.....	x
Κατάλογος Πινάκων.....	xiii
Κατάλογος Διαγραμμάτων.....	xiv
Κεφάλαιο 1	
Περιγραφή Μακροοικονομικών Μεταβλητών	
1.1 Εισαγωγή.....	1
1.2 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν.....	4
1.3 Ανεργία.....	11
1.4 Πληθωρισμός.....	17
1.5 Οικονομική Ανάπτυξη.....	21
1.6 Δημόσιο Χρέος.....	25
1.7 Ανακεφαλαίωση.....	31
Κεφάλαιο 2	
Θεωρία Κατανάλωσης	
2.1 Εισαγωγή.....	33
2.2 Η Υπόθεση του Απόλυτου Εισοδήματος.....	35
2.2 Μεταγενέστερα ευρήματα.....	39
2.3 Η Υπόθεση του Σχετικού Εισοδήματος.....	41
2.4 Η Υπόθεση του Κύκλου Ζωής.....	44
2.5 Η Υπόθεση του Μόνιμου Εισοδήματος.....	47
2.6 Συμπεράσματα Θεωριών.....	52
2.7 Η Κατανάλωση στην Ευρώπη.....	53
2.8 Ανακεφαλαίωση.....	58
Κεφάλαιο 3	
Εμπειρική Μελέτη της οριακής ροπής προς κατανάλωση για επιλεγμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης	
3.1 Εισαγωγή.....	61

3.2 Παρουσίαση Δεδομένων.....	61
3.3 Χρονικές Περίοδοι Ανάλυσης.....	71
3.4 Ανάλυση Δεδομένων.....	72
3.5 Ανακεφαλαίωση.....	75
Βιβλιογραφία.....	77

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 2.1: Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ και Πραγματική Ατομική Κατανάλωση της ΕΕ.....	54
Πίνακας 3.1: Οριακή Ροπή προς κατανάλωση.....	70

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1.1: Ονομαστικό ΑΕΠ παγκοσμίως.....	8
Διάγραμμα 1.2: Σύγκριση Ονομαστικού και Πραγματικού ΑΕΠ Αμερικής.....	10
Διάγραμμα 1.3: Κατάταξη χωρών με βάση τα ποσοστά ανεργίας.....	12
Διάγραμμα 1.4: Ποσοστό Ανεργίας στην Ευρώπη.....	13
Διάγραμμα 1.5: Συνολικός Αριθμός ανέργων για την ΕΕ-28.....	16
Διάγραμμα 1.6: Παγκόσμιος χάρτης ρυθμού πληθωρισμού.....	18
Διάγραμμα 1.7: Ετήσιος ρυθμός πληθωρισμού.....	19
Διάγραμμα 1.8: Ρυθμός Ανάπτυξης παγκοσμίως.....	22
Διάγραμμα 1.9: Πραγματικός ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης για την ΕΕ.....	23
Διάγραμμα 1.10: Παγκόσμιος χάρτης δημοσίου χρέους.....	26
Διάγραμμα 1.11: Δημόσιο Χρέος % του ΑΕΠ χωρών ΕΕ.....	28
Διάγραμμα 1.12: Κατάταξη Χωρών με το υψηλότερο Δημόσιο Χρέος σε σχέση με το ΑΕΠ.....	28
Διάγραμμα 2.1: Καμπύλη Συνάρτησης Κατανάλωσης.....	37
Διάγραμμα 2.2: Ο γρίφος της κατανάλωσης.....	40
Διάγραμμα 2.3: Θεωρία του Σχετικού Εισοδήματος.....	43
Διάγραμμα 2.4: Θεωρία Κύκλου Ζωής.....	47
Διάγραμμα 2.5: Θεωρία Μόνιμου Εισοδήματος.....	51
Διάγραμμα 2.6: Πραγματική Ατομική Κατανάλωση και κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ.....	57
Διάγραμμα 2.7: Δαπάνες Ιδιωτικής Κατανάλωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	58
Διάγραμμα 3.1: Εξέλιξη Κατανάλωσης και ΑΕΠ για την Αυστρία.....	63

Διάγραμμα 3.2: Εξέλιξη Κατανάλωσης και ΑΕΠ για το Βέλγιο.....	64
Διάγραμμα 3.3: Εξέλιξη Κατανάλωσης και ΑΕΠ για τη Γαλλία.....	64
Διάγραμμα 3.4: Εξέλιξη Κατανάλωσης και ΑΕΠ για τη Γερμανία.....	65
Διάγραμμα 3.5: Εξέλιξη Κατανάλωσης και ΑΕΠ για την Ελλάδα.....	65
Διάγραμμα 3.6: Εξέλιξη Κατανάλωσης και ΑΕΠ για την Ιταλία.....	66
Διάγραμμα 3.7: Εξέλιξη Κατανάλωσης και ΑΕΠ για την Ισπανία.....	66
Διάγραμμα 3.8: Εξέλιξη Κατανάλωσης και ΑΕΠ για την Πορτογαλία.....	67
Διάγραμμα 3.9: Κατανάλωση και Αποταμίευση Κεντρικών Χωρών της ΕΕ.....	69
Διάγραμμα 3.10: Κατανάλωση και Αποταμίευση Κεντρικών Χωρών της ΕΕ.....	70

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ

1.1 Εισαγωγή

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, οι οικονομολόγοι δεν είχαν κάποιο ολοκληρωμένο μέτρο μελέτης της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας. Στηρίζονταν σε αποσπασματικές πληροφορίες, προσπαθώντας να βγάλουν οικονομικά συμπεράσματα. Στο τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου οι λογαριασμοί εθνικού εισοδήματος και προϊόντος συνενώθηκαν με τη συμβολή και τη συνεισφορά δύο σπουδαίων οικονομολόγων, οι οποίοι έλαβαν βραβείο Νόμπελ, τον Simon Kuznets από το Πανεπιστήμιο του Harvard και τον Richard Stone από το Πανεπιστήμιο του Cambridge. Ουσιαστικά, οι εθνικοί λογαριασμοί είναι ένα σύνολο αρχών, ορισμών, ταξινομήσεων και λογιστικών κανόνων που συνιστούν μια μεθοδολογία παραγωγής αξιόπιστων και συγκρίσιμων στατιστικών. Όπως οποιοδήποτε λογιστικό σύστημα, οι λογαριασμοί εθνικού εισοδήματος πρώτα προσδιορίζουν τις έννοιες και έπειτα υπολογίζουν τα μεγέθη που ανταποκρίνονται στις έννοιες αυτές. Ο ρόλος τους είναι να μετρούν τη συνολική αξία της παραγωγής σε μία οικονομία και πιο συγκεκριμένα απεικονίζουν την προέλευση του παραγόμενου προϊόντος σε κάθε τομέα της οικονομίας, σε κάθε γεωγραφική περιοχή, τη συνολική αξία του παραγόμενου προϊόντος στον ιδιωτικό και στο δημόσιο τομέα και την κατανομή του παραγόμενου προϊόντος. Έτσι εκτιμάται η συνεισφορά κάθε τομέα στο σύνολο της οικονομίας και η μεταβολή της συνεισφοράς αυτής στη διάρκεια του χρόνου.

Η μακροοικονομική, η οποία αποτελεί μία από τις υποδιαιρέσεις του κλάδου των οικονομικών μελετά την οικονομική δραστηριότητα και τις τιμές στο σύνολο της οικονομίας μίας χώρας ή μιας περιοχής. Τονίζει τις συνολικές αλλαγές στην οικονομία εξετάζοντας κυρίως τρεις σημαντικές μεταβλητές: Το προϊόν, δηλαδή το επίπεδο παραγωγής της οικονομίας ως σύνολο και το ρυθμό ανάπτυξης της, το ποσοστό ανεργίας, δηλαδή το ποσοστό του εργατικού δυναμικού στην οικονομία που δεν απασχολείται και αναζητεί

εργασία και το ρυθμό πληθωρισμού, δηλαδή το ποσοστό κατά το οποίο η μέση τιμή των αγαθών σε μία οικονομία αυξάνει με την πάροδο του χρόνου.

Ο κυριότερος θεμελιωτής της μακροοικονομικής θεωρίας είναι ο John Maynard Keynes, του οποίου η θεωρία άνοιξε νέους ορίζοντες για την αντιμετώπιση οικονομικών υφέσεων. Οι οικονομολόγοι πριν τον Keynes δε θεωρούσαν ιδιαίτερος σημαντικό το πρόβλημα της ανεργίας καθώς πίστευαν ότι είναι παροδικό ή ότι οφείλεται σε εξωτερικές παρεμβάσεις στη λειτουργία των αγορών, όπου κάτω από ορισμένες συνθήκες με αυτόματους μηχανισμούς το πρόβλημα αυτό θα μπορούσε να εξαλειφθεί. Σύμφωνα με εκείνους, η παραγωγή του μέγιστου προϊόντος που ήταν δυνατό να παραχθεί με δεδομένους παραγωγικούς συντελεστές και τεχνολογία ήταν η απαραίτητη συνθήκη για να επιτευχθεί το επίπεδο πλήρους απασχόλησης κάτω από συνθήκες ανταγωνισμού. Η μόνη προϋπόθεση για να επιτευχθεί η παραγωγή του μέγιστου προϊόντος ήταν η κατανομή των πόρων της οικονομίας στις διάφορες χρήσεις τους με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Συνεπώς, η πίστη ότι η οικονομία έτεινε να ισορροπήσει στο επίπεδο πλήρους απασχόλησης εξάλειψε σημαντικό μέρος του ενδιαφέροντος για τη μελέτη της Μακροοικονομικής θεωρίας.

Το πρόβλημα επίσης του πληθωρισμού ήταν άλλο ένα θέμα που δεν είχε απασχολήσει τους κλασικούς, όπως χαρακτηρίζονται οι οικονομολόγοι πριν τον Keynes. Το πρόβλημα του πληθωρισμού είχε αποδοθεί σε λανθασμένες νομισματικές ενέργειες, οπότε υπήρχε η πεποίθηση πως κάποιες αδικαιολόγητες αυξήσεις της προσφοράς χρήματος είχαν ως συνέπεια τον πληθωρισμό και πως με σωστή τελικά άσκηση νομισματικής πολιτικής το φαινόμενο αυτό θα μπορούσε να αποφευχθεί.

Ο πραγματικός όμως κλονισμός της πίστης ότι η οικονομία τείνει αυτόματα να ισορροπεί στο επίπεδο πλήρους απασχόλησης εμφανίστηκε όταν πραγματοποιήθηκε η ύφεση που ακολούθησε τη Μεγάλη Οικονομική κρίση του 1929 και από τη δημοσίευση της Γενικής Θεωρίας του Keynes το 1936. Κατά την εποχή εκείνη είχε παρουσιαστεί παρατεταμένη ανεργία, η οποία είχε αποδοθεί από τους οικονομολόγους στην έλλειψη ανταγωνισμού και στις παρεμβάσεις και δυσκαμψίες που υπήρχαν στην αγορά εργασίας.

Η Γενική Θεωρία του Keynes έφερε φως σε νέα θεωρητικά σχήματα και έθεσε τα θεμέλια της σύγχρονης Μακροοικονομικής. Ο Keynes υποστήριξε ότι

βραχυχρόνια το επίπεδο συνολικού προϊόντος και εισοδήματος προσδιορίζεται από τη συνολική δαπάνη και αν αυτή η δαπάνη δεν είναι αρκετή για να απορροφηθεί το προϊόν που είναι δυνατόν να παραχθεί με δεδομένους παραγωγικούς συντελεστές και πλήρη απασχόληση τότε θα εμφανιστεί ανεργία, η οποία μπορεί να διαρκέσει για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα. Σύμφωνα με τον Keynes όταν υπάρχει το πρόβλημα της ανεργίας τότε χρειάζεται η παρέμβαση του κράτους, το οποίο λαμβάνοντας κατάλληλα οικονομικά μέτρα θα επαναφέρει την οικονομία σε κατάσταση πλήρους απασχόλησης. Έτσι αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά ο σημαντικός ρόλος της δημοσιονομικής πολιτικής για τη σταθεροποίηση της οικονομίας και καταρρίφθηκαν οι πεποιθήσεις που αναδείκνυαν μέχρι τότε την άσκηση της νομισματικής πολιτικής και δη την αύξηση της προσφοράς χρήματος, ως το μοναδικό μέσο για την αντιμετώπιση της ανεργίας. Όταν υπάρχουν αδιάθετοι παραγωγικοί πόροι σε μία οικονομία, η αύξηση της προσφοράς χρήματος μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση της παραγωγής και όχι σε αυξήσεις τιμών. Η βασική θέση του Keynes συμπερασματικά ήταν ότι μια ελεύθερη οικονομία της αγοράς δεν είναι σε θέση να διασφαλίσει επαρκή ζήτηση και οι κυβερνήσεις ως εκ τούτου θα πρέπει να παρεμβαίνουν ενεργά ώστε να ελέγξουν τη συνολική ζήτηση. Η κεϋνσιανή θεωρία ήταν κυρίαρχη στις μακροοικονομικές αναλύσεις μέχρι το τέλος του 1960. Παρ' όλα αυτά τα μέτρα πολιτικής που συνιστούσε ο Keynes αδυνατούσαν να επιλύσουν το πρόβλημα του στασιμοπληθωρισμού δηλαδή της ταυτόχρονης ύπαρξης χαμηλών ρυθμών ανάπτυξης και υψηλού πληθωρισμού. Έτσι δημιουργήθηκε ερέθισμα για νέες αναζητήσεις, όπου τελικά έπειτα από διάφορες τροποποιήσεις και συμπληρώσεις στη Γενική Θεωρία του Keynes καθώς και προσθήκη στοιχείων από την κλασική θεωρία, δημιουργήθηκε μία άλλη νεοκλασική σύνθεση.

Στην αντίπερα όχθη, δημιουργήθηκε ένα σχήμα που αντιτάχθηκε της νεοκλασικής αυτής σύνθεσης, η σχολή των μονεταριστών. Βασικός εκπρόσωπος του μονεταρισμού ήταν ο Milton Friedman, Καθηγητής Οικονομικών στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο. Οι μονεταριστές είχαν μείνει πιστοί στην κλασική θεωρία και υποστήριζαν κατά κύριο λόγο ότι η δημοσιονομική πολιτική δεν έχει απολύτως καμία αποτελεσματικότητα ως μέσο οικονομικής σταθερότητας. Επίσης υποστήριζαν ότι ο πληθωρισμός

είναι επιζήμιος για την οικονομία επειδή αφενός μεν δημιουργεί αβεβαιότητα και άρα μειώνει τις επενδύσεις και αφετέρου επειδή υπονομεύει την ανταγωνιστικότητα της χώρας σε όρους διεθνούς εμπορίου. Οι υπέρμαχοι του μονεταρισμού θεωρούσαν απαραίτητο οι κυβερνήσεις να διατηρούν σφιχτό έλεγχο της προσφοράς χρήματος και να δεσμεύονται σε συγκεκριμένους στόχους αναφορικά με την προσφορά χρήματος. Όταν οι στόχοι αυτοί είναι μετριοπαθείς και γνωστοί στο ευρύ κοινό βοηθούν στη μείωση του αναμενόμενου πληθωρισμού. Καθώς υπάρχει έντονη συσχέτιση μεταξύ του ρυθμού αύξησης της προσφοράς χρήματος και του πληθωρισμού, σύμφωνα με αυτούς, η αύξηση προσφοράς χρήματος προκαλεί αύξηση της συνολικής ζήτησης, η οποία με τη σειρά της προκαλεί πληθωρισμό. Οι δύο αυτές θεωρίες αν και τελείως διαφορετικές δεν έδιναν λύση στο πρόβλημα του στασιμοπληθωρισμού με αποτέλεσμα να αναπτυχθεί ένας μεγάλος αριθμός βιβλιογραφίας γύρω από τον κλάδο της Μακροοικονομικής με σκοπό την εξεύρεση τρόπων αντιμετώπισης του προβλήματος. Μετά από εκτενείς αναζητήσεις δημιουργήθηκαν τελικά δύο σημαντικές θεωρητικές διαμορφώσεις, η θεωρία του πραγματικού επιχειρηματικού κύκλου και η νέα κεϋνσιανή οικονομική.

Στο κεφάλαιο αυτό περιγράφονται τα κύρια μεγέθη μέτρησης της αποδοτικότητας μιας οικονομίας, όπως είναι πρωτίστως το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν και έπειτα η ανεργία και ο πληθωρισμός και παρουσιάζονται κάποιοι σημαντικοί οικονομικοί δείκτες, οι οποίοι μπορούν να παράσχουν πολύτιμες πληροφορίες για τις βασικές κινητήριες δυνάμεις της οικονομικής δραστηριότητας και συνεπώς, να αποτελέσουν τη βάση για το σχεδιασμό, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση συγκεκριμένων ενωσιακών πολιτικών.

1.2 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Το μέγεθος του συνολικού προϊόντος στους λογαριασμούς εθνικού εισοδήματος ονομάζεται ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ). Το οικονομικό αυτό μέγεθος, το οποίο θεωρείται συχνά ως το καλύτερο μέτρο εκτίμησης της συμπεριφοράς μιας οικονομίας, συνοψίζει την αξία της οικονομικής δραστηριότητας μιας χώρας σε χρηματικές μονάδες για μία δεδομένη χρονική

περίοδο. Η μέτρηση του ΑΕΠ μπορεί να πραγματοποιηθεί από τρεις διαφορετικές σκοπιές: της παραγωγής, της δαπάνης και του εισοδήματος.

Με βάση την προσέγγιση της παραγωγής το ΑΕΠ ορίζεται ως η τρέχουσα αγοραία αξία των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται στην οικονομία κατά τη διάρκεια μιας δεδομένης χρονικής περιόδου. Ισοδύναμα ορίζεται ως το άθροισμα των προστιθέμενων αξιών στην οικονομία κατά τη διάρκεια μίας χρονικής περιόδου. Ο όρος προστιθέμενη αξία μιας επιχείρησης περιλαμβάνει την αξία της παραγωγής της μείον την αξία των ενδιάμεσων αγαθών που χρησιμοποιεί στην παραγωγή.

Από την άποψη της δαπάνης, το ΑΕΠ ορίζεται ως η συνολική δαπάνη που πραγματοποιείται για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών της οικονομίας. Οι λογαριασμοί εθνικού εισοδήματος διακρίνουν τις δαπάνες σε τέσσερις βασικές κατηγορίες, οι οποίες διαμορφώνουν την εθνική λογιστική ταυτότητα. Αλγεβρικά ισχύει ότι:

$$Y \equiv C + I + G + NX$$

όπου,

Y = ΑΕΠ = Συνολική παραγωγή

C = Καταναλωτική δαπάνη

I = Επένδυση

G = Κρατικές Δαπάνες

NX = Καθαρές Εξαγωγές = Εξαγωγές (X) – Εισαγωγές (M)

Η καταναλωτική δαπάνη (C) είναι μία συνάρτηση του διαθέσιμου εισοδήματος. Αφορά τη συνολική δαπάνη για τα καταναλωτικά αγαθά και τις υπηρεσίες που παρήχθησαν και αποτελεί το μεγαλύτερο συστατικό στοιχείο του ΑΕΠ. Η σχέση μεταξύ κατανάλωσης και διαθέσιμου εισοδήματος δίνεται από την παρακάτω σχέση :

$$C = c_0 + c_1 Y_d$$

Η μεταβλητή Y_d είναι το διαθέσιμο εισόδημα και ορίζεται ως εξής:

$$Y_d = Y - T$$

όπου, Y το εισόδημα και T οι καταβληθέντες φόροι. Επίσης, η παράμετρος c_1 ονομάζεται οριακή ροπή προς κατανάλωση, λαμβάνει τιμές από 0 έως 1 και εκφράζει το πόσο μεταβάλλεται η κατανάλωση όταν αυξάνεται το διαθέσιμο εισόδημα κατά μία χρηματική μονάδα. Η παράμετρος c_0 αντικατοπτρίζει την αναμενόμενη κατανάλωση των ανθρώπων εάν το εισόδημά τους στο τρέχον έτος ήταν ίσο με το 0. Αν το παρόν εισόδημα είναι ίσο με 0, η κατανάλωση παραμένει θετική. Αυτό σημαίνει ότι το c_0 θα είναι πάντα θετικό. Τελικά, η εξίσωση της κατανάλωσης έχει την εξής μορφή:

$$C = c_0 + c_1(Y - T)$$

Η ιδιωτική επένδυση (I) περιλαμβάνει όλα τα επενδυτικά αγαθά που αγοράζουν οι επιχειρήσεις για να αντικαταστήσουν το υπάρχον κεφάλαιό τους ή να αυξήσουν το απόθεμα κεφαλαίου τους. Τα νοικοκυριά είναι επίσης μέρος των επενδύσεων αγοράζοντας νέες κατοικίες. Η ποσότητα των επενδυτικών αγαθών εξαρτάται από το επιτόκιο το οποίο αποτιμά το κόστος των κεφαλαίων που χρησιμοποιούνται για να χρηματοδοτηθούν οι επενδύσεις. Για να είναι κερδοφόρο ένα επενδυτικό σχέδιο θα πρέπει η απόδοσή του να υπερβαίνει το κόστος του.

Οι κρατικές δαπάνες (G) μαζί με τους φόρους περιγράφουν τη δημοσιονομική πολιτική. Οι κυβερνήσεις όλων των επιπέδων κατασκευάζουν δρόμους και άλλα δημόσια έργα. Όλες οι συναλλαγές αυτές αποτελούν τις δημόσιες δαπάνες για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών. Σημειώνεται ότι περιλαμβάνουν μη εμπορεύσιμες υπηρεσίες όπως για υγεία και εκπαίδευση αλλά δεν περιλαμβάνουν τις μεταβιβαστικές πληρωμές όπως για παράδειγμα συντάξεις και εισφορές κοινωνικής ασφάλισης.

Οι εξαγωγές (X) αντιπροσωπεύουν τη δαπάνη για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών, η οποία πραγματοποιείται εντός της χώρας αλλά προορίζεται για κατανάλωση από μία άλλη χώρα.

Οι εισαγωγές (M) περιλαμβάνουν το κόστος των εισαγόμενων αγαθών και υπηρεσιών. Αφαιρούνται από το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν καθώς έχουν συνυπολογιστεί στους συντελεστές της ιδιωτικής κατανάλωσης, των επενδύσεων ή των κρατικών δαπανών καθώς επίσης και για να αποφευχθεί η καταμέτρηση ξένης προσφοράς ως εγχώριας.

Τέλος, από την πλευρά του εισοδήματος το ΑΕΠ είναι το άθροισμα των εισοδημάτων σε μία οικονομία κατά τη διάρκεια μιας δεδομένης χρονικής περιόδου. Οι προσεγγίσεις αυτές είναι ισοδύναμες καθώς το συνολικό εισόδημα σε μία οικονομία πρέπει να ισούται με το συνολικό ποσό της δαπάνης, το οποίο ισούται με τη συνολική παραγωγή.

Ένας άλλος κρίσιμος διαχωρισμός στον υπολογισμό του ΑΕΠ αφορά στις μεταβολές στην οικονομική δραστηριότητα και στις μεταβολές στις τιμές. Έτσι το ΑΕΠ διακρίνεται σε ονομαστικό ΑΕΠ και πραγματικό ΑΕΠ.

Ονομαστικό ΑΕΠ είναι το άθροισμα των ποσοτήτων τελικών αγαθών που παρήχθησαν επί την τρέχουσα τιμή τους. Σε μαθηματικούς όρους:

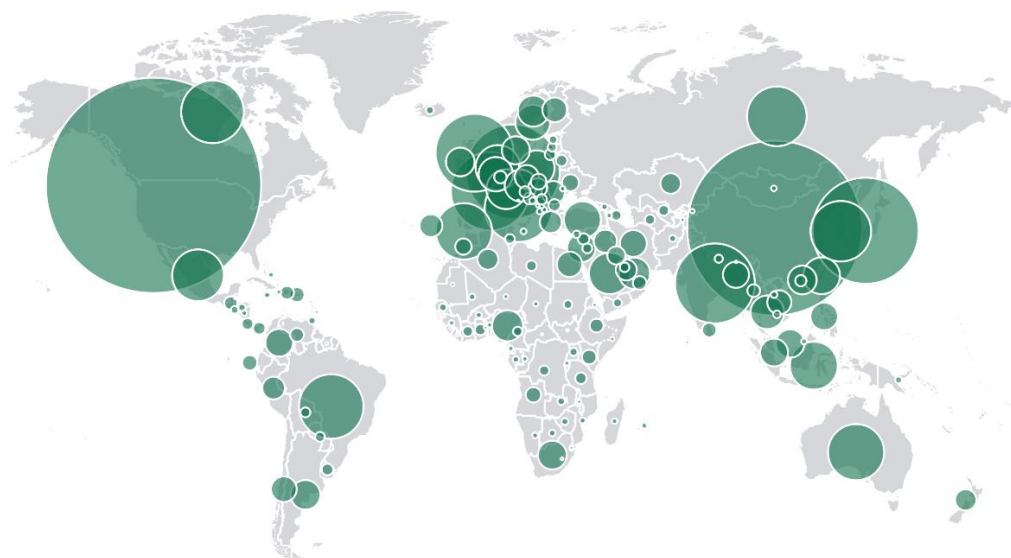
$$\text{ΑΕΠ} = \sum_{i=1}^N P \times Q$$

όπου, P η τιμή ανά έτος και Q η ποσότητα ανά έτος, για N έτη.

Δεδομένου ότι το ΑΕΠ μπορεί να αυξηθεί είτε με αυξήσεις τιμών είτε με αυξήσεις ποσοτήτων, είναι φανερό πως αυτός ο τρόπος υπολογισμού του ΑΕΠ δεν αντανακλά με ακρίβεια κάποια πιθανή οικονομική ευημερία. Αυτό συμβαίνει γιατί αν οι τιμές για παράδειγμα διπλασιαστούν, το ονομαστικό ΑΕΠ διπλασιάζεται επίσης, αλλά η πραγματική ποσότητα των προϊόντων που παρήχθησαν και ως εκ τούτου η οικονομική δραστηριότητα έχει μείνει αμετάβλητη. Επομένως, το ονομαστικό ΑΕΠ δεν εκφράζει με ακρίβεια τι συμβαίνει στην οικονομική δραστηριότητα με την πάροδο του χρόνου.

Το Διάγραμμα 1.1 χαρτογραφεί τις χώρες όπως ταξινομούνται σύμφωνα με το ονομαστικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν τους σε δισεκατομμύρια δολάρια για τον Απρίλιο του έτους 2019 σύμφωνα με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF). Παρατηρείται ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής καταλαμβάνουν την πρωτιά σε επίπεδο ονομαστικού ΑΕΠ σημειώνοντας 21 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ σύμφωνα με το χάρτη δεδομένων του

Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και έπειτα περιοχές της Αυστραλίας όπως επίσης η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, η Ινδία, η Ιαπωνία, το Ηνωμένο Βασίλειο, το Μεξικό και ο Καναδάς καταγράφουν ονομαστικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν μεγαλύτερο των 1000 δισεκατομμυρίων Αμερικανικών δολαρίων.

Πηγή: International Monetary Fund, 2019

Διάγραμμα 1.1 **Ονομαστικό ΑΕΠ παγκοσμίως**

Όσον αφορά τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης εκείνες που παρουσιάζουν ονομαστικό ΑΕΠ μεγαλύτερο από 1000 δισεκατομμύρια αμερικανικών δολαρίων είναι η Γερμανία, η Γαλλία, η Ισπανία και η Ιταλία. Στο διάστημα μεταξύ 200 έως 999 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ βρίσκονται μεταξύ άλλων, η Ελλάδα, η Πολωνία, η Αυστρία, η Ολλανδία, η Σουηδία, το Βέλγιο, η Δανία, η Ιρλανδία, η Τσεχία, η Ρουμανία και η Πορτογαλία.

Τέλος, χώρες όπως η Τανζανία, η Κένυα, η Ουγκάντα, η Αιθιοπία, το Κατάρ, η Ουκρανία, η Αλβανία, η Κροατία, η Σλοβενία, η Σερβία, η Κύπρος, η Βουλγαρία, η Λιθουανία, η Λετονία, η Ουγγαρία, η Σλοβακία, η Μάλτα, το Λουξεμβούργο η Εσθονία, η Αλγερία, το Εκουαδόρ, το Καζακστάν και το Πουέρτο Ρίκο βρίσκονται σε επίπεδα από 10 έως 199 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ.

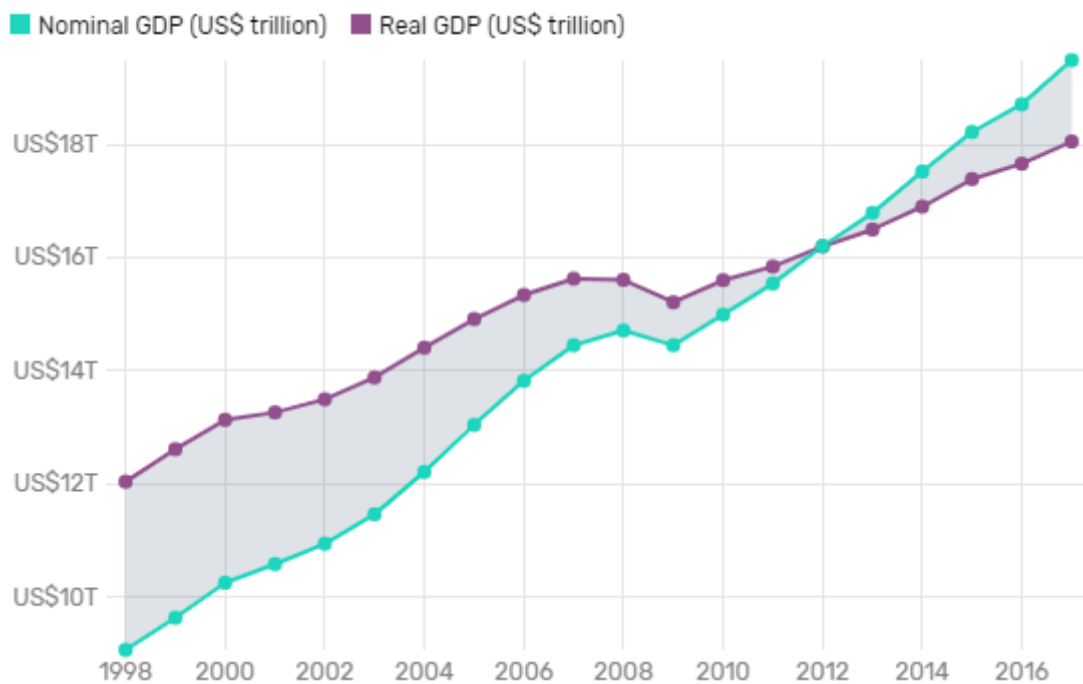
Από την άλλη πλευρά, το πραγματικό ΑΕΠ είναι η αξία των προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται λαμβάνοντας υπόψιν σταθερές τιμές και όχι τρέχουσες. Με άλλα λόγια, το πραγματικό ΑΕΠ αντανακλά τις μεταβολές στις δαπάνες για την αγορά της παραγωγής, αν είχαν μεταβληθεί οι ποσότητες, ενώ οι τιμές παρέμεναν σταθερές. Η σχέση ανάμεσα στο πραγματικό και ονομαστικό ΑΕΠ διατυπώνεται ως εξής:

$$\text{Πραγματικό ΑΕΠ} = \frac{\text{Ονομαστικό ΑΕΠ}}{\text{Επίπεδο Τιμ.ων}}$$

Συμπερασματικά, το πραγματικό ΑΕΠ δίνει πληροφορίες για τη συνολική ποσότητα προϊόντων και υπηρεσιών που παρήχθησαν σε μία οικονομία. Οι αλλαγές στο πραγματικό ΑΕΠ αντανακλούν τις μεταβολές μόνο στις ποσότητες και έτσι γίνεται φανερή οποιαδήποτε μεταβολή στην οικονομική δραστηριότητα με την πάροδο του χρόνου.

Η προσαρμογή του ονομαστικού σε πραγματικό ΑΕΠ γίνεται με τη χρήση του αποπληθωριστή του ΑΕΠ. Ο αποπληθωριστής του ΑΕΠ είναι ένας σημαντικός οικονομικός δείκτης που μετράει το επίπεδο των τρεχουσών τιμών σε σχέση με το επίπεδο τιμών του έτους βάσης. Αντανακλά το μέρος της αύξησης του ονομαστικού ΑΕΠ, η οποία οφείλεται στην άνοδο των τιμών και όχι στην αύξηση των ποσοτήτων και δίνει τη μέση τιμή της παραγωγής. Υπολογίζεται ως εξής:

$$\text{Αποπληθωριστής ΑΕΠ} = \frac{\text{Ονομαστικό ΑΕΠ}}{\text{Πραγματικό ΑΕΠ}} \times 100 = \frac{\sum_{i=1}^N P_i^t \times Q_i^t}{\sum_{i=1}^N P_i^0 \times Q_i^t} \times 100$$

Πηγή: The Bureau of Economic Analysis (BEA)

Διάγραμμα 1.2 Σύγκριση Ονομαστικού και Πραγματικού ΑΕΠ Αμερικής

Το Διάγραμμα 1.2 απεικονίζει τόσο το πραγματικό όσο και το ονομαστικό ΑΕΠ των ΗΠΑ από το 1998 έως το 2017 σύμφωνα με την αμερικανική κυβερνητική υπηρεσία Bureau of Economic Analysis των Ηνωμένων Πολιτειών. Υπολογίζει το πραγματικό ΑΕΠ των ΗΠΑ ως ετήσιο ποσοστό από ένα καθορισμένο έτος βάσης. Αποκλείει τις εισαγωγές και τα ξένα εισοδήματα από αμερικανικές εταιρείες και ανθρώπους. Όπως φαίνεται, οι δύο γραμμές δεν ακολουθούν πάντα την ίδια πορεία. Για παράδειγμα, το πραγματικό ΑΕΠ ήταν 17.096 τρισεκατομμύρια Δολάρια ΗΠΑ το 2017, ενώ το ονομαστικό ΑΕΠ ήταν 19.391 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ την ίδια χρονιά. Ο αποπληθωριστής του ΑΕΠ ήταν $\frac{19.391 \text{ τρις}}{17.096 \text{ τρις}} \times 100 = 113.4\%$.

Όπως προαναφέρθηκε, το πραγματικό ακαθάριστο εγχώριο προϊόν είναι μια μέτρηση της οικονομικής παραγωγής που αντιπροσωπεύει τις επιδράσεις του πληθωρισμού ή του αποπληθωρισμού. Παρέχει μια πιο ρεαλιστική εκτίμηση της ανάπτυξης από το ονομαστικό ΑΕΠ. Χωρίς την παρατήρηση του πραγματικού ΑΕΠ, θα μπορούσε να φανεί λανθασμένα ότι μια χώρα παράγει περισσότερα όταν μόνο οι τιμές έχουν αυξηθεί.

1.3 Ανεργία

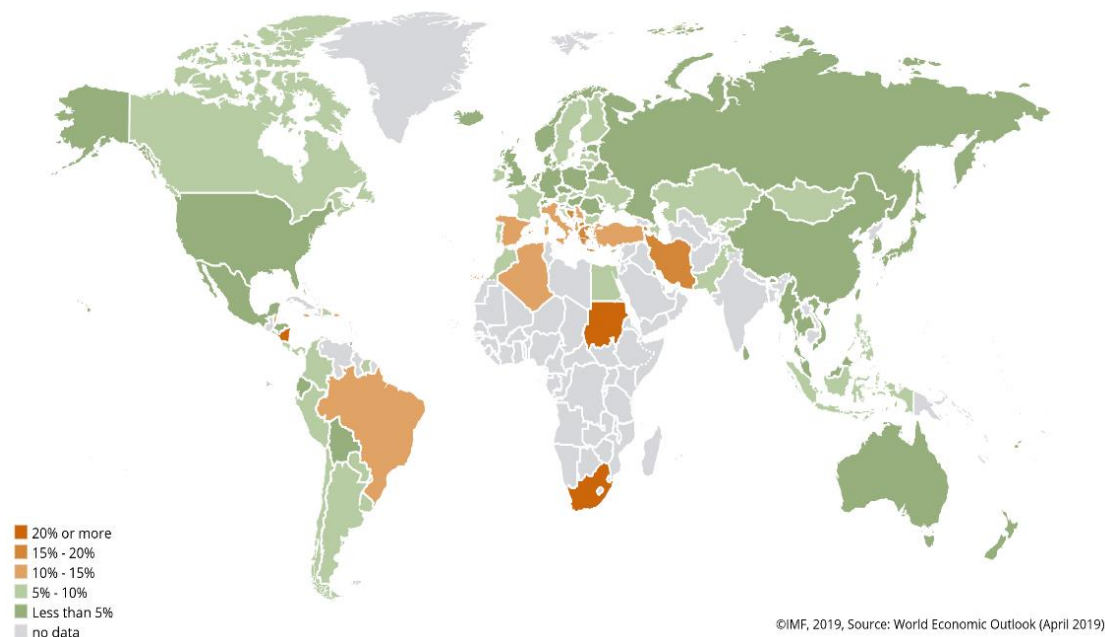
Το ποσοστό ανεργίας είναι ο λόγος του αριθμού των ανθρώπων που είναι άνεργοι προς τον αριθμό των ανθρώπων που ανήκουν στο εργατικό δυναμικό. Το εργατικό δυναμικό ορίζεται ως το άθροισμα της απασχόλησης και της ανεργίας.

$$\text{Εργατικό Δυναμικό (L)} = \text{Απασχόληση (N)} + \text{Ανεργία (U)}$$

$$\text{Ποσοστό ανεργίας (u)} = \frac{\text{Ανεργία (U)}}{\text{Εργατικό Δυναμικό (L)}}$$

Το ποσοστό ανεργίας είναι σημαντικός δείκτης τόσο από κοινωνικής όσο και από οικονομικής διάστασης. Η αύξηση της ανεργίας συνεπάγεται απώλεια εισοδήματος για τα άτομα, αυξημένη πίεση σε σχέση με τις κρατικές δαπάνες για κοινωνικές παροχές και μείωση των φορολογικών εσόδων. Από οικονομική άποψη ένα υψηλό ποσοστό ανεργίας σηματοδοτεί το γεγονός ότι μία οικονομία δεν αξιοποιεί αποτελεσματικά μερικούς πόρους της.

Το Διάγραμμα 1.3 χαρτογραφεί την κατάταξη των χωρών παγκοσμίως με βάση τα ποσοστά ανεργίας, δηλαδή παρουσιάζει τον αριθμό των ανέργων ως ποσοστό όλου του εργατικού δυναμικού για τον Απρίλιο του 2019. Όπως παρατηρείται, οι χώρες με το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας το 2019 είναι η Βενεζουέλα με ποσοστό 44.3% και η Νότια Αφρική με ποσοστό 27.5%. Ακολουθούν η Ελλάδα, η Βόρεια Μακεδονία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη και η Αρμενία με ποσοστό ανεργίας κατά μέσο όρο στο 18.5%. Τέλος χώρες με τη χαμηλότερη ανεργία είναι η Ελβετία με 2.8%, η Ιαπωνία με ποσοστό 2.4%, το Βιετνάμ με 2.2% ,η Σιγκαπούρη με 2%, η Ταϊλάνδη με 1.2% και η Λευκορωσία με 0.8%.

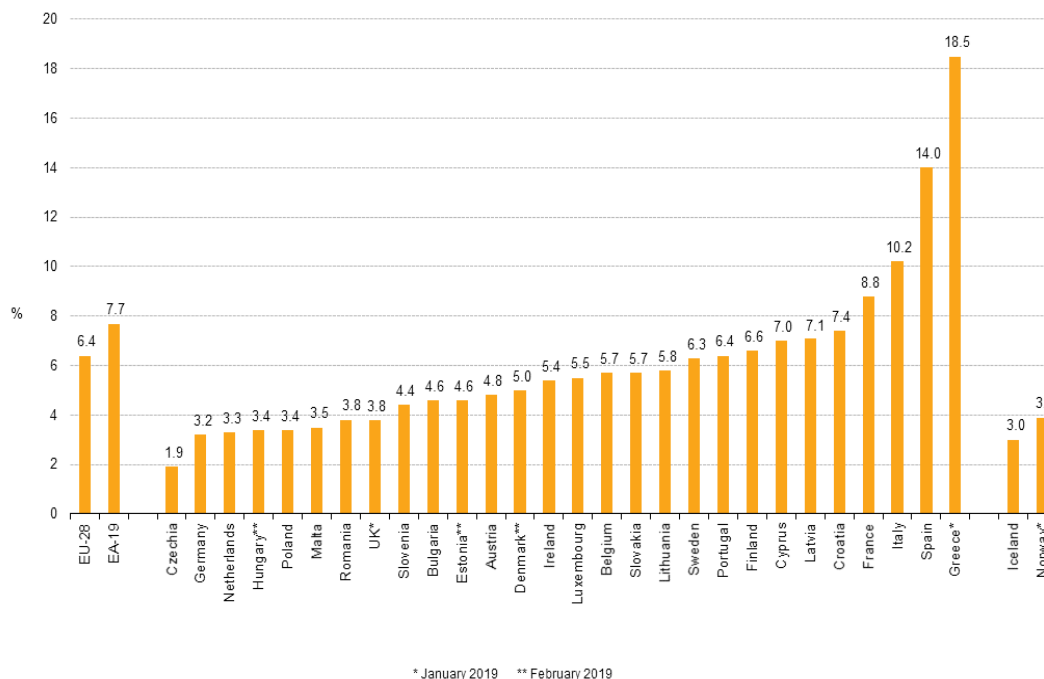
Πηγή: International Monetary Fund, 2019

Διάγραμμα 1.3 **Κατάταξη χωρών με βάση τα ποσοστά ανεργίας**

Ειδικότερα, όσον αφορά στο εποχιακά προσαρμοσμένο ποσοστό ανεργίας στη ζώνη του Ευρώ, το Μάρτιο του 2019 μειώθηκε σε 7.7% από 7.8% το Φεβρουάριο του 2019 και 8.5% το Μάρτιο του 2018. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση το ποσοστό ανεργίας καταγράφηκε σε 6.4% το Μάρτιο του 2019, μειωμένο από 6.5% το Φεβρουάριο του ίδιου έτους και 7% το Μάρτιο του 2018. Το Διάγραμμα 1.4. απεικονίζει τα εποχιακά προσαρμοσμένα ποσοστά ανεργίας στις χώρες του Ευρώ και στο σύνολο της ΕΕ-28¹ και της ΕΖ-19².

¹ Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ-28) αποτελείται από την Αυστρία, Βέλγιο, τη Βουλγαρία, τη Γερμανία, τη Δανία, την Εσθονία, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ιρλανδία, την Ελλάδα, την Ισπανία, τη Γαλλία, τις Κάτω Χώρες, την Ιταλία, την Κύπρο, την Κροατία, το Λουξεμβούργο, τη Λιθουανία, τη Λετονία, τη Μάλτα, την Ολλανδία, την Αυστρία, την Πορτογαλία, την Πολωνία, τη Ρουμανία, τη Σλοβενία, τη Σλοβακία, την Τσεχία και τη Φινλανδία

² Η ζώνη του ευρώ (ΕΖ-19) αποτελείται από το Βέλγιο, τη Γερμανία, την Εσθονία, την Ιρλανδία, την Ελλάδα, την Ισπανία, τη Γαλλία, την Ιταλία, την Κύπρο, το Λουξεμβούργο, τη Λιθουανία, τη Λετονία, τη Μάλτα, την Ολλανδία, την Αυστρία, την Πορτογαλία, τη Σλοβενία, τη Σλοβακία και τη Φινλανδία.

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 1.4 Ποσοστό Ανεργίας στην Ευρώπη

Μεταξύ των κρατών μελών, τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας τον Φεβρουάριο του 2019 καταγράφηκαν στην Τσεχία (1.9%), τη Γερμανία (3.2%) και τις Κάτω Χώρες (3.3%). Τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας παρατηρήθηκαν στην Ελλάδα (18.5% τον Ιανουάριο του 2019), την Ισπανία (14%) και την Ιταλία (10.2%). Σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε σε όλα τα κράτη μέλη, εκτός από τη Δανία (μεταξύ του Φεβρουαρίου 2018 και του Φεβρουαρίου 2019) και τη Σουηδία όπου παρέμεινε σταθερό. Οι μεγαλύτερες μειώσεις σημειώθηκαν στην Ελλάδα (από 20.6% σε 18.5% μεταξύ Ιανουαρίου 2018 και Ιανουαρίου του 2019), την Κύπρο (από 9% σε 7%) και την Εσθονία (από 6.7% σε 4.6% μεταξύ Φεβρουαρίου 2018 και Φεβρουαρίου 2019).

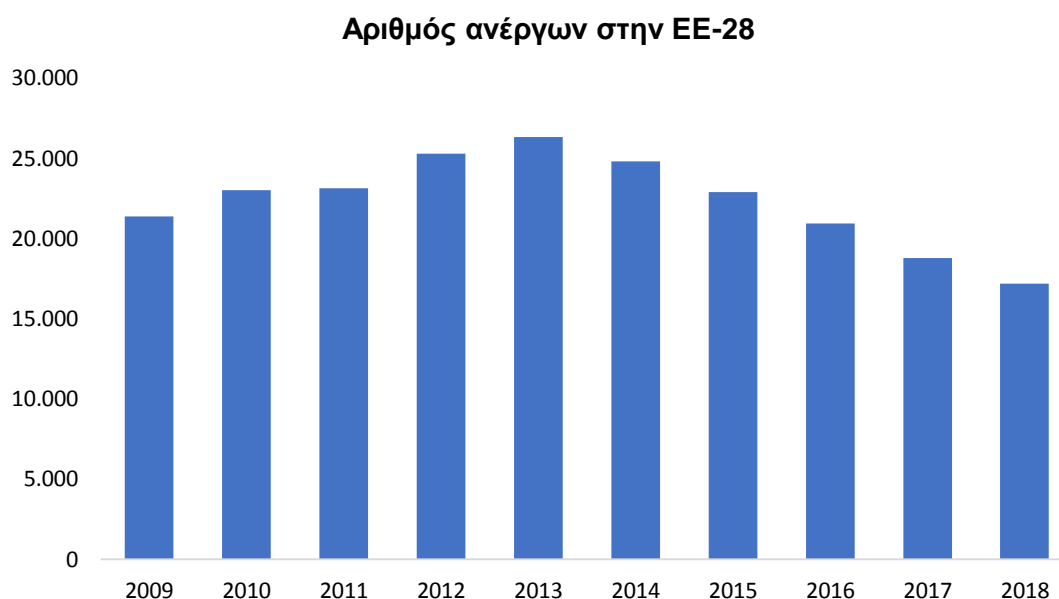
Οι οικονομολόγοι μελετούν την ανεργία για να εντοπίσουν τα αίτιά της και να βοηθήσουν την πολιτεία να βελτιώσει την πολιτική της, που επηρεάζει τους άνεργους. Ορισμένα μέτρα της πολιτικής αυτής, όπως τα προγράμματα επιμόρφωσης βοηθούν τους άνεργους να (ξανα)βρούν δουλειά. Άλλα μέτρα, όπως τα επιδόματα ανεργίας, ανακουφίζουν τους άνεργους. Υπάρχουν όμως

και άλλα μέτρα που βοηθούν αθέλητα να διατηρείται η ανεργία. Ο νομοθετικός καθορισμός ενός υψηλού κατώτατου μισθού θεωρείται από πολλούς οικονομολόγους ότι οδηγεί σε υψηλότερη ανεργία τουλάχιστον στους εργάτες που έχουν χαμηλό επίπεδο εξειδίκευσης και εμπειρίας. Επισημαίνοντας τα αποτελέσματα των διαφόρων μέτρων πολιτικής, οι οικονομολόγοι βοηθούν τους πολιτικούς να εκτιμήσουν καλύτερα τις διάφορες εναλλακτικές λύσεις. Όσον αφορά στις κατηγορίες της ανεργίας, υπάρχουν τρεις διαφορετικές μορφές: η ανεργία τριβής, η διαρθρωτική ανεργία και η ακαμψία μισθών.

- Η ανεργία που προκύπτει από τη φυσιολογική μετακίνηση του εργατικού δυναμικού ορίζεται ως ανεργία τριβής. Το μεγάλο πλήθος διαφορετικών θέσεων εργασίας και τα χαρακτηριστικά της κάθε μιας θέσης εργασίας που μπορεί να αφορούν από διάφορες ικανότητες, διαφορετικούς μισθούς μέχρι και διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές οδηγούν στο να χρειάζεται χρόνος για το συνταίριασμα εργαζομένων και θέσεων εργασίας. Η διαδικασία αναζήτησης εργασίας μπορεί να αυξήσει την αποδοτικότητα των εργαζομένων και να δώσει ώθηση στην απόδοση της οικονομίας. Επομένως ένα μέρος της ανεργίας τριβής είναι επιθυμητό για την οικονομία.
- Η ανεργία που προκύπτει από την έλλειψη δεξιοτήτων ή από αδυναμία αντιστοιχίας δεξιοτήτων με τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας αποτελεί διαρθρωτικό χαρακτηριστικό των αγορών εργασίας και κατά συνέπεια αναφέρεται ως διαρθρωτική ανεργία. Η διαρθρωτική ανεργία εμφανίζεται κατά τη διάρκεια κλαδικών μεταβολών στην οικονομία, δηλαδή όταν οι νέες βιομηχανίες αναπτύσσονται και οι παλιές εξαφανίζονται. Η διαρθρωτική ανεργία αποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα καθώς οι μακροχρόνια άνεργοι μπορεί να μην έχουν αναπτύξει τις απαραίτητες δεξιότητες ώστε να βρουν εργασία στις αναπτυσσόμενες βιομηχανίες όπου οι θέσεις εργασίας είναι άφθονες.
- Η ακαμψία των μισθών, δηλαδή η αδυναμία του μισθού να προσαρμοστεί μέχρις ότου η προσφορά εργασίας να εξισωθεί με τη ζήτηση εργασίας αποτελεί την Τρίτη κατηγορία της ανεργίας. Όταν ο πραγματικός μισθός είναι πάνω από το επίπεδο όπου εξισώνεται η προσφορά με τη ζήτηση εργασίας, η ποσότητα της εργασίας που

προσφέρεται ξεπερνά τη ζητούμενη ποσότητα. Η ακαμψία των πραγματικών μισθών μειώνει το ποσοστό εύρεσης εργασίας και υψώνει το επίπεδο της ανεργίας. Η ακαμψία των μισθών προκύπτει λόγω της αργής προσαρμογής των μισθών ή της ψήφισης νόμων για το επίπεδο του κατώτατου μισθού ή της ισχυρής δύναμης των συνδικάτων που εμποδίζουν τους μισθούς να προσαρμοστούν προς τα κάτω. Έτσι η ανεργία που προκύπτει από την ακαμψία των μισθών και την περιορισμένη κατανομή θέσεων εργασίας ονομάζεται ανεργία αναμονής.

Η διαρθρωτική ανεργία μαζί με την ανεργία τριβής αποτελούν το φυσικό ποσοστό ανεργίας. Το φυσικό ποσοστό ανεργίας παρατηρείται ακόμη και στην περίπτωση που η οικονομία λειτουργεί στο επίπεδο προϊόντος πλήρους απασχόλησης. Το ύψος του φυσικού συντελεστή ανεργίας διαμορφώνεται από πολλούς παράγοντες όπως: την ύφεση ή την ανάκαμψη της οικονομίας, τη σύνθεση του εργατικού δυναμικού, την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών προσέγγισης ζήτησης-προσφοράς της εργασίας, του βαθμού ευκαμψίας των μισθών και του μεγέθους των επιδομάτων ανεργίας, σε συνδυασμό με το ποσοστό του επιδόματος ανεργίας ως προς τον καθαρό μισθό. Κατά τον M. Friedman, ως φυσικό ποσοστό ανεργίας θεωρείται εκείνο το ποσοστό που αντιστοιχεί στον πραγματικό μισθό, ο οποίος εξισώνει την προσφορά με τη ζήτηση εργασίας. Ο φυσικός αυτός συντελεστής ανεργίας μπορεί να μειωθεί με την αύξηση της συνολικής ζήτησης ή με την εκπαίδευση, την πληροφόρηση και τον κατάλληλο επαγγελματικό προσανατολισμό.

Διάγραμμα 1.5
Συνολικός Αριθμός ανέργων για την ΕΕ-28

Στο Διάγραμμα 1.5 παρουσιάζεται ο συνολικός αριθμός ανέργων ατόμων ετησίως, από το 2009 έως και το 2018 σε χιλιάδες για το σύνολο των 28 χωρών της ΕΕ-28. Όπως παρατηρείται, μετά το 2013 σημειώνεται πτώση των ανέργων ατόμων, από 26.334 άτομα το 2013 σε 17.192 το 2018. Επίσης, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, 15.907 εκατομμύρια άνδρες και γυναίκες στην ΕΕ-28, εκ των οποίων 12.630 εκατομμύρια ήταν στη ζώνη του ευρώ (ΕΖ-19), ήταν άνεργοι το Μάρτιο του 2019. Σε σύγκριση με το Φεβρουάριο του 2019, οι άνεργοι μειώθηκαν κατά 172.000 στην ΕΕ-28 και κατά 174.000 στην ΕΖ-19. Σε σύγκριση με το Μάρτιο του 2018, η ανεργία μειώθηκε κατά 1.430 εκατ. Ευρώ στην ΕΕ-28 και κατά 1.172 εκατ. Ευρώ στην ΕΖ-19.

Συμπερασματικά, η ανεργία αντανάκλα σπατάλη παραγωγικών πόρων και θα πρέπει η καταπολέμησή της να αποτελεί βασικό στόχο των κυβερνήσεων. Η ανεργία τριβής και η ανεργία αναμονής είναι δύο μορφές ανεργίας, οι οποίες δεν είναι εύκολο να αντιμετωπιστούν καθώς οι διάφορες κυβερνήσεις δεν μπορούν να μηδενίσουν το χρόνο της αναζήτησης εργασίας, ούτε να φέρουν τους μισθούς εργασίας πιο κοντά στο επίπεδο ισορροπίας τους. Παρ' όλα αυτά η πολιτική του δημοσίου μπορεί να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στη μείωση της ανεργίας. Τα προγράμματα εκπαίδευσης στο

χώρο εργασίας, το σύστημα ασφάλισης έναντι της ανεργίας, τα καθοριζόμενα από το νόμο κατώτατα ημερομίσθια και μισθοί και τέλος οι νόμοι που διέπουν τις συλλογικές διαπραγματεύσεις είναι συχνά θέματα πολιτικής διαμάχης. Οι πολιτικές του δημοσίου μπορεί να διαδραματίσουν καταλυτικό ρόλο στην αντιμετώπισή της ανεργίας με στόχο την ενίσχυση της απασχόλησης.

1.4 Πληθωρισμός

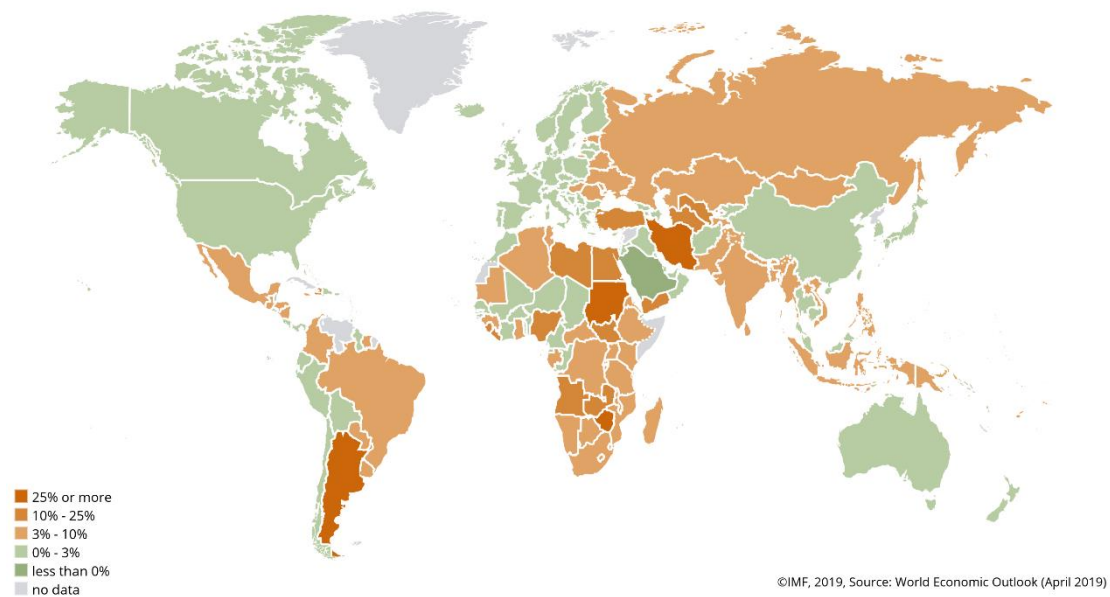
Ο πληθωρισμός (π) είναι ένα μέτρο του πόσο γρήγορα αυξάνεται το συνολικό επίπεδο τιμών. Σε μαθηματικούς όρους υπολογίζεται ως εξής:

$$\pi = \frac{P_t - P_{t-1}}{P_{t-1}} \times 100\%$$

όπου, P η τιμή και t ο χρόνος (ετήσια ή μηνιαία ή εβδομαδιαία).

Ο ρυθμός πληθωρισμού είναι ένα μέτρο που δείχνει το ρυθμό αύξησης των τιμών. Ένας σημαντικός δείκτης που χρησιμοποιείται από τους μακροοικονομολόγους προκειμένου να ορίσουν τα επίπεδα τιμών είναι ο δείκτης τιμών καταναλωτή. Ο δείκτης τιμών καταναλωτή δίνει τη μέση τιμή της κατανάλωσης ή αντίστοιχα το κόστος διαβίωσης. Μετράει δηλαδή το συνολικό κόστος των αγαθών και υπηρεσιών που αγοράστηκαν από τον καταναλωτή και περιγράφει γενικότερα την κίνηση των τιμών.

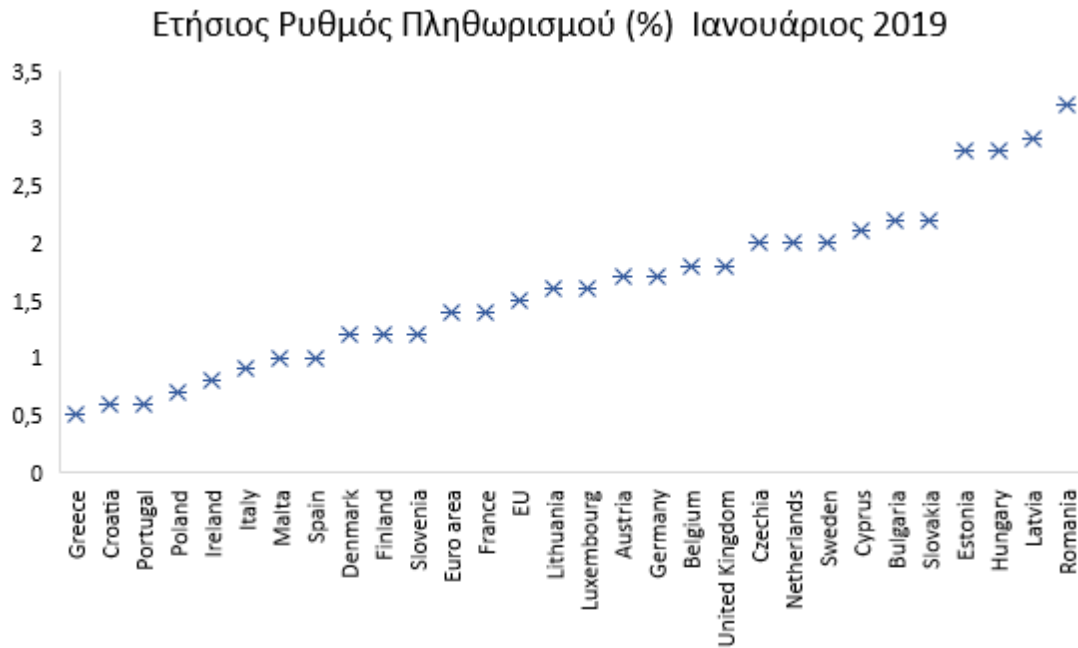
Το Διάγραμμα 1.6 χαρτογραφεί τις χώρες με βάση το ρυθμό πληθωρισμού τους δείχνοντας την κατά μέσο όρο ποσοστιαία μεταβολή του Δείκτη τιμών Καταναλωτή το 2019. Παρατηρείται ότι η Βενεζουέλα έχει υπερβολικά μεγάλο ρυθμό πληθωρισμού που αγγίζει το 1.370.000%. Η Αργεντινή κατέγραψε υψηλό ποσοστό πληθωρισμού ίσο με 43.7% καθώς και το Ιράν με 37.2%. Κάποιες χώρες με χαμηλά ποσοστά ρυθμού πληθωρισμού είναι το Κατάρ με 0.1%, Κύπρος με 0.5%, η Ελβετία και η Ιταλία με 0.8%.

Πηγή: International Monetary Fund

Διάγραμμα 1.6 **Παγκόσμιος χάρτης ρυθμού πληθωρισμού**

Το Διάγραμμα 1.7 παρουσιάζει τον ετήσιο ρυθμό πληθωρισμού για τον Ιανουάριο του 2019 στην ΕΕ-28 τον Ιανουάριο του 2019 σε σύγκριση με τον ίδιο μήνα του 2018. Ο δείκτης τιμών καταναλωτή παρακολουθεί τις τάσεις των τιμών της ιδιωτικής καταναλωτικής δαπάνης και δείχνει την αύξηση του δείκτη του τρέχοντος επιπέδου πληθωρισμού. Ο πληθωρισμός ή η υποτίμηση του νομίσματος (πτώση της αξίας του χρήματος) χαρακτηρίζεται από σταθερή άνοδο των τιμών των τελικών προϊόντων (καταναλωτικά, κεφαλαιουχικά αγαθά).

Διάγραμμα 1.7
Ετήσιος ρυθμός πληθωρισμού

Ο ετήσιος ρυθμός πληθωρισμού στη ζώνη του ευρώ ήταν 1.4% τον Ιανουάριο του 2019, από 1.5% το Δεκέμβριο. Ένα χρόνο νωρίτερα, το ποσοστό ήταν 1.3%. Ο ετήσιος πληθωρισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν 1.5% τον Ιανουάριο του 2019, από 1,6% τον Δεκέμβριο. Τα χαμηλότερα ετήσια ποσοστά καταγράφηκαν στην Ελλάδα (0,5%), την Κροατία και την Πορτογαλία (0.6%). Τα υψηλότερα ετήσια ποσοστά καταγράφηκαν στη Ρουμανία (3.2%), τη Λετονία (2.9%), την Εσθονία και την Ουγγαρία (2.8%). Σε σύγκριση με τον Δεκέμβριο του 2018, ο ετήσιος πληθωρισμός μειώθηκε σε δεκαέξι κράτη μέλη, παρέμεινε σταθερός σε πέντε και αυξήθηκε σε επτά. Τον Ιανουάριο του 2019, η υψηλότερη συμβολή στον ετήσιο πληθωρισμό στη ζώνη του ευρώ (EZ-19) προήλθε από τις υπηρεσίες, ακολουθούμενη από τρόφιμα, αλκοόλ και είδη καπνού, ενέργεια και μη ενεργειακή κατανάλωση βιομηχανικών προϊόντων.

Αν ένας υψηλός ρυθμός πληθωρισμού θεωρούνταν μόνο ως μια ταχύτερη αλλά αναλογική αύξηση σε όλες τις τιμές και τους μισθούς, φαινόμενο που ορίζεται ως αμιγής πληθωρισμός, τότε ο πληθωρισμός θα είχε μία πολύ μικρή σημασία για την οικονομία καθώς οι σχετικές τιμές θα παρέμεναν ανεπηρέαστες. Επειδή αυτό όμως δε συμβαίνει, ο πληθωρισμός παραμένει ως ένα σοβαρό πρόβλημα για μία οικονομία, διότι αρχικώς

μειώνεται η πραγματική αξία του χρήματος. Κάθε μονάδα συναλλάγματος αγοράζει λιγότερα αγαθά και υπηρεσίες με συνέπεια τη μείωση του πραγματικού εισοδήματος και άρα τη μείωση της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών. Εξάλλου η σχέση που συνδέει το πραγματικό εισόδημα με το επίπεδο τιμών είναι άμεση και ορίζεται ως εξής:

$$\text{Πραγματικό Εισόδημα} = \frac{\text{Ονομαστικό Εισόδημα}}{\text{Επίπεδο Τιμών}} \times 100$$

Επίσης ο πληθωρισμός επηρεάζει τη διανομή του εισοδήματος. Κατά τη διάρκεια περιόδων πληθωρισμού δεν αυξάνουν όλες οι τιμές και οι μισθοί αναλογικά. Για παράδειγμα στη δεκαετία του '90 στις Ηνωμένες Πολιτείες όπου εμφανίστηκε πολύ υψηλός πληθωρισμός, οι συντάξεις δεν ακολουθούσαν την ίδια ροή με τον πληθωρισμό και αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι συνταξιούχοι να έχουν σοβαρό πρόβλημα στο βιοτικό τους επίπεδο. Επίσης ένα άλλο κύριο αποτέλεσμα που οφείλεται στην παρουσία του πληθωρισμού είναι η μείωση στην αξία των αποταμιεύσεων. Σε περιόδους έντονου πληθωρισμού αυξάνεται η κατανάλωση και μειώνεται η αποταμίευση. Τα άτομα αναγκάζονται να μεταφέρουν πολύ μεγάλες ποσότητες χρηματικών μονάδων είτε να εγκαταλείψουν το χρήμα ως μέσο συναλλαγών και να επαναφέρουν την οικονομία σε κατάσταση αντιπραγματισμού, όπου ως μέσο συναλλαγών χρησιμοποιείται η μέθοδος ανταλλαγής διάφορων αγαθών. Τέλος, όσο μεγαλύτερες διακυμάνσεις παρουσιάζει ο ρυθμός πληθωρισμού, τόσο μεγαλύτερη η αβεβαιότητα που αντιμετωπίζουν οι δανειολήπτες και οι δανειστές. Η συμφωνία για τη χορήγηση ενός δανείου στηρίζεται στον αναμενόμενο ρυθμό πληθωρισμού. Αν ο ρυθμός πληθωρισμού εξελιχθεί διαφορετικά του αναμενόμενου, τότε ο πραγματικός τόκος που θα πληρώσει ο δανειολήπτης στο δανειστή θα είναι διαφορετικός από αυτόν που ανέμεναν και οι δύο. Έτσι αναλόγως του ρυθμού που θα κινηθεί ο πληθωρισμός, ο οφειλέτης θα έχει κέρδος και ο πιστωτής ζημιά ή το αντίστροφο.

Όπως αναφέρει ο John Maynard Keynes «Δεν υπάρχει πιο έξυπνο και πιο ασφαλές μέσο να ανατρέψει κανείς την υπάρχουσα βάση της κοινωνίας από τη διάβρωση του νομίσματος. Η διαδικασία αυτή κινητοποιεί όλες τις κρυμμένες δυνάμεις του οικονομικού νόμου υπέρ της καταστροφής και το

καταφέρνει κατά τέτοιο τρόπο που ούτε ένα άτομο στο εκατομμύριο δεν είναι ικανό να διαγνώσει.» Συνεχίζοντας, στο βιβλίο Οικονομικές επιπτώσεις της Ειρήνης, Λονδίνο: Macmillan 1920, καθώς ο πληθωρισμός εξελίσσεται και η πραγματική αξία του νομίσματος παρουσιάζει άγριες διακυμάνσεις από μήνα σε μήνα όλες οι μόνιμες σχέσεις ανάμεσα σε πιστωτές και δανειζόμενους που αποτελούν το βασικό θεμέλιο του καπιταλισμού αποδιοργανώνονται σε τέτοιο βαθμό, ώστε να στερούνται σχεδόν παντελώς το νόημά τους και η διαδικασία απόκτησης πλούτου υποβαθμίζεται σε τυχερό παιχνίδι ή λοταρία.

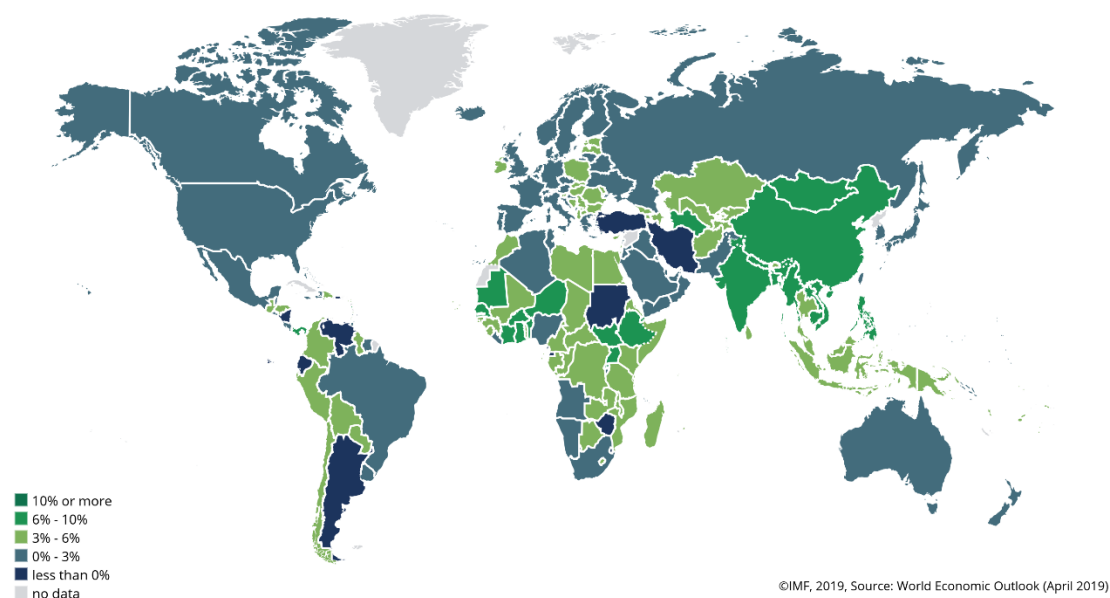
1.5 Οικονομική Ανάπτυξη

Ένας σημαντικός οικονομικός δείκτης που λαμβάνει υπόψιν του το ΑΕΠ είναι η οικονομική ανάπτυξη. Η οικονομική ανάπτυξη είναι μια αύξηση της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών για μια συγκεκριμένη περίοδο. Η μέτρηση πρέπει να απομακρύνει τα αποτελέσματα του πληθωρισμού, οπότε χρησιμοποιείται το πραγματικό ΑΕΠ.

Η οικονομική ανάπτυξη δημιουργεί περισσότερα κέρδη για τις επιχειρήσεις. Ως αποτέλεσμα, οι τιμές των μετοχών αυξάνονται. Αυτό δίνει στις εταιρείες τη δυνατότητα να επενδύουν και να προσλαμβάνουν περισσότερους υπαλλήλους. Καθώς δημιουργούνται περισσότερες θέσεις εργασίας, τα εισοδήματα αυξάνονται και οι καταναλωτές έχουν περισσότερα χρήματα για να αγοράσουν πρόσθετα προϊόντα και υπηρεσίες. Οι αγορές οδηγούν σε μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη. Για το λόγο αυτό, όλες οι χώρες επιθυμούν θετική οικονομική ανάπτυξη. Αυτό κάνει την οικονομική ανάπτυξη τον πιο άξιο παρατήρησης οικονομικό δείκτη. Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν είναι ο καλύτερος τρόπος μέτρησης της οικονομικής ανάπτυξης. Λαμβάνει υπόψη το σύνολο της οικονομικής παραγωγής της χώρας. Περιλαμβάνει όλα τα αγαθά και τις υπηρεσίες που παράγουν οι επιχειρήσεις στη χώρα προς πώληση. Δεν έχει σημασία αν πωλούνται στην εγχώρια αγορά ή στο εξωτερικό.

Το Διάγραμμα 1.8 χαρτογραφεί τις χώρες σύμφωνα με την ετήσια αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος τους κατά το έτος 2019. Η Ινδία παρουσίασε ανάπτυξη της τάξης του 7.3% ενώ η Βενεζουέλα σημειώνει

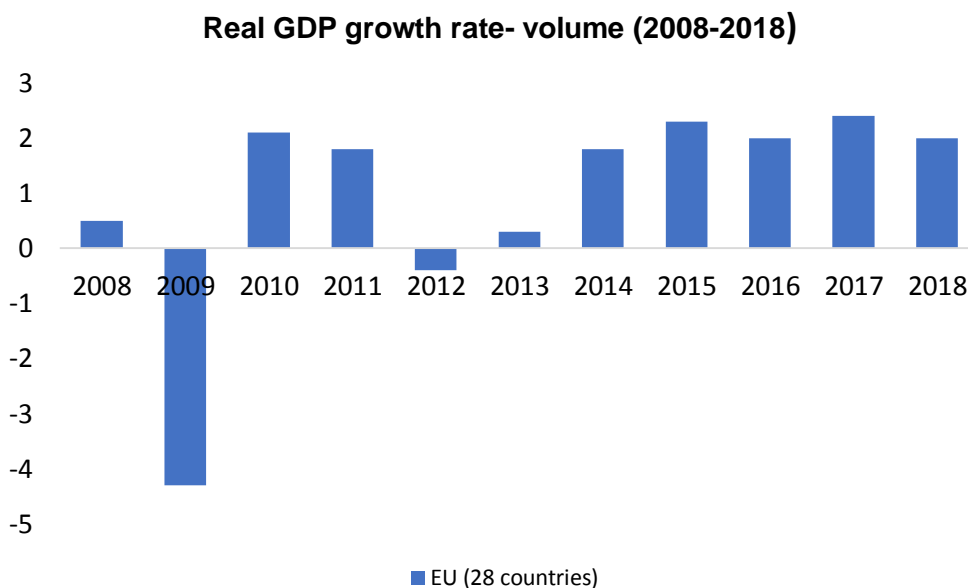
-25% ανάπτυξη. Η Ευρώπη παρουσιάζει αύξηση του πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος της κατά 1.6%, η Αφρική κατά 3.6%, η Κεντρική Αμερική 3.2% και η Ασία και ο Ειρηνικός 5.1%.

Πηγή: International Monetary Fund

Διάγραμμα 1.8 Ρυθμός Ανάπτυξης παγκοσμίως

Τέλος το Διάγραμμα 1.9 απεικονίζει τον πραγματικό ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης από το 2008 έως το 2018 για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Μετρά την οικονομική ανάπτυξη σε σχέση με το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) από τη μια περίοδο στην άλλη και προσαρμόζεται με τον πληθωρισμό. Εναλλακτικά, εκφράζεται σε πραγματικούς όρους σε αντίθεση με τους ονομαστικούς όρους.

Διάγραμμα 1.9
Πραγματικός ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης για την ΕΕ

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, η Τουρκία και η Σλοβενία παρουσίασαν τη μεγαλύτερη ποσοστιαία μεταβολή το 2017 της τάξεως του 7.4% και 7.3% αντιστοίχως σε σχέση με το 2016. Τη μικρότερη ποσοστιαία μεταβολή οικονομικής ανάπτυξης σημείωσαν η Ιταλία και η Ελβετία ίση με 1.6% και Ελλάδα και το Λουξεμβούργο ίση με 1.5% σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Επίσης, στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο πραγματικός ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης σημείωσε σημαντική αύξηση από -4.3% το 2009 σε 2.4% το 2017.

Υπάρχουν διάφοροι και ποικίλοι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την οικονομική ανάπτυξη. Κάποιοι από αυτούς αναλύονται παρακάτω:

- **Φυσικοί Πόροι**

Η ανακάλυψη περισσότερων φυσικών πόρων, όπως πετρέλαιο ή ορυκτά κοιτάσματα, μπορούν να ενισχύσουν την οικονομική ανάπτυξη καθώς μετατοπίζεται ή αυξάνεται η καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων της χώρας. Άλλοι παράγοντες μπορεί να είναι η γη, το νερό, τα δάση και το φυσικό αέριο. Ρεαλιστικά, είναι δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να αυξηθεί ο αριθμός των φυσικών

πόρων σε μια χώρα. Οι χώρες πρέπει να φροντίζουν να εξισορροπούν την προσφορά και τη ζήτηση σπάνιων φυσικών πόρων για να αποφεύγουν την εξάντλησή τους. Η βελτίωση διαχείρισης της γης μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα της χώρας και να συμβάλει στην οικονομική της ανάπτυξη.

- Φυσικό κεφάλαιο ή υποδομή

Οι επενδύσεις σε φυσικό κεφάλαιο όπως τα εργοστάσια, τα μηχανήματα και οι δρόμοι μειώνουν το κόστος της οικονομικής δραστηριότητας. Τα καλύτερα εργοστάσια και μηχανήματα είναι πιο παραγωγικά από τα εργατικά χέρια. Αυτή η υψηλότερη παραγωγικότητα μπορεί να αυξήσει την απόδοση. Για παράδειγμα, η ύπαρξη ενός ισχυρού συστήματος οδικής κυκλοφορίας μπορεί να μειώσει την αναποτελεσματικότητα της μετακίνησης πρώτων υλών ή αγαθών σε όλη τη χώρα, κάτι το οποίο μπορεί να αυξήσει το ΑΕΠ της.

- Πληθυσμός ή Εργασία

Ένας αυξανόμενος πληθυσμός αντανakλά την ύπαρξη αύξησης της διαθεσιμότητας εργαζομένων, πράγμα που σημαίνει υψηλότερο εργατικό δυναμικό. Ένα μειονέκτημα του μεγάλου πληθυσμού είναι ότι θα μπορούσε ενδεχομένως να οδηγήσει σε υψηλή ανεργία.

- Ανθρώπινο Κεφάλαιο

Η αύξηση των επενδύσεων σε ανθρώπινο κεφάλαιο μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα του εργατικού δυναμικού. Αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα τη βελτίωση των δεξιοτήτων, των ικανοτήτων και της κατάρτισης. Το εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό έχει σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη, καθώς οι ειδικευμένοι εργαζόμενοι είναι πιο παραγωγικοί.

- Τεχνολογία

Η τεχνολογία θα μπορούσε να αυξήσει την παραγωγικότητα με τα ίδια επίπεδα εργασίας, επιταχύνοντας έτσι την ανάπτυξη και την εξέλιξη. Αυτό σημαίνει ότι τα εργοστάσια μπορούν να είναι πιο παραγωγικά με χαμηλότερο

κόστος. Η τεχνολογία πιθανότατα μπορεί να οδηγήσει σε σταθερή μακροχρόνια ανάπτυξη.

- Νομοθετικά Πλαίσια

Ένα θεσμικό πλαίσιο που ρυθμίζει την οικονομική δραστηριότητα, όπως κανόνες και νόμους επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη. Δεν υπάρχει συγκεκριμένο σύνολο θεσμών που να προωθούν την ανάπτυξη.

Συμπερασματικά, η οικονομική ανάπτυξη είναι μια έννοια δυναμική και σηματοδοτεί μια θετική μεταβολή. Μελετάται σε σχέση με ένα συγκεκριμένο πεδίο ή αντικείμενο, συνεπώς ως φαινόμενο μπορεί να απασχολεί τους ανθρωπολόγους, τους κοινωνιολόγους, τους οικονομολόγους, τους βιολόγους και άλλους επιστήμονες. Στις κοινωνικές επιστήμες, η έννοια της ανάπτυξης ορίζεται ως η αύξηση της δυνατότητας ικανοποίησης των ατομικών και κοινωνικών αναγκών στο πλαίσιο μιας οικονομίας, με την πάροδο του χρόνου. Έτσι, η ανάπτυξη γίνεται κατανοητή ως η (ποσοτική) μεγέθυνση του συσσωρευμένου πλούτου, η αύξηση των ρυθμών παραγωγής και κατανάλωσης αγαθών και η (ποιοτική) εξέλιξη των κοινωνικών και τεχνικών δομών. Το ζήτημα της ανάπτυξης έχει κεντρική θέση στη μελέτη της διεθνούς πολιτικής οικονομίας, καθώς αφορά την πρόοδο, την παραγωγή πλούτου και την ευημερία σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

1.6 Δημόσιο Χρέος

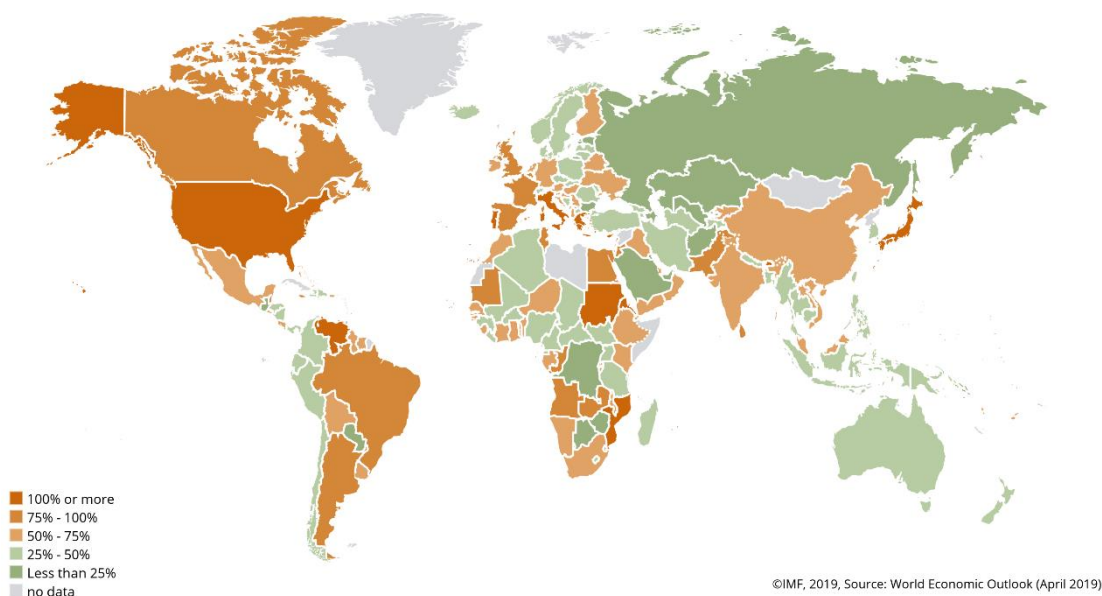
Σε μακροοικονομικό επίπεδο ένας από τους δείκτες που χρησιμοποιούνται για να υπολογιστεί η ικανότητα της χώρας να αποπληρώσει το χρέος της, και κατά συνέπεια προσδιορίζει και το κόστος δανεισμού της (επιτόκιο) είναι η σχέση Χρέος προς ΑΕΠ. Ο όρος χρέος (debt) περιλαμβάνει - μεταξύ άλλων, τα δάνεια (που έχει συνάψει η χώρα και οφείλει να αποπληρώσει) αλλά και τα κρατικά ομόλογα που έχει εκδώσει τα οποία αγοράστηκαν από τρίτους (χώρες, διεθνή Funds ή και ιδιώτες) και τα οποία ασφαλώς αποτελούν μορφή δανεισμού. Αγοράζοντας κάποιος κρατικό ομόλογο στην πραγματικότητα δανείζει το κράτος που το έχει εκδώσει.

Ο ίδιος ο δείκτης χρέους προς το ΑΕΠ είναι μια εξίσωση με το ακαθάριστο χρέος της χώρας στον αριθμητή και το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) στον παρονομαστή. Ο λόγος αυτός μεταβάλλεται όταν:

- a. Υπάρχει έλλειμμα ή πλεόνασμα στον κρατικό προϋπολογισμό.
- b. Μεταβάλλεται το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν.

Ως εκ τούτου, ο δείκτης χρέους προς ΑΕΠ ίσος με 1,0 (ή 100%) σημαίνει ότι το χρέος μιας χώρας είναι ίσο με το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν της.

Ένας υψηλός λόγος σημαίνει ότι μια χώρα δεν παράγει αρκετά για να εξοφλήσει το χρέος της. Ένας χαμηλός λόγος σημαίνει ότι υπάρχει αρκετή οικονομική απόδοση για την πραγματοποίηση των πληρωμών. Σε γενικές γραμμές, ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό της υγείας μιας οικονομίας. Ο υψηλός δείκτης χρέους προς το ΑΕΠ δεν είναι απαραίτητως κακός, εφόσον η οικονομία της χώρας αναπτύσσεται, καθώς είναι ένας τρόπος να χρησιμοποιηθεί η μόχλευση για την ενίσχυση της μακροπρόθεσμης ανάπτυξης. Γενικά, το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ χρησιμοποιείται από τους επενδυτές για να μετρηθεί η δυνατότητα μιας χώρας να προβεί σε μελλοντικές πληρωμές για το χρέος της, επηρεάζοντας έτσι το κόστος δανεισμού της χώρας και τις αποδόσεις των κρατικών ομολόγων.

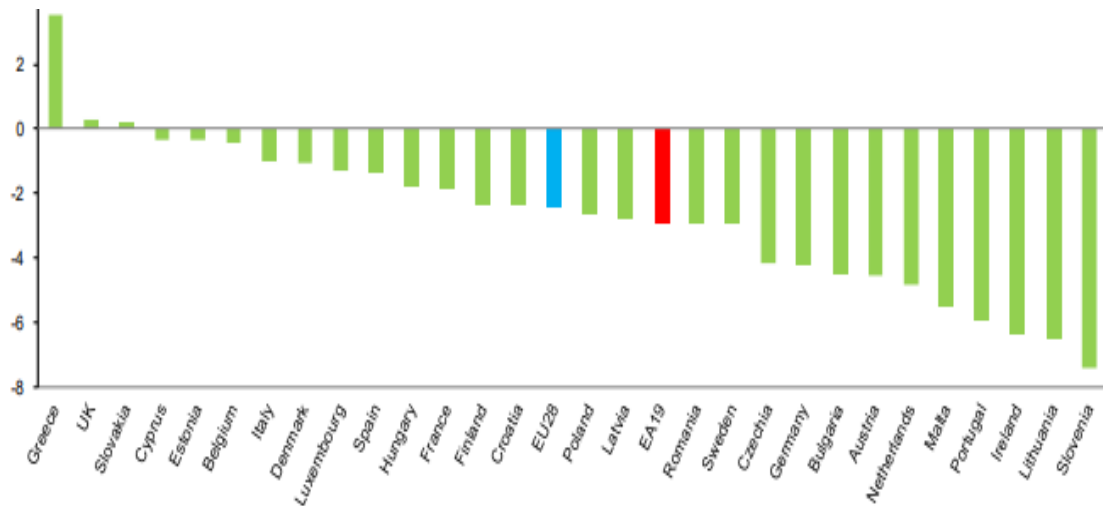

Πηγή: International Monetary Fund

Διάγραμμα 1.10
Παγκόσμιος χάρτης δημοσίου χρέους

Το Διάγραμμα 1.10 χαρτογραφεί τις χώρες με βάση το ποσοστό δημοσίου χρέους επί του ΑΕΠ τους το έτος 2019. Παρατηρείται ότι η Ιαπωνία σημειώνει ύψος δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ πολύ υψηλό, 237.5%, η Ελλάδα 174.2%, η Ιταλία 133.4%, η Πορτογαλία 119.5%, η Σιγκαπούρη 109.4%, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής 106.7% και η Κύπρος 101%. Χώρες με χαμηλό δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ τους είναι ενδεικτικά η Ρωσία με 13.8% η Εσθονία με 7.6% και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα με 19.2%.

Το Διάγραμμα 1.11 παρουσιάζει τις μεταβολές του δείκτη δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης μεταξύ του δεύτερου τριμήνου του 2017 και του δεύτερου τριμήνου του 2018. Σε σύγκριση με το δεύτερο τρίμηνο του 2017, 3 κράτη μέλη σημείωσαν αύξηση του δείκτη χρέους τους προς ΑΕΠ στο τέλος του δεύτερου τριμήνου του 2018, και 25 μείωση. Μία αύξηση του λόγου αυτού καταγράφηκε στην Ελλάδα (+3.5 ποσοστιαίες μονάδες), το Ηνωμένο Βασίλειο (+0.3 ποσοστιαίες μονάδες) και τη Σλοβακία (+0.1 ποσοστιαίες μονάδες), ενώ οι μεγαλύτερες μειώσεις καταγράφηκαν στη Σλοβενία (-7.4 ποσοστιαίες μονάδες), τη Λιθουανία (-6.5 μονάδες), την Ιρλανδία (-6.4 μονάδες), την Πορτογαλία (-5.9 μονάδες) και τη Μάλτα (-5.5 μονάδες). Οι υψηλότερες αναλογίες του δημοσίου χρέους προς το ΑΕΠ στο τέλος του δεύτερου τριμήνου του 2018 καταγράφηκαν στην Ελλάδα (133.1%) και την Πορτογαλία (124.9%), ενώ η χαμηλότερη στην Εσθονία (8.3%), το Λουξεμβούργο (22%) και τη Βουλγαρία (23.8%).

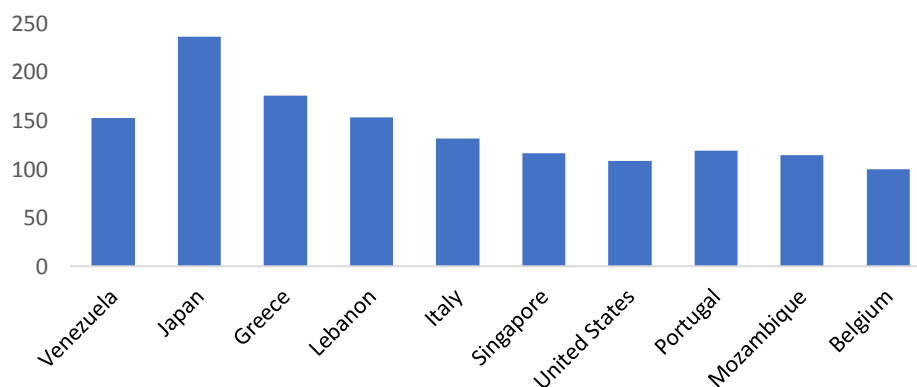

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 1.11
Δημόσιο Χρέος % του ΑΕΠ χωρών ΕΕ

Τέλος, το Διάγραμμα 1.12 δείχνει τις 10 χώρες με το υψηλότερο δημόσιο χρέος σε σχέση με το ΑΕΠ το 2019 με προβλέψεις για το 2023. Το 2019, αναμένεται ότι η Ιαπωνία θα είναι στην πρώτη θέση μεταξύ των χωρών με τα υψηλότερα επίπεδα δημόσιου χρέους, καθώς έχει εκτιμώμενο χρέος περίπου 236% του ΑΕΠ. Δεύτερη είναι η Ελλάδα με ποσοστό 175% δημοσίου χρέους σε σχέση με το ΑΕΠ και ακολουθούν ο Λίβανος με 153%, η Ιταλία με 131% και το Βέλγιο στην 10^η θέση με δημόσιο χρέος 100%. Για το 2023, φαίνεται ότι η κατάταξη θα είναι περίπου η ίδια με μικρές διαφορές στα ποσοστά δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ, με την Ιαπωνία στο 227% καταλαμβάνοντας και πάλι την πρωτιά, ακολουθούμενη από την Ελλάδα με 164%.

Δημόσιο χρέος % ΑΕΠ 2019 (προβλεπόμενο)

Πηγή: focus-economics

Διάγραμμα 1.12

Κατάταξη Χωρών με το υψηλότερο Δημόσιο Χρέος σε σχέση με το ΑΕΠ

Ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ είναι ένας σύννηθες χρησιμοποιούμενος όρος μεταξύ των οργανισμών αξιολόγησης, αλλά η ανάλυση της αναλογίας μπορεί να είναι μία πολύ δύσκολη διαδικασία. Για παράδειγμα, ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ για την Ιαπωνία το 2011 είναι πάνω από 200%, αλλά η οικονομία της έλαβε πολύ μικρή προσοχή και εξέταση από τους αναλυτές, ενώ της Ελλάδας που είναι μόλις 160%, πολλοί οργανισμοί αξιολόγησης προβλέπουν την κατάρρευση της. Οι λόγοι για αυτές τις διαφορές ποικίλλουν, αλλά μπορούν να περιλαμβάνουν:

- **Αγοραστές του χρέους** - Ο υψηλότερος λόγος χρέους προς το ΑΕΠ είναι αποδεκτός όταν οι αγοραστές του χρέους είναι είτε εγχώριοι επενδυτές (πολίτες) είτε επαναλαμβανόμενοι αγοραστές που έχουν λόγο να αγοράσουν. Για παράδειγμα, οι αγοραστές της Ιαπωνίας είναι εγχώριοι και ο αγοραστής των ΗΠΑ (Κίνα) αγοράζει χρέος για να διατηρήσει ένα ευνοϊκό εμπορικό ισοζύγιο με τον μεγαλύτερο καταναλωτή του.
- **Οικονομική ανάπτυξη** - Ο υψηλότερος λόγος χρέους προς το ΑΕΠ είναι αποδεκτός όταν μια οικονομία αναπτύσσεται ραγδαία επειδή τα μελλοντικά κέρδη της θα είναι σε θέση να πληρώσουν το χρέος πιο γρήγορα. Για παράδειγμα, μια χώρα που αναμένεται να αυξηθεί κατά

5% το επόμενο έτος θα δει αυτόματα τη μείωση της αναλογίας, ενώ μια χώρα που αναμένεται να συσταλεί θα την δει να μεγαλώνει.

- Σχέδιο Δράσης - Οι χώρες με βιώσιμο σχέδιο για την αντιμετώπιση υψηλού δείκτη χρέους προς ΑΕΠ ενδέχεται να λάβουν κάποια επιείκεια από τους οργανισμούς αξιολόγησης. Αλλά εκείνοι που δεν έχουν σχέδιο αντιμετωπίζουν συχνά αιφνίδια υποβάθμιση και κριτική. Για παράδειγμα, η Ελλάδα το 2011 δεν είχε βιώσιμο σχέδιο δράσης και αντιμετώπισε σκληρή κριτική από τους οργανισμούς αξιολόγησης.

Οι χώρες μπορούν να βρεθούν φορτισμένες με μεγάλο λόγο χρέους προς ΑΕΠ με πολλούς τρόπους, από απροσδόκητες επιβραδύνσεις μέχρι προβλέψιμες δημογραφικές αλλαγές. Η επίλυση αυτών των προβλημάτων απαιτεί ένα από τα δύο πράγματα που επηρεάζουν τη βασική εξίσωση του χρέους προς το ΑΕΠ (χωρίς τα τυπογραφικά χρήματα): Μείωση των δαπανών για τη μείωση του χρέους ή την ενθάρρυνση της ανάπτυξης για την αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος.

Παρακάτω παρουσιάζονται κάποιες κοινές αιτίες υψηλού λόγου χρέους προς το ΑΕΠ:

- Απροσδόκητη επιβράδυνση - Οι χώρες που αναπτύσσονται γρήγορα ενδέχεται να αναλάβουν μεγαλύτερο χρέος για να στηρίξουν αυτήν την ανάπτυξη, αλλά μια απροσδόκητη επιβράδυνση μπορεί να οδηγήσει σε μια απότομη αύξηση του λόγου του χρέους προς το ΑΕΠ. Για παράδειγμα, η στασιμότητα της Ιαπωνίας μετά την ταχεία ανάπτυξή της στη δεκαετία του 1980 είχε ως αποτέλεσμα το σημερινό υψηλό χρέος της.
- Δημογραφικές αλλαγές - Η γήρανση του πληθυσμού μπορεί να επιβαρύνει τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης, τα οποία μπορεί να χρηματοδοτηθούν εν μέρει από το χρέος. Για παράδειγμα, το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης των Η.Π.Α. είναι εν μέρει υπεύθυνο για την προβλεπόμενη αύξηση του δημόσιου χρέους και την επακόλουθη αναμενόμενη αύξηση του λόγου του χρέους προς το ΑΕΠ.
- Κρατικές Δαπάνες - Οι αυξήσεις των κυβερνητικών δαπανών μπορούν να οδηγήσουν σε υψηλότερο λόγο χρέους προς ΑΕΠ (ή

υψηλότερος πληθωρισμός) αν ξεπεράσουν τα ποσοστά ανάπτυξης της χώρας. Για παράδειγμα, ορισμένες σοσιαλιστικές κυβερνήσεις που ξεπερνούν τους καπιταλιστές προκατόχους τείνουν να αυξάνουν τις δαπάνες τους και βλέπουν αύξηση του λόγου του χρέους τους προς το ΑΕΠ.

Συμπερασματικά, το δημόσιο χρέος είναι το σύνολο των συσσωρευμένων απαιτήσεων που έχουν τρίτοι έναντι του δημοσίου. Στην ουσία το χρέος μετράει το συνολικό δανεισμό του δημοσίου σε μια δεδομένη χρονική στιγμή που συνήθως είναι το τέλος του έτους. Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση του 2007-2008 έθεσε πολλές ευρωπαϊκές κυβερνήσεις ενώπιον σοβαρών προκλήσεων. Οι κυριότεροι προβληματισμοί συνδέονταν με την ικανότητα των εθνικών κυβερνήσεων να εξυπηρετήσουν την αποπληρωμή των χρεών τους, να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίσουν ότι οι δημόσιες δαπάνες τους έχουν τεθεί υπό έλεγχο, επιχειρώντας παράλληλα να προωθήσουν την οικονομική ανάπτυξη.

1.7 Ανακεφαλαίωση

Η παρουσίαση των μακροοικονομικών μεταβλητών που προηγήθηκε στο κεφάλαιο αυτό, δηλαδή η εξέταση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, του ποσοστού ανεργίας και του ρυθμού πληθωρισμού τονίζει τη σπουδαιότητα τους και παρέχει έναν τρόπο να εκτιμηθούν ποσοτικά οι επιδόσεις μιας οικονομίας. Πιο συγκεκριμένα, αρχικά αναγνωρίστηκε η σημασία της μέτρησης του ΑΕΠ, που δίνει μια πρώτη αίσθηση για την πορεία της οικονομίας. Η οικονομική επιστήμη, όμως, που μελετά τις μεταβολές στην οικονομία και οι πολιτικοί που χαράσσουν την δημοσιονομική πολιτική, χρειάζονται συγκεκριμένα στοιχεία πάνω στα οποία θα στηρίξουν τις κρίσεις τους. Ο προσδιορισμός της συμπεριφοράς της οικονομίας με τη χρήση στατιστικών μεγεθών, όπως το ΑΕΠ, είναι επομένως, το πρώτο βήμα για την ανάπτυξη της Μακροοικονομικής επιστήμης. Οι οικονομολόγοι χρησιμοποιούν επίσης τα στοιχεία του ρυθμού πληθωρισμού όπως και της ανεργίας για να αναπτύξουν και να ελέγξουν τις θεωρίες τους σχετικά με τον τρόπο

λειτουργίας της οικονομίας. Όπως παρατηρήθηκε, χώρες με τη χαμηλότερη ανεργία το 2019 είναι μεταξύ άλλων η Ελβετία, η Ιαπωνία και η Λευκορωσία.

Άλλοι σημαντικοί δείκτες, όπως αυτοί της οικονομικής ανάπτυξης, δηλαδή του ρυθμού αύξησης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και του Δημοσίου Χρέους παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για την εξέλιξη της οικονομίας μιας χώρας. Αξιοσημείωτο παράδειγμα αποτελεί η Ελλάδα, η οποία είναι δεύτερη με ποσοστό 175% δημοσίου χρέους σε σχέση με το ΑΕΠ μετά την Ιαπωνία κατά το έτος 2019. Τέλος, οι δείκτες που εξετάστηκαν προμηνύουν επίσης τυχόν αλλαγές ή παρεμβάσεις που πρέπει να πραγματοποιηθούν καθώς και πολιτικές δημοσιονομικού ή νομισματικού περιεχομένου έτσι ώστε να επιτευχθεί η ομαλή λειτουργία του οικονομικού βίου αλλά και η κοινωνική ευημερία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ

2.1 Εισαγωγή

Μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο η θεωρία της κατανάλωσης αποτέλεσε ένα από τα κεντρικά θέματα μακροοικονομικού ενδιαφέροντος από τους οικονομολόγους. Καθώς οι καταναλωτικές δαπάνες αποτελούν περίπου τα 2/3 του ΑΕΠ σε περίοδο ειρήνης και με τους οικονομολόγους να πιθανολογούν ότι η οικονομία ήταν δυνατό να περιέλθει σε κατάσταση μαζικής ανεργίας, είναι φυσικό επακόλουθο να έχουν αφιερώσει σημαντικό και εκτενές ερευνητικό έργο στη μελέτη τους. Αρχικά κυριαρχούσε η προσέγγιση του Keynes, ο οποίος το 1936 εξέδωσε το βιβλίο «Η Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος», το οποίο αποτέλεσε ορόσημο στην εξέλιξη της μακροοικονομικής ανάλυσης, επισημαίνοντας τη μεγάλη επιρροή που έχει η κατανάλωση στην μακροοικονομική ισορροπία. Σύμφωνα με τη θεωρία του Keynes, η συνολική κατανάλωση είναι μία θετική αλλά μειούμενη συνάρτηση του συνολικού εισοδήματος.

Αργότερα, το 1949, το βιβλίο του James Duesenberry με τίτλο “Income, Saving and the Theory of Consumer Behavior”, άλλαξε την ήδη υπάρχουσα αντίληψη που κυριαρχούσε στη θεωρία της κατανάλωσης εντάσσοντας ψυχολογικούς παράγοντες, οι οποίοι συνδέονται με τη διαμόρφωση συνηθειών και κοινωνικών αλληλεξαρτήσεων που είναι βασισμένες σε σχετικά εισοδηματικά θέματα. Η έμφαση αυτή στις κοινωνικές διαστάσεις της κατανάλωσης είχαν μια μακρά ιστορία και εξέλιξη στη θεσμική οικονομία και έτσι, διάφοροι οικονομολόγοι με τα έργα τους όπως ο Clark το 1918, ο Downey το 1910, ο Knight το 1925, ο Mitchell το 1910 και το 1914, ο Patten το 1889, ο Veblen το 1899 και το 1909 και η δουλειά του Duesenberry υποσχέθηκαν να συνδέσουν την Κεϋνσιανή και τη θεσμική ανάλυση.

Ωστόσο, στη δεκαετία του 1950 η θεωρία της κατανάλωσης του Duesenberry αντικαταστάθηκε από τη θεωρία του κύκλου ζωής της κατανάλωσης του Modigliani και του Brumberg (1954) και τη μόνιμη

εισοδηματική υπόθεση του Friedman (1957). Αυτές οι τελευταίες θεωρίες αφαίρεσαν από τη θεωρία κατανάλωσης την κοινωνική αλληλεξάρτηση και επανέφεραν μια ατομική προσέγγιση που τόνιζε τη μεγιστοποίηση της χρησιμότητας χωρίς να λαμβάνει υπόψη τα κοινωνικά θέματα. Ο Modigliani τόνισε ότι το εισόδημα ποικίλλει συστηματικά στη ζωή των ανθρώπων και ότι η αποταμίευση επιτρέπει στους καταναλωτές να μεταφέρουν εισόδημα από εκείνα τα χρόνια που το εισόδημα είναι υψηλό σε εκείνα τα χρόνια όπου είναι χαμηλό. Αυτή η ερμηνεία της καταναλωτικής συμπεριφοράς αποτέλεσε τη βάση για την υπόθεση του κύκλου ζωής (life-cycle hypothesis). Σε ένα βιβλίο που δημοσιεύτηκε το 1957, ο Milton Friedman πρότεινε τη μόνιμη εισοδηματική υπόθεση έτσι ώστε να εξηγήσει την καταναλωτική συμπεριφορά. Η μόνιμη εισοδηματική υπόθεση του Friedman συμπληρώνει την υπόθεση του κύκλου ζωής του Modigliani: και οι δυο χρησιμοποιούν τη θεωρία του καταναλωτή του Fisher, η οποία υποστηρίζει ότι η κατανάλωση δεν πρέπει να εξαρτάται μόνο από το τρέχον εισόδημα. Αντιθέτως από την υπόθεση του κύκλου ζωής, η οποία υποστηρίζει ότι το εισόδημα ακολουθεί ένα συνηθισμένο μονοπάτι κατά τη διάρκεια ζωής του ανθρώπου, η μόνιμη εισοδηματική υπόθεση τονίζει ότι τα εισοδήματα των ανθρώπων συναντούν τυχαίες και προσωρινές αλλαγές χρόνο με το χρόνο.

Την τελευταία εικοσαετία έχει υπάρξει μια αναβίωση του ενδιαφέροντος για τις ιδέες του Duesenberry και του Veblen για τη σχετική κατανάλωση και την επιδεικτική κατανάλωση. Ο Schor (2007) επικρίνει το συμβατικό μοντέλο χρησιμότητας στο οποίο βασίζεται η θεωρία της συμβατικής κατανάλωσης ως υπερβολικά παθητική και απλή στα κίνητρά της και την αντιπαραβάλλει με τη σκέψη του Veblen, του Galbraith και της σχολής της Φρανκφούρτης. Οι Bagwell και Bernheim (1996) κατασκευάζουν ένα θεωρητικό μοντέλο επιδεικτικής κατανάλωσης, στο οποίο η κατανάλωση επιδεικτικών αγαθών εκτελεί μια signaling function που επιτρέπει στους άλλους να γνωρίζουν τον πλούτο των ατόμων. Το εμπειρικό έργο του Easterlin (1974 και 1995) διαπιστώνει ότι το σχετικό εισόδημα είναι ο κυρίαρχος καθοριστικός παράγοντας της ευτυχίας. Μία πειραματική εργασία από τον Alpizar et al. (2006) επιβεβαιώνει επίσης ότι το σχετικό εισόδημα και το καταναλωτικό ζήτημα αφορά τους ανθρώπους.

Οι οικονομολόγοι εξακολουθούν να εξετάζουν για το ποιοι τελικά είναι οι σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν την κατανάλωση. Υπάρχουν ακόμα διαφωνίες μεταξύ των οικονομολόγων, όπως για παράδειγμα σχετικά με την επιρροή των επιτοκίων στην κατανάλωση, τη συχνότητα των περιορισμών στο δανεισμό και τη σπουδαιότητα των ψυχολογικών παραγόντων. Ο βασικός ρόλος της κατανάλωσης στην αξιολόγηση της πολιτικής είναι βέβαιο ότι θα διατηρήσει το ενδιαφέρον των οικονομολόγων για τη μελέτη της συμπεριφοράς των καταναλωτών για πολλά χρόνια ακόμα.

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζεται αναλυτικά ο ρόλος της κατανάλωσης, καθώς και οι παράγοντες που την προσδιορίζουν. Αρχικά, θα αναλυθεί η θεωρία του απόλυτου εισοδήματος που ανέπτυξε ο Keynes, και στη συνέχεια θα εξεταστούν οι νέες υποθέσεις που εμφανίστηκαν μετά την κεύσισιανή θεωρία, όπως αυτή του Σχετικού Εισοδήματος, του Μόνιμου Εισοδήματος και του Κύκλου Ζωής. Τέλος, θα δοθεί έμφαση στην εξέλιξη της πραγματικής ατομικής κατανάλωσης, σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

2.2 Η Υπόθεση του Απόλυτου Εισοδήματος

Από τις πολλές υποθέσεις του Keynes, εκείνη που αποτέλεσε αντικείμενο της πιο εμπειριστατωμένης εμπειρικής μελέτης αποτελεί η σχέση μεταξύ εισοδήματος και κατανάλωσης. Μέχρι σήμερα η γενίκευσή του είναι γνωστή ως εξής: Ο θεμελιώδης ψυχολογικός νόμος στον οποίο έχουμε δικαίωμα με μεγάλη εμπιστοσύνη να βασιζόμαστε εκ των προτέρων από τις γνώσεις μας για την ανθρώπινη ύπαρξη και από τα λεπτομερή γεγονότα είναι ότι οι άνθρωποι διατίθενται κατά κανόνα και κατά μέσο όρο να αυξάνουν την κατανάλωση τους καθώς αυξάνεται το εισόδημά τους, αλλά όχι τόσο όσο η αύξηση του εισοδήματος. Πιο συγκεκριμένα, ο Keynes υπέθεσε ότι ο πρωταρχικός προσδιοριστικός παράγοντας της τρέχουσας καταναλώσεως είναι το τρέχον διαθέσιμο εισόδημα των ατόμων. Η σχετική βαρύτητα μάλιστα του διαθέσιμου εισοδήματος είναι τόσο μεγάλη, ώστε βραχυχρόνια τουλάχιστον, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η συνολική κατανάλωση της οικονομίας είναι συνάρτηση μόνο του απόλυτου μεγέθους του διαθέσιμου εισοδήματος της. Έτσι, η θεωρία καταναλώσεως που θεμελιώθηκε από τον

Keynes καλείται Υπόθεση του Απόλυτου Εισοδήματος. Η συνάρτηση κατανάλωσης που εισήγαγε ο Keynes αποτέλεσε κεντρικό θέμα πάνω στη θεωρία του σχετικά με τις οικονομικές διακυμάνσεις και έπαιξε σημαντικό ρόλο στη μέχρι σήμερα μακροοικονομική ανάλυση.

Όσον αφορά τις απόψεις του Keynes για τη σχέση μεταξύ εισοδήματος και κατανάλωσης, αρχικά υπέθεσε ότι η οριακή ροπή προς κατανάλωση, δηλαδή το ποσό που καταναλώνεται από ένα πρόσθετο δολάριο εισοδήματος, είναι μεταξύ μηδέν και ενός. Αυτό σημαίνει ότι όταν το εισόδημα του ατόμου αυξάνεται κατά ένα δολάριο, τότε κάποια από αυτά τα χρήματα καταναλώνονται και κάποια από αυτά αποταμιεύονται. Με βάση την πρόταση αυτή, υποστήριξε ότι μια αύξηση του εισοδήματος, θα συνοδεύεται συχνά από αυξημένη αποταμίευση και μια πτώση του εισοδήματος, από μείωση της αποταμίευσης, σε μεγαλύτερη κλίμακα. Συνεπώς, το υψηλότερο απόλυτο επίπεδο του εισοδήματος θα τείνει, κατά κανόνα, να διευρύνει το χάσμα μεταξύ εισοδήματος και κατανάλωσης.

Δεύτερον υποστήριξε ότι η μέση ροπή για κατανάλωση, δηλαδή ο λόγος του μεγέθους της κατανάλωσης προς το μέγεθος του εισοδήματος έχει την τάση να μειώνεται, καθώς αυξάνεται το εισόδημα. Υποστήριξε δηλαδή ότι η εξοικονόμηση είναι πολυτέλεια και άρα ότι οι πλούσιοι θα αποταμιεύουν ένα μεγαλύτερο ποσοστό του εισοδήματός τους από τους φτωχούς. Αν και δεν είναι απαραίτητος για την ανάλυση του Keynes, ο ισχυρισμός ότι η μέση ροπή για κατανάλωση μειώνεται, καθώς το εισόδημα αυξάνεται έγινε κεντρικό κομμάτι της πρώιμης Κεϋνσιανής οικονομίας.

Τρίτον, ο Keynes πίστευε ότι το εισόδημα είναι ο πρωταρχικός καθοριστικός παράγοντας της κατανάλωσης και ότι το επιτόκιο δε διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Αυτή η εικασία έρχεται σε έντονη αντίθεση με τις πεποιθήσεις των κλασικών οικονομολόγων που προηγήθηκαν. Οι κλασικοί οικονομολόγοι έκριναν ότι το υψηλότερο επιτόκιο ενθαρρύνει την εξοικονόμηση και αποθαρρύνει την κατανάλωση. Ο Keynes αναγνώρισε ότι το επιτόκιο θα μπορούσε να επηρεάσει την κατανάλωση αλλά μόνο θεωρητικά. Ωστόσο, έγραψε ότι: «Το κύριο συμπέρασμα που προκύπτει εμπειρικά είναι ότι η επιρροή του επιτοκίου στη βραχυχρόνια περίοδο, στις ατομικές δαπάνες από ένα δεδομένο εισόδημα είναι δευτερεύουσα και σχετικά ασήμαντη».

Στη βάση των τριών αυτών υποθέσεων, η Κεϋνσιανή συνάρτηση κατανάλωσης συχνά αποτυπώνεται ως εξής:

$$C = \bar{C} + c_1 Y_d, \quad \bar{C} > 0 \text{ και } 0 < c_1 < 1$$

όπου:

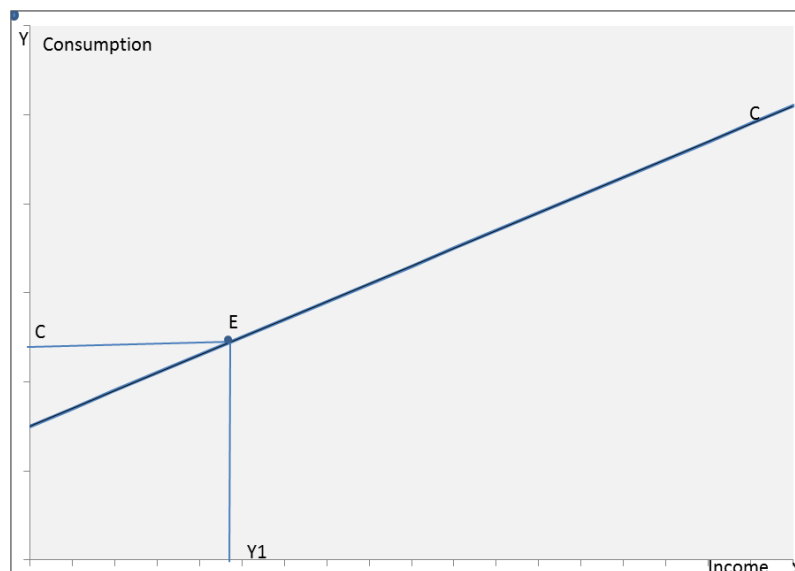
C: η πραγματική κατανάλωση

$\bar{C}$: η αυτόνομη κατανάλωση που δεν εξαρτάται από το εισόδημα

Y_d : το διαθέσιμο εισόδημα

c_1 : η οριακή ροπή προς κατανάλωση

Στο Διάγραμμα 2.1 παρουσιάζεται η μορφή της συνάρτησης της κατανάλωσης. Στο σημείο E είναι η τομή της συνάρτησης κατανάλωσης με την υποθετική γραμμή των 45°. Η γραμμή των 45° είναι βοηθητική και διευκολύνει στη σύγκριση των διαφόρων επιπέδων κατανάλωσης και εισοδήματος. Έτσι στο σημείο E, η κατανάλωση ισούται με το αντίστοιχο εισόδημα στον άξονα Y, έστω Y_1 , γιατί κάθε σημείο στη γραμμή των 45° αντιστοιχεί σε ίσες αποστάσεις από τους δύο άξονες. Δεξιά του επιπέδου Y_1 , η κατανάλωση είναι μικρότερη του εισοδήματος και αριστερά αυτού του επιπέδου εισοδήματος συμβαίνει το αντίστροφο.

Διάγραμμα 2.1
Καμπύλη Συνάρτησης Κατανάλωσης

Συνεπώς, η Κεϋνσιανή συνάρτηση κατανάλωσης, είναι γραμμική, η κλίση της είναι μικρότερη της μονάδας και ίση με την οριακή ροπή προς κατανάλωση, c και μένει σταθερή καθώς μεταβάλλεται το εισόδημα. Αυτό σημαίνει ότι όσο μεγαλύτερο είναι το διαθέσιμο εισόδημα του ατόμου, του νοικοκυριού ή της οικονομίας, τόσο μεγαλύτερο θα είναι το ποσό που διατίθεται για κατανάλωση (*ceteris paribus*). Η παράμετρος $\bar{C}$, ονομάζεται αυτόνομη κατανάλωση και προσδιορίζει την κατανάλωση των ανθρώπων αν το εισόδημα τους ήταν μηδενικό. Είναι πάντα θετική, γιατί ακόμα και αν το παρόν εισόδημα είναι μηδέν, οι άνθρωποι πρέπει να καταναλώσουν για να συντηρηθούν. Η αυτόνομη κατανάλωση προέρχεται από εκταμίευση χρημάτων των νοικοκυριών, τη ρευστοποίηση περιουσιακών στοιχείων ή ακόμα και δανεισμό. Η οριακή ροπή προς κατανάλωση (ΟΡΚ), είναι ο λόγος της μεταβολής της κατανάλωσης προς τη μεταβολή του εισοδήματος, το οποίο καταναλώνεται. Η κλίση της γραμμής κατανάλωσης δείχνει την αύξηση της κατανάλωσης μετά την αύξηση του εισοδήματος και ταυτίζεται με την οριακή ροπή για κατανάλωση, δηλαδή:

$$ΟΡΚ = \frac{dC}{dY} = c$$

Η συνάρτηση κατανάλωσης αποτυπώνει τις τρεις ιδιότητες που έθεσε ο Keynes. Ικανοποιεί την πρώτη ιδιότητα καθώς η οριακή ροπή προς κατανάλωση είναι μεταξύ του μηδενός και του ένα, έτσι ώστε τα υψηλότερα εισοδήματα να οδηγούν σε υψηλότερη κατανάλωση αλλά και σε υψηλότερες αποταμιεύσεις. Επίσης η καμπύλη συνάρτησης της κατανάλωσης ικανοποιεί τη δεύτερη ιδιότητα που έθεσε ο Keynes επειδή η μέση ροπή για κατανάλωση (ΜΡΚ) είναι:

$$ΜΡΚ = C/Y = \bar{C}/Y + c$$

Η μέση ροπή για κατανάλωση (ΜΡΚ), είναι ο λόγος του μεγέθους της κατανάλωσης προς το μέγεθος του εισοδήματος και δηλώνει το ποσοστό του εισοδήματος, το οποίο καταναλώνεται. Όσο το Y ανεβαίνει, ο όρος $\bar{C}/Y$ μειώνεται, οπότε η μέση ροπή για κατανάλωση μειώνεται. Όταν, συνεπώς, η

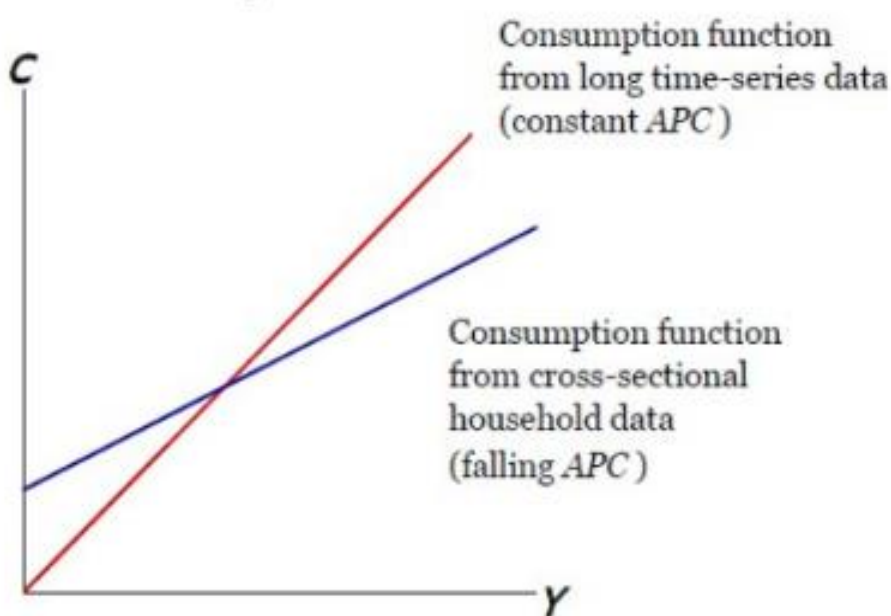
συνάρτηση κατανάλωσης είναι γραμμική $MPK > OPK$ και η OPK είναι σταθερή αυξανόμενου του εισοδήματος, ενώ η MPK είναι φθίνουσα αυξανόμενου του εισοδήματος. Εάν η συνάρτηση κατανάλωσης όμως, δεν είναι γραμμική τότε και η OPK είναι φθίνουσα, αυξανόμενου του εισοδήματος. Τέλος, επιβεβαιώνεται και η τρίτη ιδιότητα του Keynes καθώς το επιτόκιο δεν συμπεριλαμβάνεται στην εξίσωση ως καθοριστικός παράγοντας της κατανάλωσης.

2.3 Μεταγενέστερα ευρήματα

Η κεϋνσιανή θεωρία περί κατανάλωσης βασίστηκε σε θεωρητικά και όχι εκτιμηθέντα οικονομετρικά υποδείγματα και σε προσωπικές θέσεις του Keynes για την ψυχολογική συμπεριφορά των ατόμων ή των νοικοκυριών. Παρόλο που η Κεϋνσιανή συνάρτηση κατανάλωσης υιοθετήθηκε με μεγάλη επιτυχία και είχε επικρατήσει, σύντομα προέκυψε το λεγόμενο καταναλωτικό παζλ. Οι οικονομολόγοι κατά τη διάρκεια του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου πρόβλεψαν ότι όσο τα εισοδήματα σε μία οικονομία αυξάνονται με την πάροδο του χρόνου, τα νοικοκυριά θα καταναλώναν συνεχώς όλο και ένα μικρότερο μέρος τους εισοδήματός τους. Φοβούνταν ότι μπορεί να μην υπάρχουν αρκετά επικερδή επενδυτικά σχέδια για να απορροφήσουν όλα αυτά τα αποταμιεύματα. Τότε, η χαμηλή κατανάλωση θα οδηγούσε σε ανεπαρκή ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, με αποτέλεσμα να υπάρξει ύφεση μόλις σταματούσε η ζήτηση της πολεμικής περιόδου. Πρόβλεψαν επίσης ότι η οικονομία θα περιέλθει σε μία κατάσταση λαϊκής στασιμότητας, δηλαδή μία ύφεση αόριστης περιόδου, πριν η κυβέρνηση ασκήσει δημοσιονομική πολιτική έτσι ώστε να επεκτείνει τη συνολική ζήτηση. Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου τα εισοδήματα ήταν υψηλότερα, γεγονός όμως που δεν οδήγησε σε αξιοσημείωτες αυξήσεις στο ρυθμό εξοικονόμησης. Οι προβλέψεις του Keynes ότι η μέση ροπή για κατανάλωση θα μειωνόταν όσο τα εισοδήματα αυξάνονταν, φαίνεται να καταρρίπτεται.

Ο Simon Kuznets δημιούργησε νέα συγκεντρωτικά στοιχεία σχετικά με την κατανάλωση και το εισόδημα που χρονολογούνται από το 1869. Ο Kuznets συγκέντρωσε αυτά τα στοιχεία στη δεκαετία του 1940 και αργότερα

βραβεύτηκε με βραβείο Νόμπελ για το έργο αυτό. Παρουσιάζοντας μακροχρόνια εμπειρικά στοιχεία, κατέληξε ότι ο λόγος της κατανάλωσης προς το εισόδημα ήταν αξιοσημείωτα σταθερός από δεκαετία σε δεκαετία, παρά τις μεγάλες αυξήσεις του εισοδήματος κατά την περίοδο που μελετούσε. Για άλλη μια φορά οι προβλέψεις του Keynes πως η μέση ροπή για κατανάλωση θα μειωνόταν όσο το εισόδημα αυξανόταν έμοιαζαν πλέον παρελθόν. Τα ευρήματα του Kuznets απέδειξαν ότι η μέση ροπή για κατανάλωση είναι σχετικά σταθερή για μεγάλες χρονικές περιόδους. Το γεγονός αυτό δημιούργησε ένα παζλ που ενθάρρυνε μεγάλο μέρος της μεταγενέστερης έρευνας για την κατανάλωση. Οι οικονομολόγοι επιθυμούσαν να ανακαλύψουν γιατί μερικές μελέτες επιβεβαίωναν τις εικασίες του Keynes και άλλες τις αντέκρουσαν. Οι εικασίες του Keynes, όπως διαπιστώθηκε, ίσχυαν απόλυτα στις μελέτες που αφορούσαν δεδομένα νοικοκυριών και στις μελέτες των βραχυχρόνιων σειρών, αλλά αποτύγχαναν στην εξέταση των μακροχρόνιων σειρών.

Διάγραμμα 2.2
Ο γρίφος της κατανάλωσης

Στο Διάγραμμα 2.2 αποτυπώνεται η μακροχρόνια και βραχυχρόνια συναρτησιακή συμπεριφορά της καταναλώσεως. Οι έρευνες με βάση τα

στοιχεία των νοικοκυριών και τις βραχυχρόνιες χρονολογικές σειρές εντοπίζουν μία σχέση, ανάμεσα στην κατανάλωση και το εισόδημα παρόμοια με εκείνη που υπέθεσε ο Keynes. Στο διάγραμμα η σχέση αυτή ονομάζεται βραχυχρόνια συνάρτηση κατανάλωσης. Οι έρευνες όμως των μακροχρόνιων χρονολογικών σειρών διαπίστωσαν ότι η μέση ροπή κατανάλωσης δεν κυμαίνεται συστηματικά με το εισόδημα. Η σχέση αυτή ονομάζεται μακροχρόνια συνάρτηση κατανάλωσης. (N. Gregory Mankiw). Παρατηρείται η σχέση μεταξύ των δυο καμπυλών, όπου η βραχυχρόνια συμπεριφορά της κατανάλωσης έχει μία φθίνουσα μέση ροπή προς κατανάλωση και μικρότερη της οριακής ροπής, ενώ η μακροχρόνια συνάρτηση κατανάλωσης χαρακτηρίζεται από σταθερές και ίσες μεταξύ τους μέση και οριακή ροπή για κατανάλωση. Αυτός ο γρίφος της συναρτήσεως καταναλώσεως, ήτοι η διάσταση που παρουσιάζεται στη συμπεριφορά της καταναλώσεως μεταξύ διαστρωματικών στοιχείων ή βραχυχρόνιων χρονολογικών σειρών, αφενός και μακροχρόνιων χρονολογικών σειρών αφετέρου, αποτέλεσε μια θεωρητική πρόκληση για τους οικονομολόγους της μεταπολεμικής περιόδου.

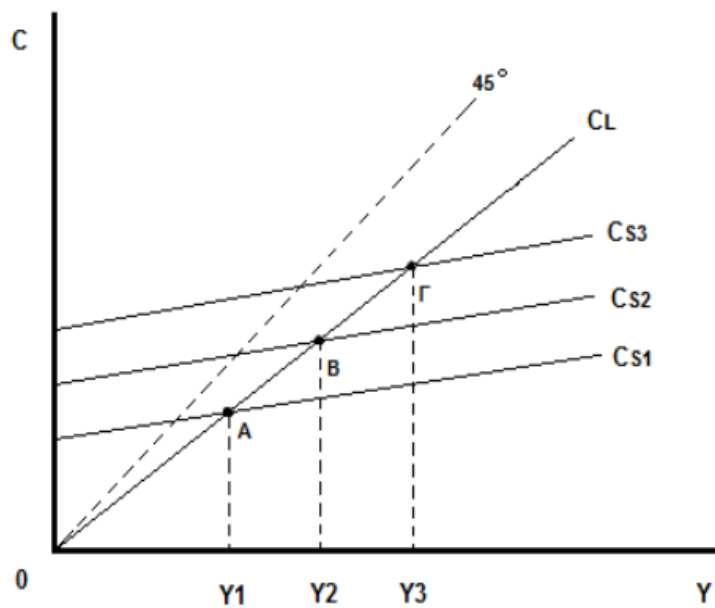
Αργότερα, στη δεκαετία του 1950, ο Milton Friedman ανέπτυξε τη θεωρία κατανάλωσης του μόνιμου εισοδήματος και ο Franco Modigliani τη θεωρία κατανάλωσης του κύκλου ζωής. Το «μόνιμο εισόδημα» του Friedman τόνιζε ότι οι καταναλωτές βλέπουν πέρα από το τρέχον εισόδημα, ενώ ο «κύκλος ζωής» του Modigliani τόνιζε ότι ο φυσιολογικός ορίζοντας προγραμματισμού των καταναλωτών είναι όλη τους η ζωή.

2.4 Η Υπόθεση του σχετικού εισοδήματος

Ο Duesenberry ήταν ο πρώτος που επισήμως αμφισβήτησε την υπόθεση του απόλυτου εισοδήματος με την παρουσίαση μιας άλλης εναλλακτικής υπόθεσης. Η υπόθεση του σχετικού εισοδήματος στηρίζεται στην άποψη ότι η συμπεριφορά των καταναλωτών δεν έχει ως μοναδικό επίκεντρο την ατομική χρησιμότητα ή το τρέχον εισόδημά τους αλλά εξαρτάται και από εκείνη των άλλων καταναλωτών ή τη δική τους κατά το παρελθόν και επηρεάζει στη συμπεριφορά των άλλων καταναλωτών. Η θεωρία αυτή συνδυάζει οικονομικά-κοινωνικά-ψυχολογικά κριτήρια καταναλωτικής συμπεριφοράς και

εμπεριέχει στοιχεία καταναλωτικής επίδειξης. Σύμφωνα με τον Duesenberry, τα καταναλωτικά πρότυπα που επικρατούν στο άμεσο κοινωνικό περιβάλλον των ατόμων επηρεάζουν την καταναλωτική συμπεριφορά και τη χρησιμότητα που έχει ο καταναλωτής από την απόκτηση κάποιου αγαθού. Η καταναλωτική του συμπεριφορά επίσης, στο παρόν, συνδέεται και επηρεάζεται από το επίπεδο της κατανάλωσής του κατά το παρελθόν. Μία αύξηση στο εισόδημά του θα τον οδηγήσει στην ικανοποίηση περισσότερων αναγκών, αλλά μία μείωση στο εισόδημά του δε συνεπάγεται και τη μείωση στην τρέχουσα κατανάλωσή του και έτσι πιθανότατα μέσω δανεισμού, θα αποφύγει τη χειροτέρευση του επιπέδου διαβίωσης.

Συμπερασματικά, αν αυξηθεί το εισόδημα όλων των νοικοκυριών σε μία οικονομία κατά το ίδιο ποσοστό, η σχετική θέση κάθε νοικοκυριού στην εισοδηματική κλίμακα δε θα αλλάξει και κατά συνέπεια κάθε νοικοκυριό θα εξακολουθήσει να έχει την ίδια μέση ροπή για κατανάλωση. Αν αυξηθεί το εισόδημα σε μία οικονομία χωρίς να μεταβληθεί η διανομή του, τότε η μέση ροπή για κατανάλωση θα μείνει σταθερή. Επίσης από τη λειτουργία του μιμητικού αποτελέσματος προκύπτει ότι τα νοικοκυριά που έχουν εισόδημα κάτω από το μέσο θα έχουν σχετικά υψηλή ροπή για κατανάλωση, λόγω του ότι θα προσπαθήσουν να φτάσουν στο μέσο επίπεδο κατανάλωσης της κοινωνίας στην οποία ζουν με εισόδημα κάτω του μέσου. Αντιθέτως τα νοικοκυριά που έχουν εισόδημα άνω του μέσου, θα έχουν σχετικά χαμηλή μέση ροπή για κατανάλωση γιατί θα μπορούν να αγοράσουν τα αγαθά που χρειάζονται με ένα σχετικά μικρότερο ποσοστό του εισοδήματός τους. Άρα σε ένα τυχαίο δείγμα νοικοκυριών η μέση ροπή για κατανάλωση θα μειώνεται καθώς προχωρούμε προς τα πάνω προς την εισοδηματική κλίμακα.

Διάγραμμα 2.3
Θεωρία του Σχετικού Εισοδήματος

Στο Διάγραμμα 2.3 παρουσιάζεται η τάση μείωσης της μέσης ροπής για κατανάλωση όσο το εισόδημα αυξάνεται. Κάθε αύξηση του εισοδήματος συνεπάγεται μετακίνηση της βραχυχρόνιας γραμμής της κατανάλωσης. Η μέση ροπή για κατανάλωση στα σημεία A, B είναι ίδια και συμπίπτει με εκείνη της μακροχρόνιας συνάρτησης κατανάλωσης CL. Αυτό σημαίνει ότι η κατανάλωση του ατόμου, όταν το εισόδημα του αυξάνεται με σταθερό ρυθμό, θα κινείται κατά μήκος της CL αλλά και στην περίπτωση ξαφνικών μειώσεων, μετά από την πάροδο κάποιου χρόνου, θα μετακινηθεί κατά μήκος της ίδιας γραμμής.

Η προσέγγιση της σχετικής κατανάλωσης του Duesenberry είναι κοινωνικά και ψυχολογικά πλούσια και φαίνεται εξαιρετικά πειστική. Ωστόσο μετά τη δεκαετία του 1950 απορρίφθηκε από τους οικονομολόγους. Ένας πιθανός λόγος είναι ότι σε αντίθεση με τους Keynes, Modigliani και Brumberg και τον Friedman, η προσέγγιση του σχετικού εισοδήματος δεν ανέπτυξε ποτέ ένα ελκυστικό διαγραμματικό πλαίσιο κατάλληλο για αίθουσες διδασκαλίας και με σαφείς διαφοροποιημένες προβλέψεις και πολιτικές συνέπειες. Ένας δεύτερος πιθανός λόγος για την παραμέληση της θεωρίας του Duesenberry μπορεί να ήταν η αποτυχία του να αντιμετωπίσει τις δύο μεγάλες εμπειρικές

αντιπαραθέσεις γύρω από την κατανάλωση. Οι αντιπαραθέσεις αυτές αφορούν τη μακροπρόθεσμη σταθερότητα της συνολικής μέσης ροπής για κατανάλωση και την πιο επίπεδη κλίση της συνάρτησης βραχυχρόνιας κατανάλωσης σε σχέση με τη συνάρτηση μακροχρόνιας κατανάλωσης όσον αφορά το εισόδημα.

Τέλος, οι ιδέες του Duesenberry μπορεί να απορρίφθηκαν λόγω των ψυχρών αποτελεσμάτων της πολιτικής του Ψυχρού Πολέμου. Οι σοσιαλιστικές κοινωνίες έδωσαν έμφαση στις ανησυχίες για την ισότητα και την ισονομία και οι ιδέες του Duesenberry μπορούν εύκολα να οδηγήσουν προς αυτήν την κατεύθυνση, λόγω της έμφασης που δίνουν στο σχετικό εισόδημα και τη σχετική κατανάλωση. Σε μια εποχή που οι Ηνωμένες Πολιτείες ασχολήθηκαν με την παγκόσμια γεωπολιτική πάλη με τη Σοβιετική Ένωση, η τάση των επιχειρημάτων του Duesenberry να νομιμοποιήσουν τις ανησυχίες της ισότητας μπορεί να προκάλεσαν αντίσταση στην ενσωμάτωση σχετικών επιχειρημάτων ευημερίας στα νεοκλασικά οικονομικά.

2.5 Η Υπόθεση του Κύκλου Ζωής

Η θεωρία του Κύκλου Ζωής αναπτύχθηκε από τον βραβευμένο με Nobel F. Modigliani και τους R. Brumberg και A. Ando. Πυρήνας αυτής της θεωρίας καταναλώσεως είναι ότι οι καταναλωτές ενδιαφέρονται να καθορίσουν την κατά τις προτιμήσεις τους άριστη ροή καταναλώσεως για όλη τους τη ζωή, με διαχρονικό περιορισμό τη ροή εισοδημάτων που αποκτούν καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Κεντρικό ρόλο της Θεωρίας του Κύκλου Ζωής διαδραματίζει ο πραγματικός πλούτος, ήτοι των διαθεσίμων περιουσιακών στοιχείων, στον προσδιορισμό του μεγέθους της τρέχουσας καταναλώσεως. Η αποταμίευση και ο πλούτος είναι το όχημα δια του οποίου μεταφέρεται εισόδημα και αγοραστική δύναμη μεταξύ των διαφόρων χρονικών περιόδων της ζωής του ατόμου, προκειμένου να επιτευχθεί η άριστη διαχρονική κατανομή της καταναλώσεως καθ' όλη τη ζωή του. Οι καταναλωτές δηλαδή διαχρονικά δρουν ορθολογικά και έχουν τη δυνατότητα να προβλέψουν τα μελλοντικά τους εισοδήματα τα οποία κατανέμονται μεταξύ κατανάλωσης και αποταμίευσης.

Σύμφωνα με τα προηγούμενα, η συνάρτηση κατανάλωσης εμπεριέχει δύο ερμηνευτικές μεταβλητές: τον πραγματικό πλούτο και το εισόδημα από την εργασία:

$$C = \alpha_1 W_r + \alpha_2 Y_e$$

όπου, α_1 = οριακή ροπή για κατανάλωση που χρηματοδοτείται από το εισόδημα από περιουσιακά στοιχεία και α_2 = οριακή ροπή για κατανάλωση που χρηματοδοτείται από το εισόδημα που προέρχεται από την εργασία.

Αν ένα άτομο προσδοκά να ζήσει N χρόνια, τότε N_1 θα εργάζεται και $N - N_1$ θα είναι συνταξιούχος. Το εισόδημα από την εργασία θα είναι: $N_1 - Y_e$ και

υποτίθεται ότι κατά τα χρόνια εργασίας αποταμιεύει για να χρηματοδοτήσει την κατανάλωσή του κατά την περίοδο της σύνταξης. Έτσι το ετήσιο εισόδημα

κατά της διάρκεια ζωής αυτού του ατόμου θα είναι $\frac{N_1 \times Y_e}{N}$. Άρα η συνολική του κατανάλωση θα είναι $N \times C = N_1 \times Y_e$ και η ετήσια, όσο ζει, δίνεται από τη

σχέση $C = \frac{N_1}{N} \times Y_e$. Η σχέση αυτή βασίστηκε στην υπόθεση ότι το άτομο αυτό είναι φτωχό χωρίς περιουσιακά στοιχεία.

Ο καταναλωτής έχει τη δυνατότητα να διαμορφώσει μια μακροχρόνια συνάρτηση κατανάλωσης για την οικογένειά του, καθώς λαμβάνοντας υπόψιν τη ροή των μελλοντικών εισοδημάτων του, κατέχει μια ολοκληρωμένη εικόνα των διαθέσιμων πόρων κατά τη διάρκεια της ζωής του. Αυτό σημαίνει ότι η καταναλωτική συμπεριφορά του καταναλωτή επηρεάζεται από τον υπολογισμό της παρούσας αξίας (Π_α) των εισοδηματικών των ροών για ένα μακροχρόνιο ορίζοντα. Η συνάρτηση κατανάλωσης σύμφωνα με τη θεωρία του κύκλου ζωής θα είναι της μορφής:

$$C = \lambda (\Pi_\alpha)$$

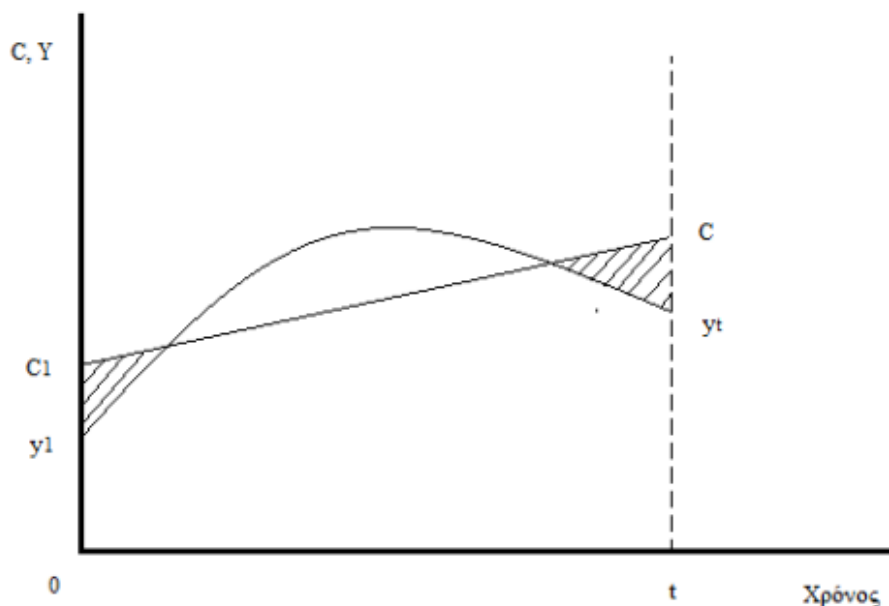
Όπου, $0 < \lambda < 1$.

Η διαχρονική εξέλιξη των εισοδημάτων των ατόμων ή των νοικοκυριών παρουσιάζει και ακολουθεί μία ομοιόμορφη καμπύλη, όπως έχει

διαπιστωθεί. Στην αρχή είναι σε χαμηλά επίπεδα, μετά αυξάνεται σημαντικά και όταν πλησιάζει το κλείσιμο του κύκλου ζωής του ατόμου ή του νοικοκυριού το εισόδημα αρχίζει και μειώνεται. Έτσι στα πρώτα και στα τελευταία χρόνια της ζωής τους, τα άτομα έχουν ακόμη και αρνητική αποταμίευση. Αυτό σημαίνει ότι στην αρχή δανείζονται από συγγενικά ή φιλικά πρόσωπα, ενδιάμεσα αποταμιεύουν και όταν αποσυρθούν από την παραγωγική δραστηριότητα, με τη σύνταξη και τις αποταμιεύσεις του παρελθόντος τους εξασφαλίζουν ένα ανεκτό επίπεδο διαβίωσης.

Στο Διάγραμμα 2.4. παρουσιάζονται οι ροές εισοδήματος και κατανάλωσης σύμφωνα με την υπόθεση του κύκλου ζωής. Παρατηρείται ότι η εξέλιξη της κατανάλωσης παρουσιάζει μία ομαλή μακροχρόνια συμπεριφορά, όπου η τροχιά ή η ροή εισοδήματος του ατόμου κατά τη διάρκεια της ζωής του χαρακτηρίζεται αρχικά από έντονα ανοδική τάση και τελικά από έντονα πτωτική τάση. Διαπιστώνεται ότι τα άτομα μικρής και μεγάλης ηλικίας (χαμηλά εισοδήματα) έχουν υψηλή MPK, ενώ εκείνα της μέσης ηλικίας (υψηλά εισοδήματα) έχουν χαμηλή MPK. Οι σκιαγραφημένες περιοχές απεικονίζουν την αρνητική αποταμίευση, ενώ η μεγαλύτερη μη σκιαγραφημένη περιοχή δείχνει τη θετική αποταμίευση. Σύμφωνα με την υπόθεση του κύκλου ζωής, αν ληφθεί ένα τυχαίο δείγμα του πληθυσμού και ταξινομηθεί κατά εισοδηματικές τάξεις, οι χαμηλότερες εισοδηματικές τάξεις θα περιλαμβάνουν ένα σχετικά υψηλότερο ποσοστό ατόμων που βρίσκονται στις τάξεις αυτές, επειδή βρίσκονται στην αρχή ή στο τέλος της καριέρας τους ή έχουν αποσυρθεί από την παραγωγική δραστηριότητα. Η σχετικά υψηλή μέση ροπή για κατανάλωση των ατόμων αυτών θα έχει ως αποτέλεσμα την παρουσίαση υψηλότερης μέσης ροπής για κατανάλωση στις χαμηλότερες εισοδηματικές τάξεις. Αντιθέτως, οι υψηλότερες εισοδηματικές τάξεις θα περιλαμβάνουν ένα σχετικά υψηλότερο ποσοστό ατόμων που βρίσκονται στις τάξεις αυτές, επειδή είναι στη μέση περίοδο της ζωής τους, που είναι και περισσότερο αποδοτική.

Κατά συνέπεια τα άτομα αυτά θα έχουν σχετικά χαμηλότερη μέση ροπή για κατανάλωση και για το λόγο αυτό η μέση ροπή για κατανάλωση των υψηλότερων εισοδηματικών τάξεων θα παρουσιάζεται μειωμένη.

Διάγραμμα 2.4
Θεωρία Κύκλου Ζωής

Συμπερασματικά, η θεωρία του κύκλου ζωής υποστηρίζει ότι το ύψος της κατανάλωσης των ατόμων, σε μία συγκεκριμένη περίοδο στηρίζεται στη διαχρονική κατανομή των εισοδημάτων που τα άτομα προσδοκούν να αποκτήσουν κατά τη διάρκεια της ζωής τους. Με τον τρόπο αυτό εξηγείται, με βάση την υπόθεση του κύκλου ζωής, γιατί οι έρευνες που στηρίζονται σε διαστρωματικά δεδομένα δείχνουν ότι η μέση ροπή για κατανάλωση μειώνεται καθώς αυξάνεται το εισόδημα των νοικοκυριών, γεγονός που σημαίνει ότι η οριακή ροπή για κατανάλωση είναι μικρότερη από τη μέση.

2.6 Η Υπόθεση του Μόνιμου Εισοδήματος

Ο Milton Friedman, τιμημένος με βραβείο Νόμπελ για τη συνεισφορά του στην προώθηση της οικονομικής σκέψης, το 1957, με το έργο του *A Theory of the Consumption Function*, εισήγαγε στην μακροοικονομική ανάλυση την Υπόθεση του Μόνιμου Εισοδήματος. Η θεωρία αυτή βασίστηκε στη διάκριση μεταξύ παροδικού και μόνιμου εισοδήματος, όπου το τελευταίο είναι εκείνο το οποίο προσδιορίζει την τρέχουσα κατανάλωση των ατόμων. Ως παροδικό θεωρείται το τυχαίο και προσωρινό εισόδημα, ενώ ως μόνιμο η αξία των

αναμενόμενων μελλοντικών εισοδηματικών ροών από εργασία και του αναμενόμενου μελλοντικού χρηματικού ή υλικού κεφαλαίου. Στην προσέγγιση αυτή του Friedman, όπως και στη Θεωρία του Κύκλου Ζωής, έμφαση δίνεται στη μικροοικονομική θεμελίωση και στην υπόθεση ότι τα νοικοκυριά αποφασίζουν για την τρέχουσα κατανάλωση τους στο πλαίσιο της επιλογής της άριστης διαχρονικής κατανομής της καταναλώσεως υπό τον διαχρονικό εισοδηματικό περιορισμό.

Είναι φανερό ότι η θεωρία του Friedman βασίζεται στην άποψη ότι η τρέχουσα κατανάλωση προγραμματίζεται σύμφωνα με το εισόδημα μιας ευρύτερης χρονικής περιόδου. Αν υποθέσουμε ότι ένα άτομο εισπράττει το μισθό του κάθε πρώτη του μηνός, αυτό δε σημαίνει ότι η κατανάλωση του θα εξαντληθεί εκείνη την ημέρα, αλλά θα κατανεμηθεί ομαλά κατά τη διάρκεια του μήνα. Αν αυτό δε συμβεί τότε ο καταναλωτής κάθε μήνα θα αναγκάζεται να δανείζεται για να ικανοποιήσει τις καθημερινές του ανάγκες. Το σύνολο του εισοδήματος δίνεται από τη σχέση:

$$Y = Y_t + Y_p$$

όπου, Y είναι το τρέχον εισόδημα, Y_t το παροδικό εισόδημα και Y_p το μόνιμο εισόδημα.

Η συνολική κατανάλωση είναι της μορφής:

$$C = C_t + C_p$$

όπου, C είναι η τρέχουσα κατανάλωση, C_t η παροδική κατανάλωση και C_p η μόνιμη κατανάλωση.

Το μόνιμο εισόδημα κατά τον Friedman εξαρτάται από το επιτόκιο, την καθαρή αξία των περιουσιακών του στοιχείων και το ανθρώπινο κεφάλαιο. Υπάρχει συνεπώς σημαντική διαφορά μεταξύ της θεωρίας του μόνιμου εισοδήματος και των άλλων θεωριών περί κατανάλωσης. Από τον καθορισμό της έννοιας του μόνιμου εισοδήματος Y_p , διαπιστώνεται ότι αυτή είναι συναφής προς την έννοια της παρούσας αξίας του εισοδήματος (PV). Ως

παρούσα αξία εισοδημάτων, ο Friedman θεωρεί το σύνολο των τρεχόντων και προσδοκώμενων μελλοντικών εισοδημάτων, είτε αυτά προέρχονται από εργασία, είτε από απόδοση περιουσιακών στοιχείων. Εναλλακτικά, το μέγεθος αυτός της παρούσας αξίας εισοδημάτων δίνεται ως το άθροισμα του υλικού κεφαλαίου ή πλούτου και του ανθρώπινου κεφαλαίου. Το μεν υλικό κεφάλαιο είναι δεδομένο από την μέχρι τούδε συσσώρευση πλούτου, το δε ανθρώπινο κεφάλαιο υπολογίζεται χρηματικά ως η παρούσα προ εξοφλημένη αξία όλων των εισοδημάτων που θα αποκτήσει το άτομο από την εργασία του στο μέλλον. Επομένως το μόνιμο εισόδημα δίνεται από τη σχέση:

$$Y_p = r PV$$

Όπου r , το επιτόκιο και PV η παρούσα αξία των μελλοντικών αποδόσεων του φυσικού και ανθρώπινου κεφαλαίου ενός νοικοκυριού.

Όσον αφορά στο τρέχον εισόδημα, αυτό διαφέρει από το μόνιμο εισόδημα. Αυτή η διαφορά μεταξύ τρέχοντος και μόνιμου εισοδήματος ονομάζεται προσωρινό εισόδημα. Το προσωρινό εισόδημα δηλαδή εκφράζει πρόσκαιρες διακυμάνσεις του τρέχοντος εισοδήματος γύρω από τη μόνιμη τάση του. Η συνάρτηση κατανάλωσης, εξαρτάται από το μόνιμο εισόδημα και δεν επηρεάζεται από το προσωρινό συστατικό του εισοδήματος. Επομένως δίνεται από τη σχέση:

$$C = k \times Y_p$$

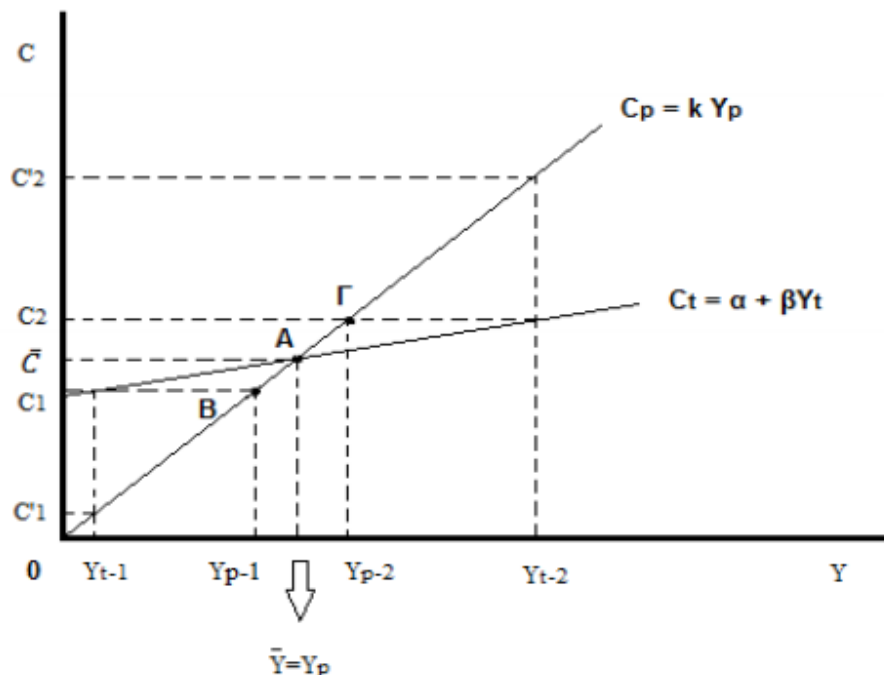
όπου, ο συντελεστής k συμβολίζει το σταθερό λόγο καταναλώσεως προς το μόνιμο εισόδημα και αντικατοπτρίζει τι ποσοστό του μόνιμου εισοδήματος διατίθεται για μόνιμη κατανάλωση. Ο συντελεστής k της συνάρτησης της μόνιμης κατανάλωσης εξαρτάται από το επιτόκιο (κόστος ευκαιρίας), τη σχέση ανθρώπινου/φυσικού κεφαλαίου και άλλους αστάθμητους παράγοντες όπως είναι η ηλικία, η σύνθεση, το μέγεθος της οικογένειας ή οι προτιμήσεις. Αν οι προτιμήσεις ενός νοικοκυριού ευνοούν την παρούσα κατανάλωση, το k θα είναι σχετικά μεγαλύτερο. Η σχέση μεταξύ του k και του επιτοκίου είναι αντίστροφη. Όταν αυξάνεται το επιτόκιο, μειώνεται k , γιατί αυξάνεται το κόστος ευκαιρίας, δηλαδή η απώλεια τόκου που συνδέεται με τη διάθεση

πόρων για κατανάλωση. Αντίστροφη είναι επίσης η σχέση μεταξύ του k και του λόγου ανθρώπινο προς φυσικό κεφάλαιο. Όσο μικρότερος είναι ο λόγος αυτός τόσο μεγαλύτερη δυνατότητα θα έχει το νοικοκυριό να ρευστοποιήσει μέρος του πλούτου του στο μέλλον, αν χρειαστεί, και τόσο μεγαλύτερη ασφάλεια θα αισθάνεται. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την ύπαρξη ενός σχετικά μεγάλου k .

Η θεωρία του μόνιμου εισοδήματος έχει βασιστεί κατά τον M. Friedman σε τέσσερεις υποθέσεις, οι οποίες όμως έχουν αμφισβητηθεί από πολλούς μελετητές:

- i. Δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ μόνιμου εισοδήματος και παροδικής κατανάλωσης.
- ii. Δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ παροδικής κατανάλωσης και παροδικού εισοδήματος.
- iii. Δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ παροδικού και μόνιμου εισοδήματος.
- iv. Διαχρονικά το μόνιμο εισόδημα, κατά μέσο όρο, είναι μηδέν γιατί τα θετικά εξουδετερώνονται από τα αρνητικά παροδικά εισοδήματα. Με την ίδια λογική και η μέση παροδική κατανάλωση είναι μηδενική.

Το Διάγραμμα 2.5. παρουσιάζει τη συνάρτηση κατανάλωσης C_p , η οποία αναφέρεται στην υπόθεση του μόνιμου εισοδήματος και έχει προκύψει από στοιχεία χρονολογικών σειρών και τη συνάρτηση C_t , η οποία προκύπτει από διαστρωματικά δεδομένα και αντιπροσωπεύει τη βραχυχρόνια συνάρτηση κατανάλωσης.

Διάγραμμα 2.5
Θεωρία Μόνιμου Εισοδήματος

Στο σημείο A το μέσο εισόδημα $\bar{Y}_t = Y_p$, επειδή η εισοδηματική αυτή τάξη ($\bar{Y}_t$) περιλαμβάνει τα ίδια ποσοστά ατόμων με παροδικά υψηλά και χαμηλά μόνιμα εισοδήματα, με συνέπεια $C = C_p$. Κάτω του σημείου A, η $C_1 > \hat{C}_1$, όπου η $\hat{C}_1$ προκύπτει από τη σχέση του μόνιμου εισοδήματος με τη μόνιμη κατανάλωση, ενώ η C_1 αντιστοιχεί στο Y_{p-1} επίπεδο μόνιμου εισοδήματος. Επομένως, στο επίπεδο κατανάλωσης C_1 παρατηρείται αρνητικό παροδικό εισόδημα και η συμπεριφορά αυτή ακολουθείται κατά το στάδιο της οικονομικής ύφεσης. Το αντίθετο συμβαίνει σε επίπεδα εισοδήματος υψηλότερα του μέσου $\bar{Y}$, όπου το παροδικό εισόδημα είναι υψηλό αλλά δεν επηρεάζει τη μόνιμη κατανάλωση. Αυτό συμβαίνει κι όταν η οικονομία βρίσκεται στο στάδιο της ανάκαμψης. Παρατηρούμε ότι τόσο στα χαμηλά όσο και στα υψηλά εισοδηματικά επίπεδα, η κατανάλωση προσδιορίζεται και αποφασίζεται μακροχρόνια σύμφωνα με το μόνιμο εισόδημα. (Αγαπητός 2006).

2.7 Συμπεράσματα Θεωριών

Η κεϋνσιανή ανάλυση αποτέλεσε τη ναυαρχίδα για την περαιτέρω ανάλυση γύρω από τη συνάρτηση κατανάλωσης και την εμπειρική διερεύνηση για τον εντοπισμό των προσδιοριστικών της παραγόντων. Η διερεύνηση αυτή οδήγησε στην ανάπτυξη νέων θεωριών κατανάλωσης, οι οποίες βασιζόμενες μεν στην κεϋνσιανή θεωρία, ανέδειξαν τη σημασία της συστηματικής καταναλωτικής συμπεριφοράς των ατόμων. Οι επικρατέστερες θεωρίες μετά το 1936 είναι η θεωρία του σχετικού εισοδήματος, του κύκλου ζωής και του μόνιμου εισοδήματος. Η θεωρία του σχετικού εισοδήματος δέχεται ότι το επίπεδο της καταναλώσεως εξαρτάται βασικά από τη σχετική εισοδηματική θέση του καταναλωτή σε σχέση με τα άτομα του περιβάλλοντός του. Από την άλλη πλευρά, οι θεωρίες του Κύκλου Ζωής και του Μόνιμου Εισοδήματος εξετάζουν το επίπεδο της καταναλώσεως διαχρονικά, βασιζόμενες στην υπόθεση ότι ο καταναλωτής συμπεριφέρεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μεγιστοποιεί τη χρησιμότητά του σε όλη τη διάρκεια της ζωής του. Οι δύο αυτές θεωρίες είναι οι πλέον ικανοποιητικές προσεγγίσεις στη θεωρητική και εμπειρική μελέτη της συνολικής καταναλώσεως της οικονομίας και έχοντας ως κοινό θεωρητικό υπόβαθρο εξετάζουν αλληλοκαλυπτόμενα ή συμπληρωματικά τα στοιχεία της συμπεριφοράς των καταναλωτών. Οι μετακεϋνσιανές θεωρίες κατανάλωσης έχουν υποστεί ωστόσο οξεία κριτική, η οποία επικεντρώνεται στα εξής σημεία:

- Η θεωρία του σχετικού εισοδήματος, σε σχέση με εκείνη του μόνιμου εισοδήματος, υστερεί στο σημείο ότι υποεκτιμά τη δυνατότητα του παροδικού εισοδήματος του παρελθόντος να οδηγήσει σε υψηλότερο εισόδημα.
- Αμφισβητήθηκε η συμβολή του υψηλότερου εισοδήματος του παρελθόντος στην απόδοση του παράγοντα «συνήθεια» που υποστηρίζει ο Duesenberry.
- Η θεωρία του σχετικού εισοδήματος βασίζεται κυρίως σε ψυχολογικούς-κοινωνικούς και όχι οικονομικούς παράγοντες, κάτι που δε συμβαίνει με την υπόθεση του κύκλου ζωής, η οποία λαμβάνει υπόψιν τις προσδοκίες και το σύνολο ροής των εισοδημάτων.

- Η θεωρία του Friedman διακρίνει την καταναλωτική δαπάνη από τη δαπάνη για κατανάλωση με συνέπεια να δυσχεραίνεται η σύγκριση των αποτελεσμάτων και να διαφοροποιούνται και να επιβραδύνονται οι πολλαπλασιαστικές επιδράσεις της δαπάνης.
- Η θεωρία του κύκλου ζωής μειονεκτεί σχετικά με τη δυσχέρεια υπολογισμού της παρούσας αξίας του πλούτου του καταναλωτή, αλλά σε σύγκριση με τη θεωρία του Friedman οι υποθέσεις της είναι λιγότερες αυθαίρετες.

Συμπερασματικά, η κεϋνσιανή υπόθεση έθεσε τις βάσεις για την περαιτέρω μελέτη σχετικά με τη θεωρία κατανάλωσης. Σύμφωνα με την κεϋνσιανή υπόθεση, η καταναλωτική δαπάνη μακροχρόνια αυξάνεται λιγότερο από την αύξηση του εισοδήματος, με συνέπεια τη μη αύξηση της ενεργού ζήτησης και την ανάγκη να ληφθούν δημοσιονομικά μέτρα ώστε να αποφευχθεί η ύφεση. Αντιθέτως οι θεωρίες του κύκλου ζωής και του μόνιμου εισοδήματος εξασφαλίζουν μία ομαλή οικονομική πορεία, δεδομένου ότι οι παράγοντες εκτός του τρέχοντος εισοδήματος δρουν ως αυτόματοι σταθεροποιητές στην εξέλιξη της ζήτησης. Το κοινό χαρακτηριστικό ωστόσο των θεωριών αυτών είναι ότι δίνουν μεγαλύτερη σημασία στο ρόλο που διαδραματίζει το παρελθόν και το μέλλον στην τρέχουσα κατανάλωση των ατόμων και των νοικοκυριών.

2.8 Η Κατανάλωση στην Ευρώπη

Ενώ το ΑΕΠ αποτελεί τον βασικό δείκτη παρουσίασης του επιπέδου της οικονομικής δραστηριότητας, η Πραγματική Ατομική Κατανάλωση (ΠΑΚ) είναι ένας εναλλακτικός δείκτης καλύτερα προσαρμοσμένος για να περιγράψει την υλική ευημερία των νοικοκυριών. Η Πραγματική Ατομική Κατανάλωση (ΠΑΚ), συμπεριλαμβάνει τα αγαθά και τις υπηρεσίες που καταναλώνονται από τα νοικοκυριά, ανεξάρτητα από το αν οι δαπάνες για την αγορά αυτών των αγαθών και υπηρεσιών γίνονται από τα νοικοκυριά, το κράτος, ή τους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς. Η ΠΑΚ θεωρείται συχνά ως το αξιόπιστο μέτρο, για τη σύγκριση μεταξύ των χωρών, επειδή δεν επηρεάζεται από το

γεγονός ότι η οργάνωση ορισμένων σημαντικών υπηρεσιών που καταναλώνονται από τα νοικοκυριά, όπως η υγεία και η εκπαίδευση, διαφέρει σημαντικά μεταξύ των χωρών. Αν, για παράδειγμα, το κόστος της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε μια χώρα καταβάλλεται από το κράτος και σε μια άλλη από τα νοικοκυριά, δεν μπορεί πρακτικά να γίνει η σύγκριση αυτών των χωρών με βάση τις Δαπάνες Τελικής Κατανάλωσης, οι οποίες δείχνουν (ΔΤΚΝ) τις δαπάνες των ίδιων των νοικοκυριών, τόσο για την αγορά αγαθών, όσο και υπηρεσιών, επειδή δεν θα γινόταν μεταξύ συγκρίσιμων στοιχείων. Η σύγκριση αυτή θα ήταν εφικτή με βάση την ΠΑΚ.

Πίνακας 2.1
Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ και Πραγματική Ατομική Κατανάλωση της ΕΕ

	Gross domestic product				Actual individual consumption			
	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018
Luxembourg	266	260	253	254	140	134	132	132
Ireland	178	177	181	187	94	94	93	94
Netherlands	130	128	128	129	115	111	111	112
Austria	129	128	127	127	121	119	117	116
Denmark	127	126	128	126	116	113	114	114
Germany	124	124	124	123	122	122	122	121
Sweden	125	122	121	121	113	110	109	109
Belgium	118	118	116	115	114	113	112	111
Finland	109	109	109	110	114	113	112	112
EA19	106	106	106	106	105	105	104	104
United Kingdom	109	107	106	104	115	115	114	113
France	106	104	104	104	110	110	108	107
Malta	93	95	98	98	79	78	79	80
Italy	95	97	96	95	97	98	98	98
Spain	91	91	92	91	89	89	89	90
Czechia	87	88	89	90	78	78	81	83
Slovenia	82	83	85	87	76	76	77	77
Cyprus	82	84	85	87	91	92	92	94
Estonia	76	77	79	81	71	72	72	74
Lithuania	75	75	78	81	83	85	88	90
Slovakia	77	77	76	78	76	76	76	77
Portugal	77	77	77	76	82	82	82	82
Poland	69	68	70	71	74	74	75	77
Latvia	64	64	67	70	66	66	68	70
Hungary	68	67	68	70	63	62	62	64
Greece	69	68	67	68	79	77	76	76
Romania	56	59	63	64	58	64	68	70
Croatia	59	61	62	63	59	61	62	63
Bulgaria	47	48	49	50	53	53	54	56
Switzerland	165	160	156	157	131	126	124	124
Norway	156	145	146	150	130	127	126	125
Iceland	126	130	130	133	116	116	118	121
Turkey	66	65	66	65	66	66	67	68
Montenegro	42	44	45	47	54	56	56	57
Serbia	39	39	39	40	47	47	47	48
North Macedonia	36	37	36	38	41	42	40	41
Albania	30	30	30	31	38	37	38	38
Bosnia and Herzegovina	30	31	31	31	41	41	41	41

Πηγή: Eurostat (2019)

Στον Πίνακα 2.1 καταγράφονται στα αριστερά στοιχεία του Πραγματικού Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ και της Πραγματικής Ατομικής Κατανάλωσης για την ΕΕ στα δεξιά. Η διασπορά του κατά κεφαλήν ΑΕΠ στα

κράτη μέλη της ΕΕ είναι αξιοσημείωτη. Το Λουξεμβούργο έχει μακράν το υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ των 37 χωρών που περιλαμβάνονται σε αυτή τη σύγκριση και είναι πάνω από δύομισι φορές υψηλότερο από το μέσο όρο της ΕΕ-28. Αυτό εξηγείται εν μέρει από το γεγονός ότι πολλοί αλλοδαποί κάτοικοι απασχολούνται στη χώρα και, ως εκ τούτου, συμβάλλουν στο ΑΕΠ του, ενώ δεν περιλαμβάνονται στους κατοίκους του πληθυσμού. Η Ιρλανδία έρχεται δεύτερη από τα κράτη μέλη της ΕΕ, 87% υψηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ των 28, ακολουθούμενη από τις Κάτω Χώρες, την Αυστρία, τη Δανία, τη Γερμανία και τη Σουηδία, όπου το κατά κεφαλήν ΑΕΠ υπερβαίνει κατά 20% τον μέσο όρο. Οι χώρες της ΕΖΕΣ³ Ελβετία, Νορβηγία και Ισλανδία έχουν επίπεδο κατά κεφαλήν ΑΕΠ 57%, 50% και 33% υψηλότερο από το μέσο όρο της ΕΕ-28 αντίστοιχα. Το Βέλγιο, η Φινλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γαλλία είναι τα άλλα κράτη μέλη της ΕΕ με κατά κεφαλήν ΑΕΠ πάνω από το μέσο όρο της ΕΕ-28. Η Μάλτα, η Ιταλία, η Ισπανία και η Τσεχία έχουν επίπεδο κατά κεφαλήν ΑΕΠ μικρότερο από 10% κάτω από το μέσο όρο της ΕΕ-28. Η Σλοβενία, η Κύπρος, η Εσθονία και η Λιθουανία έχουν κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ 10% και 20% χαμηλότερο από το μέσο όρο της ΕΕ-28. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Σλοβακίας, της Πορτογαλίας, της Πολωνίας, της Λετονίας και της Ουγγαρίας είναι μικρότερο από 30% κάτω από το μέσο όρο. Η Ελλάδα, η Ρουμανία, η Κροατία και η υποψήφια χώρα Τουρκία έχουν κατά κεφαλήν ΑΕΠ μικρότερο από 40% κάτω από το μέσο όρο. Η Βουλγαρία βρίσκεται κατά 50% κάτω από το μέσο όρο της ΕΕ των 28, ακολουθούμενη από τις υποψήφιες χώρες Μαυροβούνιο, Σερβία, Βόρεια Μακεδονία, Αλβανία και δυνητικά υποψήφια χώρα Βοσνία - Ερζεγοβίνη.

Το Λουξεμβούργο έχει το υψηλότερο επίπεδο κατά κεφαλήν ΠΑΚ μεταξύ των 37 χωρών που περιλαμβάνονται σε αυτή τη σύγκριση, σε ποσοστό 32% υψηλότερο από το μέσο όρο της ΕΕ-28. Ακολουθούν οι χώρες από την Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών, γνωστή και ως ΕΖΕΣ, η

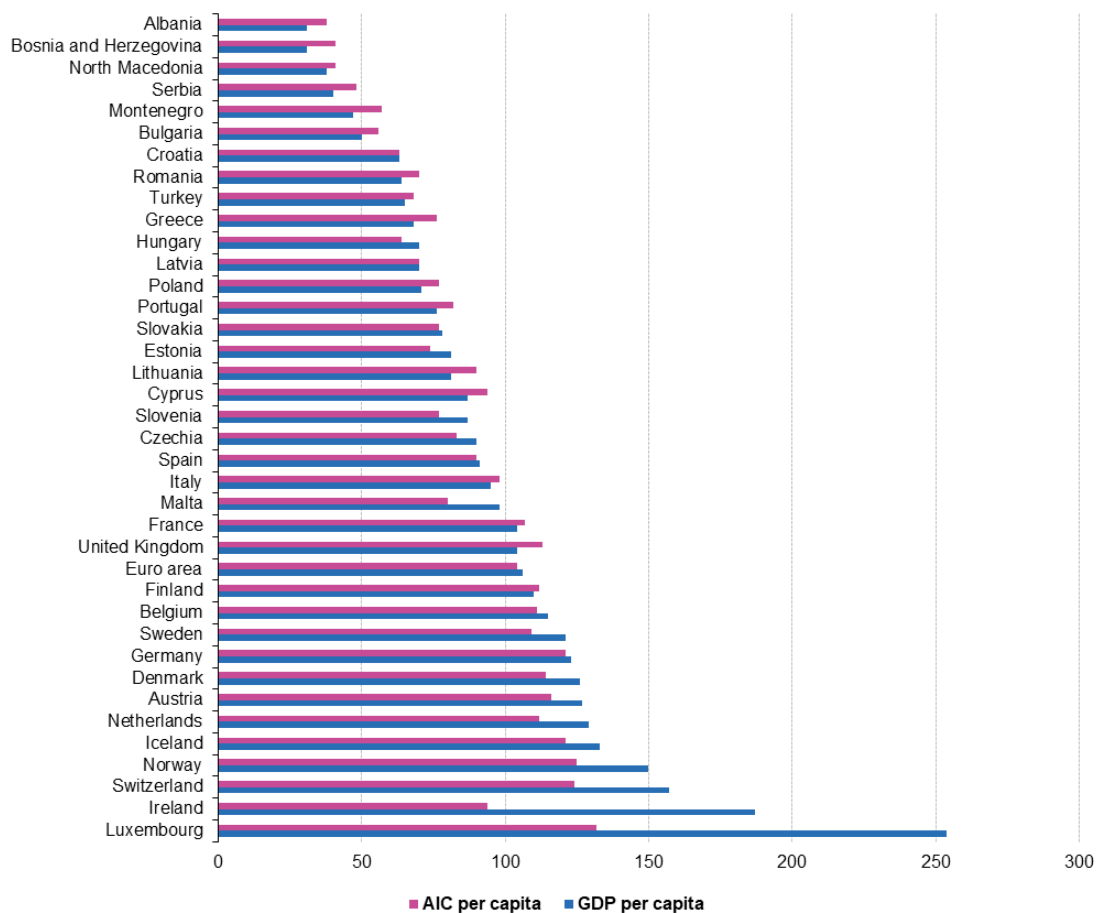
---

³ Η Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών, ΕΖΕΣ, είναι ένας διακυβερνητικός οργανισμός που ιδρύθηκε το 1960 από επτά ευρωπαϊκές χώρες με σκοπό την προώθηση του ελεύθερου εμπορίου και της οικονομικής ολοκλήρωσης προς όφελος των μελών του. Όλα τα αρχικώς συμβαλλόμενα μέρη, εκτός από τη Νορβηγία και την Ελβετία, αποχώρησαν από την ΕΖΕΣ μετά την ένταξη τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), όπως και η Φινλανδία που είχε γίνει συνδεδεμένο μέλος το 1961 και πλήρες μέλος το 1986. Δεδομένου ότι η Ισλανδία έγινε μέλος το 1970 και το Λιχτενστάιν το 1991, η ΕΖΕΣ σήμερα αποτελείται από τέσσερα κράτη μέλη: την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν, τη Νορβηγία και την Ελβετία.

Νορβηγία και η Ελβετία, με κατά κεφαλήν ΠΑΚ 25% και 24% πάνω από το μέσο όρο της ΕΕ-28 αντίστοιχα. Παρόλο που το Λουξεμβούργο μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκει σε "δική του διαίρεση" όσον αφορά το ΑΕΠ, αυτό ισχύει λιγότερο για την ΑΙΟ. Ένας από τους λόγους για τους οποίους συμβαίνει αυτό, είναι ότι οι δαπάνες κατανάλωσης των κατοίκων του εξωτερικού που εργάζονται στο Λουξεμβούργο, καταγράφονται στους εθνικούς λογαριασμούς της χώρας κατοικίας τους. Η Ιρλανδία, έχοντας το δεύτερο υψηλότερο επίπεδο κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην ΕΕ των 28, έχει κατά κεφαλήν ΠΑΚ σε ποσοστό 6% χαμηλότερο από το μέσο όρο της ΕΕ-28.

Το 2018, όπως φαίνεται από το Διάγραμμα 2.6, η Ιρλανδία κατέγραψε το δεύτερο υψηλότερο επίπεδο κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην ΕΕ-28, σε 87% υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ, ενώ μόνο το Λουξεμβούργο βρέθηκε σε υψηλότερο επίπεδο. Η Βουλγαρία ήταν το κράτος μέλος με το χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, σε ποσοστό 50% χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ. Τα επίπεδα της πραγματικής ατομικής κατανάλωσης ήταν κάπως πιο ομοιογενή, αλλά εξακολουθούσαν να παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές σε ολόκληρη την Ευρώπη. Το Λουξεμβούργο κατέγραψε το υψηλότερο επίπεδο κατά κεφαλήν ΠΑΚ στην ΕΕ-28, σε ποσοστό 32% υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ.

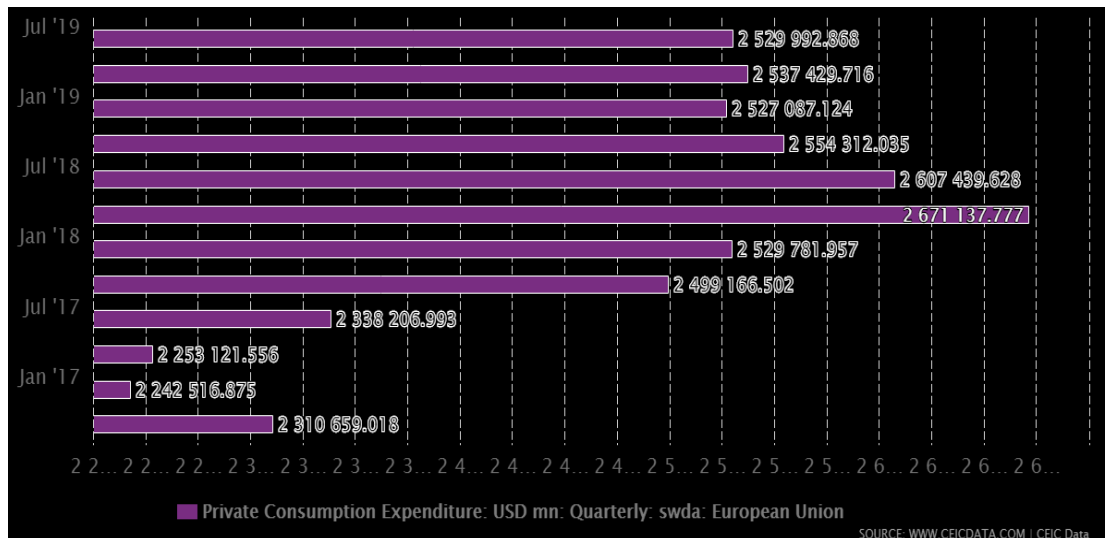

Διάγραμμα 2.6

Πραγματική Ατομική Κατανάλωση και κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ

Οι δαπάνες ιδιωτικής κατανάλωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανήλθαν σε 2.529.993 δισεκατομμύρια δολάρια τον Ιούνιο του 2019, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 2.7. Η μείωση αυτή σημειώθηκε σε σύγκριση με τον προηγούμενο αριθμό των 2.537.430 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ για το Μάρτιο του 2019. Τα στοιχεία για τις ιδιωτικές καταναλωτικές δαπάνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενημερώνονται τριμηνιαία και ανέρχονται σε 2.318.197 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ από τον Μάρτιο έως τον Ιούνιο 2019, με 82 παρατηρήσεις. Τα στοιχεία έφθασαν σε υψηλό επίπεδο 2.982.064 δισεκατομμυρίων δολαρίων τον Ιούνιο του 2008 και ρεκόρ χαμηλό των 1.236.328 δισεκατομμυρίων δολαρίων το Δεκέμβριο του 2000.

Πηγή: CEIC

Διάγραμμα 2.7

Δαπάνες Ιδιωτικής Κατανάλωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Τέλος, όσον αφορά στη χώρα μας, σύμφωνα με τα στοιχεία από το μηνιαίο δελτίο οικονομικής δραστηριότητας του ΣΕΒ (Ιούνιος 2019), από την πλευρά της καταναλωτικής δαπάνης, η ιδιωτική κατανάλωση συνεχίζει να ανακάμπτει το 2019 με σχετικά αργούς ρυθμούς (+0,8%, έναντι +0,5% το 1^ο τρίμηνο του 2018 και +1,1% συνολικά το 2018), καθώς το εισόδημα των νοικοκυριών δέχεται πιέσεις από την υπερφορολόγηση. Αντίθετα, η υποχώρηση της δημόσιας κατανάλωσης συνεχίστηκε με εντονότερο ρυθμό (4,1%, έναντι -0,3% το 1^ο τρίμηνο του 2018 και -2,5% συνολικά το 2018), αντισταθμίζοντας την περικοπή δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι για το πρωτογενές πλεόνασμα.

2.9 Ανακεφαλαίωση

Η σημασία της κατανάλωσης απορρέει από το γεγονός ότι είναι ο παράγοντας που καθορίζει το επίπεδο ζωής του ανθρώπου, το οποίο με τη σειρά του είναι ένας παράγοντας και συνήθως ο πιο σημαντικός παράγοντας για τον προσδιορισμό του συνολικού επιπέδου διαβίωσης όπως ορίζεται από τα Ηνωμένα Έθνη. Οι μεταβολές στην κατανάλωση είναι συνεπώς σημαντικές για τη δημιουργία μιας εικόνας όσον αφορά στις αλλαγές στην υλική ευημερία

του πληθυσμού. Η αύξηση της κατά κεφαλήν κατανάλωσης κανονικά σημαίνει βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης, μείωση της κατανάλωσης και επιδείνωση του επιπέδου διαβίωσης και σχεδόν μηδενική κατανάλωση συνεπάγεται την ανικανότητα της οικονομίας να συντηρηθεί.

Σε αυτό το κεφάλαιο εξετάστηκε αναλυτικά ο ρόλος της συνάρτησης κατανάλωσης καθώς και οι προσδιοριστικοί της παράγοντες. Η σχέση μεταξύ κατανάλωσης και των παραγόντων που τη προσδιορίζουν ονομάζεται συνάρτηση κατανάλωσης. Η συνάρτηση κατανάλωσης είναι αναπόσπαστο τμήμα του συστήματος συναρτήσεων που προσδιορίζουν το επίπεδο προϊόντος και εισοδήματος ισορροπίας της οικονομίας. Κατά τον Keynes ο μοναδικός προσδιοριστικός παράγοντας της ιδιωτικής κατανάλωσης θεωρείται το διαθέσιμο (τρέχον) εισόδημα. Οι έρευνες όμως που πραγματοποιήθηκαν μετά το 1936 υπέδειξαν ότι υπάρχουν πολλοί άλλοι παράγοντες εκτός του τρέχοντος εισοδήματος, οι οποίοι επηρεάζουν την εξέλιξη της κατανάλωσης. Έτσι άρχισε να αμφισβητείται η κενσιανή υπόθεση του απόλυτου εισοδήματος και εμφανίστηκαν νέες υποθέσεις, οι κυριότερες των οποίων είναι του Σχετικού Εισοδήματος, του Κύκλου Ζωής και του Μόνιμου Εισοδήματος, οι οποίες αναλύονται στο παραπάνω κεφάλαιο. Οι θεωρίες του Κύκλου Ζωής και του Μόνιμου Εισοδήματος εξετάζουν το επίπεδο της καταναλώσεως διαχρονικά, βασιζόμενες στην υπόθεση ότι ο καταναλωτής συμπεριφέρεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μεγιστοποιεί τη χρησιμότητά του σε όλη τη διάρκεια της ζωής του. Η υπόθεση του Κύκλου ζωής τονίζει ότι το εισόδημα, σε κάποια έκταση, διακυμαίνεται προβλέψιμα στη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου και ότι οι καταναλωτές χρησιμοποιούν την αποταμίευση και το δανεισμό για να εξομαλύνουν την κατανάλωσή τους σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Η υπόθεση αυτή συνεπάγεται ότι η κατανάλωση εξαρτάται τόσο από το εισόδημα όσο και από τον πλούτο. Η υπόθεση του μόνιμου εισοδήματος, τονίζει ότι τα άτομα γνωρίζουν και τις μόνιμες και τις προσωρινές διακυμάνσεις στα εισοδήματά τους. Επειδή οι καταναλωτές μπορούν να αποταμιεύουν και να δανείζονται και επειδή επιδιώκουν να διατηρήσουν σχετικά σταθερό το επίπεδο της κατανάλωσής τους, η κατανάλωση επηρεάζεται ελάχιστα από τις μεταβολές του προσωρινού εισοδήματος. Η κατανάλωση εξαρτάται κυρίως από το μόνιμο εισόδημα.

Τέλος, όσον αφορά την κατανάλωση σε ευρωπαϊκό επίπεδο, στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάστηκαν οι δαπάνες ιδιωτικής κατανάλωσης καθώς και οι πρόσφατοι οικονομικοί δείκτες που αφορούν την πραγματική ατομική κατανάλωση και το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εγχώριο προϊόν. Το 2018, το Λουξεμβούργο κατέγραψε το υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην ΕΕ, ακολουθούμενο από την Ιρλανδία. Όσον αφορά στην Ελλάδα κατέγραψε κατά κεφαλήν ΑΕΠ μικρότερο από 40% κάτω από τον μέσο όρο στο διάστημα 2015-2018, φανερά ως απόρροια της οικονομικής κρίσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Εμπειρική Μελέτη της οριακής ροπής προς κατανάλωση για επιλεγμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

3.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα πραγματοποιηθεί μία προσπάθεια εμπειρικής μελέτης της οριακής ροπής προς κατανάλωση σε επιλεγμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεκριμένα, η ανάλυση θα διεξαχθεί για οκτώ χώρες που έχουν ως κοινό νόμισμα το ευρώ και θα πραγματοποιηθεί μέσω παλινδρομήσεων για τη χρονική περίοδο από το 1999 έως το 2018.

Αρχικά παρουσιάζονται οι εξεταζόμενες χώρες της Ευρώπης, οι οποίες αποτελούνται από τέσσερις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης με ισχυρή οικονομία και τέσσερις χώρες της Περιφερειακής Ευρώπης που παρουσίασαν οικονομικό πρόβλημα κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης. Η εξεταζόμενη περίοδος διακρίνεται σε τρεις περιόδους. Εξετάζονται τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης όλης της εξεταζόμενης περιόδου, δηλαδή από το 1999- 2018, στη συνέχεια εξετάζεται η συμπεριφορά της οριακής ροπής προς κατανάλωση το διάστημα 1999-2008, δηλαδή πριν την κρίση και τέλος στο διάστημα 2009-2018, δηλαδή μετά την κρίση.

3.2 Παρουσίαση Δεδομένων

Στο πλαίσιο της διερεύνησης της συμπεριφοράς της οριακής ροπής προς κατανάλωση, η οποία πραγματοποιείται στην παρούσα ερευνητική μελέτη συμπεριλαμβάνονται οκτώ χώρες-μέλη της Ευρωζώνης, οι οποίες είναι οι εξής:

- Αυστρία
- Βέλγιο

- Γαλλία
- Γερμανία
- Ελλάδα
- Ιταλία
- Ισπανία
- Πορτογαλία

Οι χώρες αυτές είναι ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες, κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και της Ευρωζώνης, αφού έχουν ως κοινό νόμισμα τους το ευρώ. Για την εμπειρική διερεύνηση, χρησιμοποιήθηκαν δύο μεταβλητές για κάθε οικονομία:

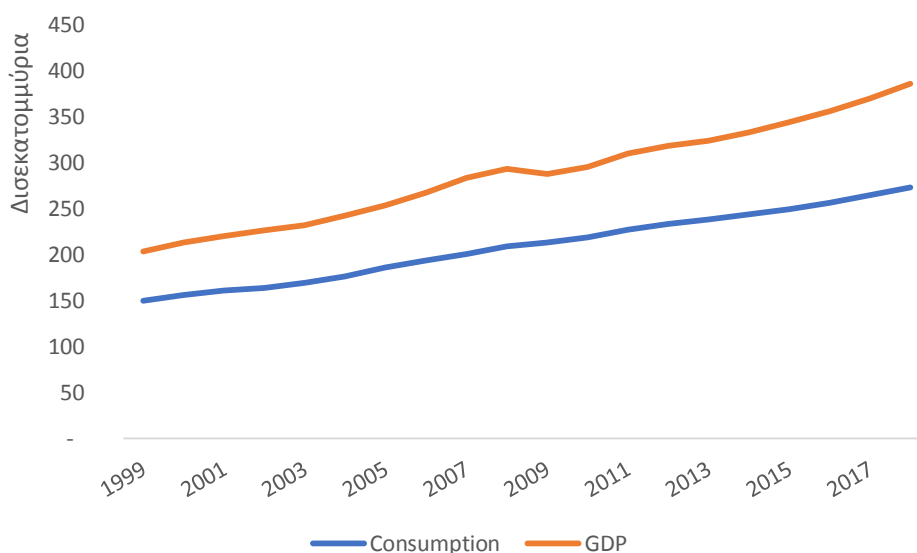
- Η κατανάλωση (μεταβλητή consumption), η οποία αντιπροσωπεύει την τελική κατανάλωση μιας χώρας, δηλαδή τόσο την ιδιωτική όσο και την κρατική και
- Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (μεταβλητή GDP).

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι και οι δύο μεταβλητές είναι εκφρασμένες σε μονάδες εθνικού νομίσματος, LCU (Local Currency Unit). Οι τιμές των μακροοικονομικών μεταβλητών συλλέχθηκαν από τη βάση δεδομένων World Data Indicators (WDI), της Παγκόσμιας Τράπεζας (World Bank) και αφορούν ετήσια δεδομένα από το 1999 έως το 2018. Για την ανάλυση των δεδομένων αυτών χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση δεδομένων Regression στο Excel.

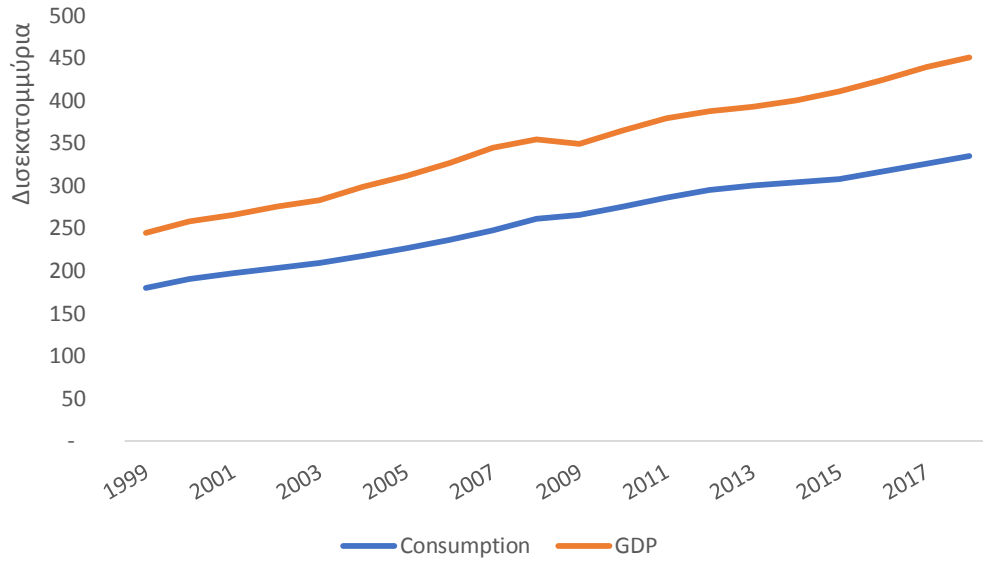
Οι οκτώ χώρες που επιλέχθηκαν χωρίζονται σε δυο κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία είναι κάποιες κεντρικές χώρες της Ευρώπης και η δεύτερη κάποιες περιφερειακές χώρες της Ευρώπης. Συγκεκριμένα από τις κεντρικές χώρες επιλέχθηκαν η Αυστρία, το Βέλγιο, η Γαλλία και η Γερμανία, οι οποίες έχουν ισχυρή και σταθερή οικονομία. Η μεγάλη παραγωγικότητα και επιχειρηματικότητα που διαθέτουν οι χώρες του ευρωπαϊκού βορρά οδηγεί το ΑΕΠ σε μια τάση ανάπτυξης. Είναι προφανές ότι στις χώρες αυτές ότι το βιοτικό επίπεδο των πολιτών είναι καλύτερο σε σχέση με τις χώρες του νότου. Διαθέτουν ισχυρή βιομηχανική βάση που αυξάνει την παραγωγικότητα και το

ΑΕΠ τους. Επίσης έχουν μεγάλη ισοτιμία αγοραστικής δύναμης (PPP) που καθορίζει το ΑΕΠ και την παραγωγικότητα σε ένα ορισμένο χρονικό διάστημα.

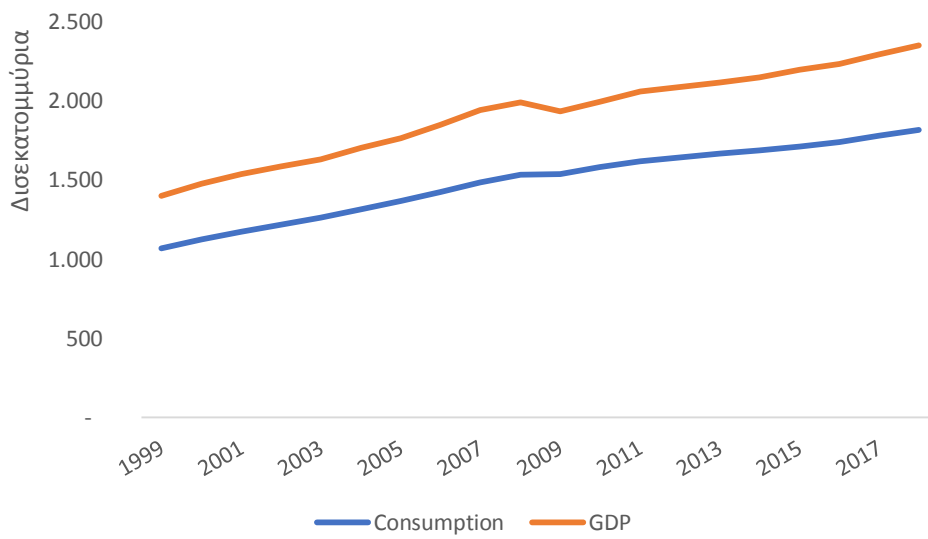
Αντίθετα οι περιφερειακές χώρες της Ευρώπης που επιλέχθηκαν είναι πιο ευάλωτες σε αναταραχές. Δεν έχουν τόσο μεγάλη παραγωγικότητα και έχουν χρέος που αδυνατούν να εξυπηρετήσουν. Επιπλέον η κρίση του 2008 προκάλεσε μεγάλη αναταραχή της χώρες αυτές με αποτέλεσμα το ΑΕΠ να μειώνεται δραματικά και το βιοτικό επίπεδο το πολιτών να αρχίσει να μειώνεται εξίσου. Παρακάτω παρουσιάζεται η εξέλιξη της κατανάλωσης και του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος για κάθε μία χώρα ξεχωριστά από το 1999 ως το 2018.

Διάγραμμα 3.1
Εξέλιξη Κατανάλωσης και ΑΕΠ για την Αυστρία

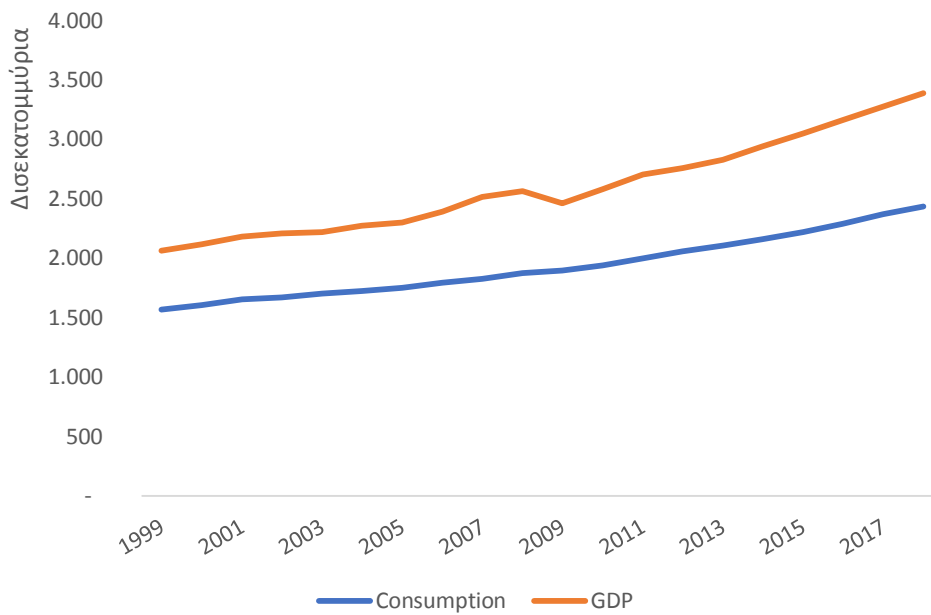

Διάγραμμα 3.2
Εξέλιξη Κατανάλωσης και ΑΕΠ για το Βέλγιο

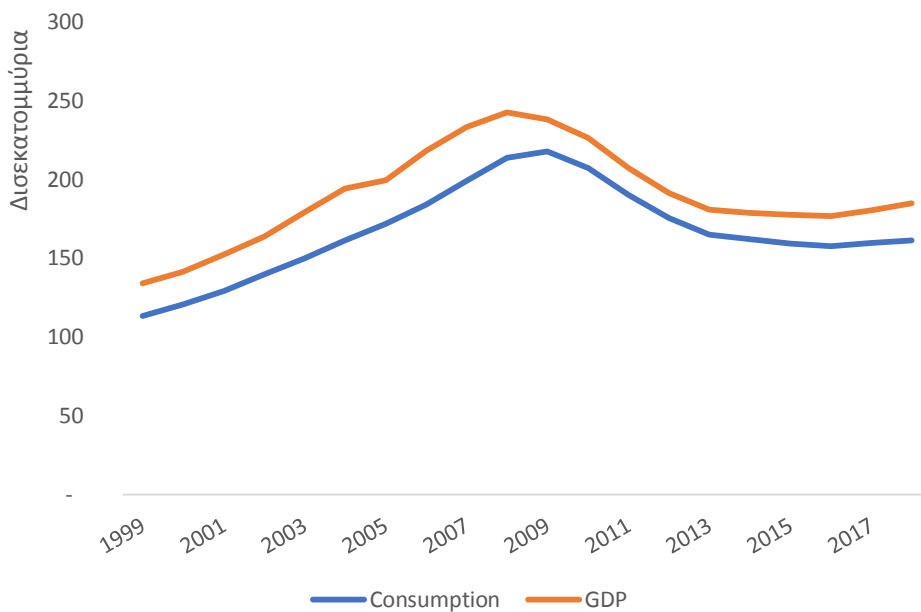

Διάγραμμα 3.3
Εξέλιξη Κατανάλωσης και ΑΕΠ για τη Γαλλία

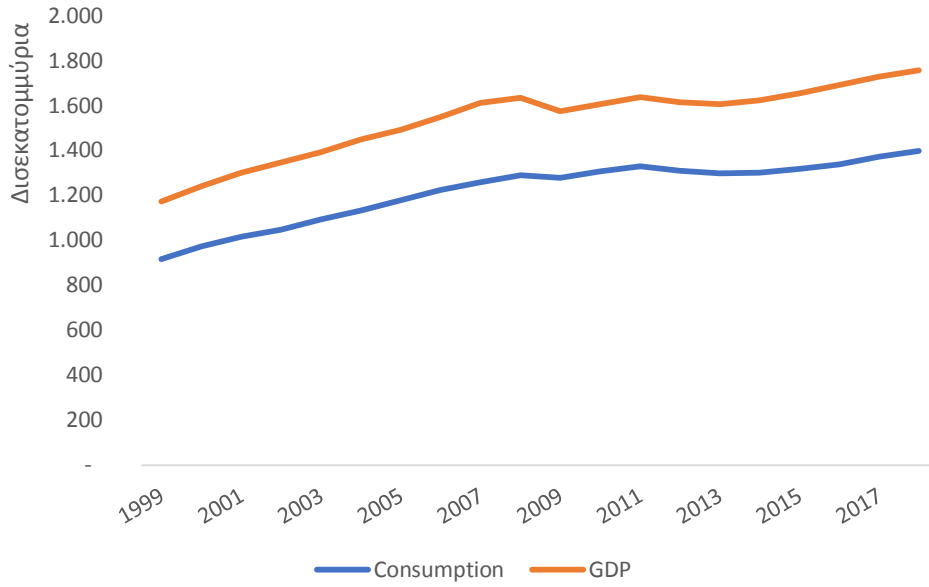

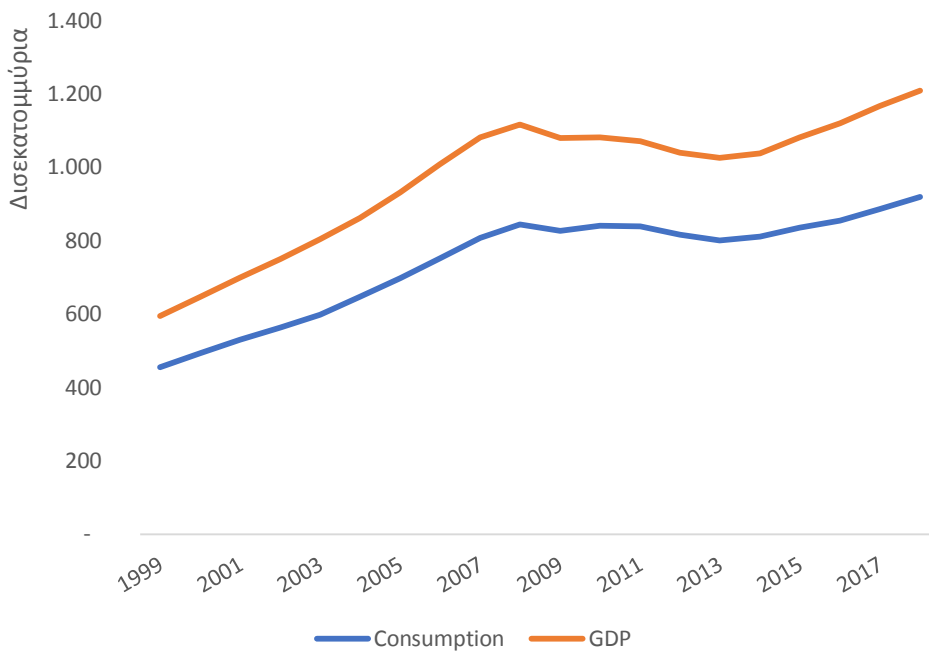
Διάγραμμα 3.4
Εξέλιξη Κατανάλωσης και ΑΕΠ για τη Γερμανία

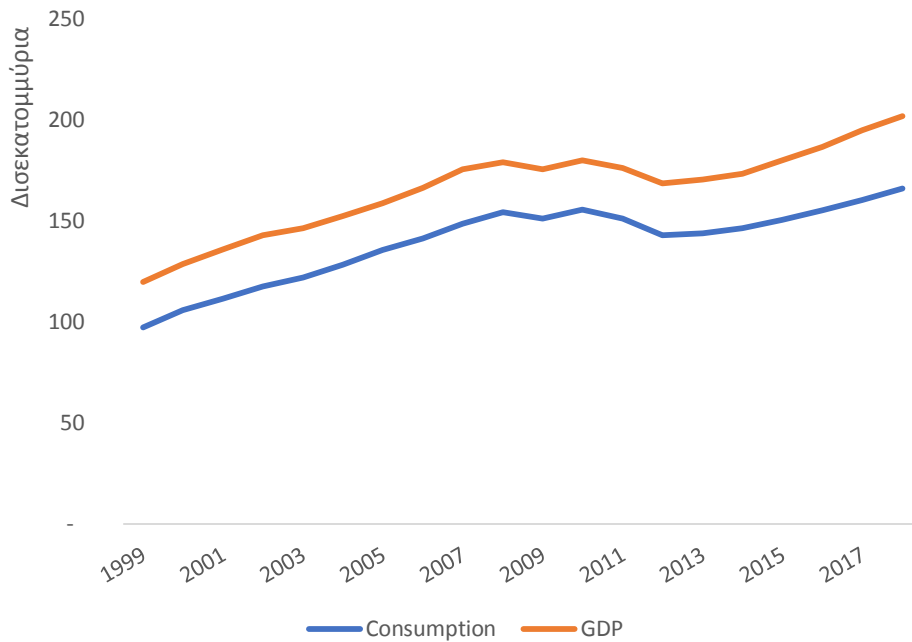
Διάγραμμα 3.5
Εξέλιξη Κατανάλωσης και ΑΕΠ για την Ελλάδα

Διάγραμμα 3.6
Εξέλιξη Κατανάλωσης και ΑΕΠ για την Ιταλία

Διάγραμμα 3.7
Εξέλιξη Κατανάλωσης και ΑΕΠ για την Ισπανία

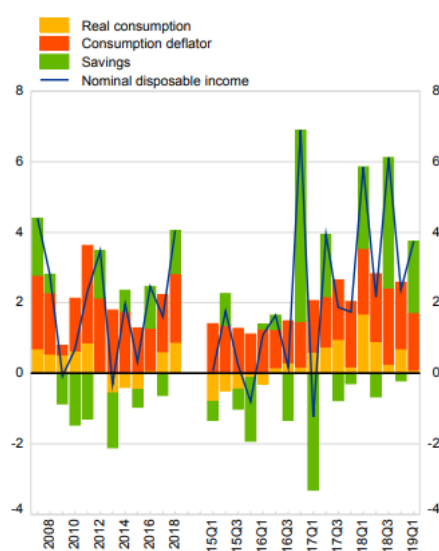

Διάγραμμα 3.8
Εξέλιξη Κατανάλωσης και ΑΕΠ για την Πορτογαλία

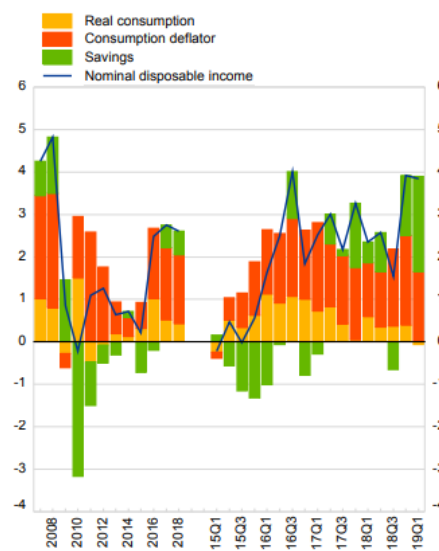
Όπως παρατηρείται στα διαγράμματα 3.1 έως 3.8 για τις χώρες της κεντρικής Ευρώπης, η καμπύλη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ ακολουθεί μια παρόμοια ανοδική πορεία διαχρονικά με μικρές διακυμάνσεις κατά τη διάρκεια των ετών 2007-2009, πιθανόν λόγω της εκδήλωσης της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης. Παρ' όλα αυτά, τα επόμενα χρόνια συνεχίζουν την ανοδική τους πορεία. Όσον αφορά στις περιφερειακές χώρες της Ευρώπης, παρατηρείται ότι κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, παρουσίασαν αξιοσημείωτες διακυμάνσεις τόσο στην κατανάλωση όσο και στο ΑΕΠ τους, με κάποια ανάκαμψη μετά το 2013, με εξαίρεση την Ελλάδα, η οποία βαθιά επηρεαζόμενη από την οικονομική κρίση, από το 2009 και μετά παρουσιάζει συνεχώς πτωτική πορεία στην κατανάλωση και το ΑΕΠ. Σε γενικές γραμμές υπάρχει, συνεπώς, ένα κοινό μοτίβο και μια κοινή συμπεριφορά των δύο αυτών δεικτών όσον αφορά τις χώρες που εξετάζονται. Οι τιμές της κατανάλωσης και του ΑΕΠ, δεν έχουν πολύ έντονες διακυμάνσεις και είναι αύξουσες συναρτήσεις με έντονη τάση προς τα πάνω.

Επίσης στα Διαγράμματα που ακολουθούν παρουσιάζεται το ονομαστικό διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών και η χρήση τους για

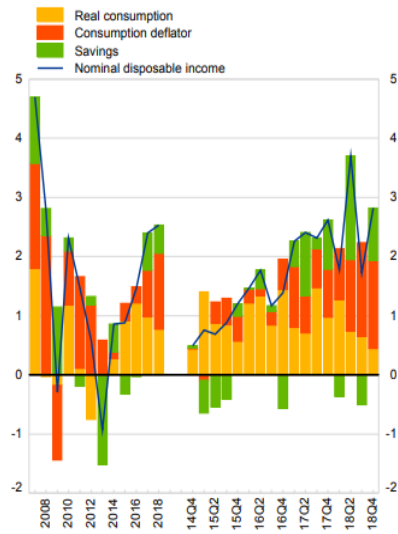
κατανάλωση και αποταμίευση για τις οκτώ χώρες που εξετάζονται από το 2008 έως και το πρώτο τρίμηνο του 2019. Η κατανάλωση κατανέμεται σε αλλαγές στην πραγματική κατανάλωσης και στις επιπτώσεις των αλλαγών των τιμών, με την τελευταία να εκπροσωπείται μέσω του αποπληθωριστή της τελικής καταναλωτικής δαπάνης. Το διαθέσιμο εισόδημα αποτελεί βασικό δείκτη της οικονομικής κατάστασης των νοικοκυριών. Καθορίζει πόσο από το τρέχον εισόδημα ενός νοικοκυριού μπορεί να χρησιμοποιηθεί για κατανάλωση και αποταμίευση. Το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών είναι τυπικά προκυκλικό. Είναι πιο ασταθές από την κατανάλωση των νοικοκυριών, επειδή η αποταμίευση λειτουργεί ως αποθεματικό που σταθεροποιεί την εξέλιξη της τελευταίας. Η πραγματική κατανάλωση των νοικοκυριών αποτελεί βασικό στοιχείο μέτρο της υλικής ευημερίας τους. Επιπλέον, το κάθε Διάγραμμα αναλύει τις αλλαγές στην ονομαστική κατανάλωση των νοικοκυριών, τις δαπάνες για αλλαγές στην πραγματική τους κατανάλωση ή την ποσότητα των αγαθών και υπηρεσιών που καταναλώνουν τα νοικοκυριά και τις αλλαγές στον αποπληθωριστή κατανάλωσης, ή την τιμή των εν λόγω αγαθών και υπηρεσιών. Οι εξελίξεις στον αποπληθωριστή της κατανάλωσης συνδέονται στενά με τις εξελίξεις στον εναρμονισμένο δείκτη τιμών καταναλωτή (ΕνΔΤΚ).

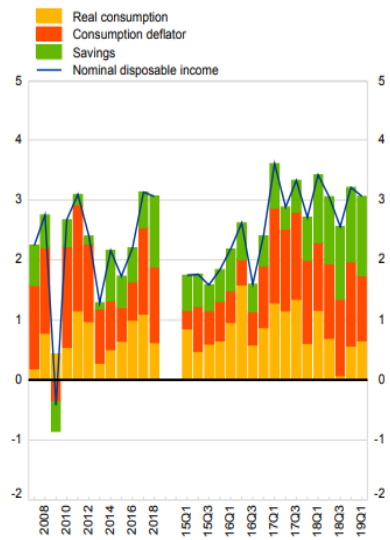
Αυστρία

Βέλγιο

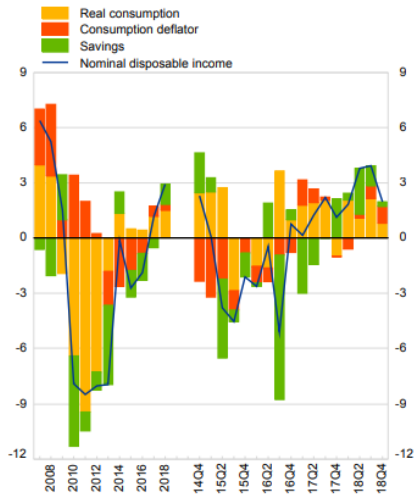
Γαλλία

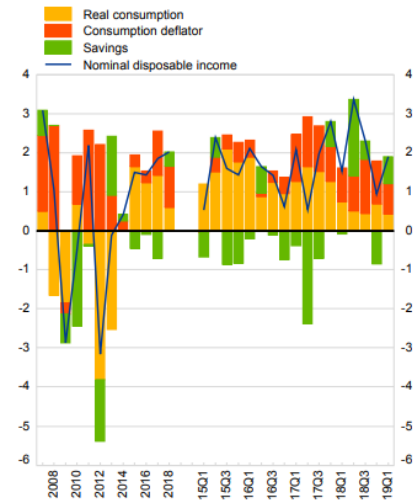
Γερμανία

Διάγραμμα 3.9

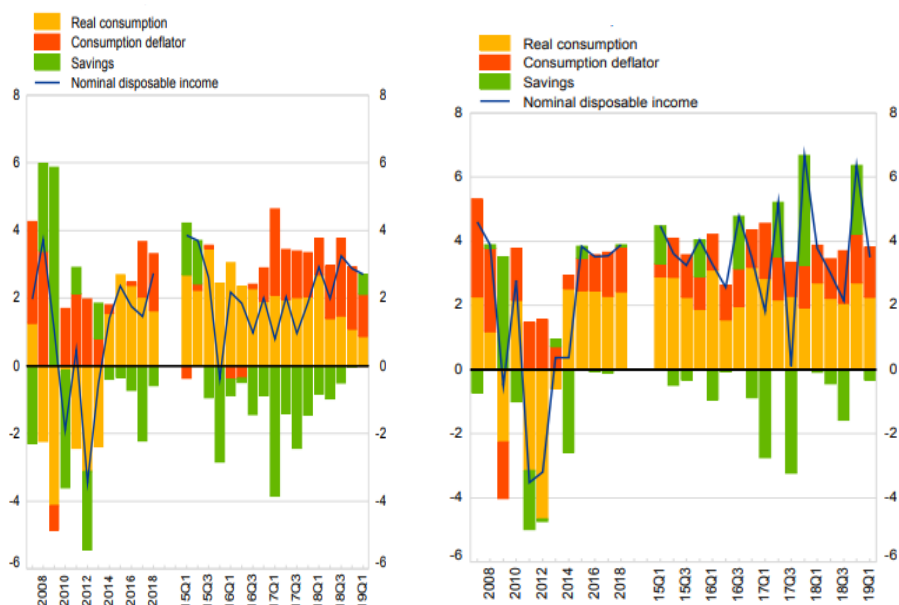
Κατανάλωση και Αποταμίευση Κεντρικών Χωρών της ΕΕ

Ελλάδα

Ιταλία

Ισπανία

Πορτογαλία

Διάγραμμα 3.10

Κατανάλωση και Αποταμίευση Περιφερειακών Χωρών της ΕΕ

Από την ετήσια αύξηση του ονομαστικού διαθέσιμου εισοδήματος κατά 3,8% το 2019 στο πρώτο τρίμηνο, 0,4 ποσοστιαίες μονάδες χρησιμοποιήθηκαν από τα νοικοκυριά για να αυξήσουν την πραγματική κατανάλωσή τους (αύξηση κατά 0,6 ποσοστιαίες μονάδες του ονομαστικού εισοδήματος πριν από ένα χρόνο, 0,4 λιγότερο από το τέταρτο τρίμηνο του 2018). Παρατηρήθηκε επίσης αύξηση κατά 2,2 ποσοστιαίες μονάδες σε αποταμιεύσεις (1,4 μονάδες υψηλότερη από την αύξηση του τελευταίου τρίμηνου του 2018) και 1,2 ποσοστιαίες μονάδες έπρεπε να συμβαδίσουν με τις αυξήσεις των τιμών όπως μετράται από τον αποπληθωριστή της τελικής κατανάλωσης (σε σύγκριση με 1,5 ποσοστιαίες μονάδες το τελευταίο τρίμηνο του 2018).

Όσον αφορά τις εξεταζόμενες χώρες, από τα Διαγράμματα 3.9 και 3.10 προκύπτει ότι η πραγματική κατανάλωση αυξήθηκε κατά ετήσιο ρυθμό πάνω από 1.5% στην Πορτογαλία, μεταξύ 0.6 και 1.5% στη Γερμανία και λιγότερο από (ή ισούται με) 0,6% στην Ιταλία και τη Γαλλία. Επίσης, η πραγματική κατανάλωση μειώθηκε στο Βέλγιο, την Αυστρία και την Ελλάδα. Τέλος, τα τελευταία τέσσερα χρόνια, η πραγματική κατανάλωση αυξήθηκε περισσότερο

από 1,5 φορές του ποσοστού της ζώνης του ευρώ στην Πορτογαλία και η βραδύτερη ανάπτυξη σημειώθηκε στο Βέλγιο και την Ελλάδα.

3.3 Χρονικές Περίοδοι Ανάλυσης

Λόγω του ότι η ανάλυση διακρίνεται σε τρεις χρονικές περιόδους, πριν από την κρίση, δηλαδή το διάστημα 1999-2008 μετά την κρίση, δηλαδή το διάστημα 2009-2018 και συνολικά όλη την περίοδο, 1999-2018, σε αυτό το σημείο είναι αξιοσημείωτη η συνοπτική ανάλυση της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, η οποία επηρέασε και την Ευρωζώνη. Η χρηματοπιστωτική κρίση είχε σοβαρές και πολυδιάστατες συνέπειες σε κάποιες χώρες του ευρώ, γεγονός που απεικονίζεται και στα αποτελέσματα των παλινδρομήσεων παρακάτω.

Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία ξεκίνησε στις ΗΠΑ και επεκτάθηκε διεθνώς, δεν άφησε ανέπαφες τις χώρες του ευρώ. Η στενή διασύνδεση των χρηματοπιστωτικών αγορών, η αλληλεξάρτηση των αγορών αγαθών και υπηρεσιών, οι εκατέρωθεν άμεσες επενδύσεις, αποτέλεσαν διαύλους μετάδοσης της κρίσης και στις χώρες του ευρώ. Αρχικά η κρίση έπληξε τα εθνικά χρηματοπιστωτικά συστήματα. Περισσότερο επλήγησαν οι τράπεζες των χωρών με συγκριτικά εντονότερη διασύνδεση με το αμερικανικό τραπεζικό σύστημα, όπως η Ιρλανδία κι η Γερμανία από την Ευρωζώνη και οι τράπεζες του Ηνωμένου Βασιλείου από τις χώρες εκτός αυτής. Ακολούθως, η κρίση έπληξε τις πραγματικές οικονομίες λόγω της μείωσης του διεθνούς εμπορίου και των επενδύσεων, τη μείωση της ενεργούς ζήτησης και της περιοριστικής πιστοδοτικής πολιτικής των τραπεζών. Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση, σε συνδυασμό με την ύφεση της πραγματικής οικονομίας, προκάλεσε αυξημένες δημόσιες δαπάνες, οι οποίες με τη σειρά τους κλόνισαν τη δημοσιονομική σταθερότητα σε ορισμένες χώρες της Ευρωζώνης και οδήγησαν σε κρίσεις δημοσίου χρέους (Ελλάδα και Πορτογαλία) ή σε τραπεζικές κρίσεις, η αντιμετώπιση των οποίων απαιτούσε υψηλά δημόσια κεφάλαια μέσω δανεισμού από τις αγορές (π.χ. στην Ισπανία και στην Ιρλανδία). Η δημοσιονομική κρίση συνοδεύτηκε από την δίδυμη κρίση της ανταγωνιστικότητας.

Η χρηματοοικονομική κρίση, συμπερασματικά που ξεκίνησε στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης (subprime mortgages) των ΗΠΑ το καλοκαίρι του 2007 μετατράπηκε ραγδαία σε κρίση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος και μεταφέρθηκε στην πραγματική οικονομία με ταχύ ρυθμό. Μια σειρά από γεγονότα, οδήγησαν τους παγκόσμιους ρυθμούς ανάπτυξης σε απότομη πτώση και εκτόξευσαν την ανεργία και την ανασφάλεια στο σύνολο σχεδόν των χωρών. Καθώς η κρίση εκτυλίσσονταν, η ένταση και η έκτασή της αύξαναν συνεχώς, αναγκάζοντας κυβερνήσεις, κεντρικές τράπεζες, αναλυτές, επενδυτές, επιχειρηματίες και καταναλωτές να αναθεωρούν συνεχώς τις αντιλήψεις τους και τις προσδοκίες τους. Το 2017, μετά από μια μακρά περίοδο άσκησης μέτρων για την αντιμετώπιση της κρίσης, υπήρξε οικονομική ανάπτυξη στη ζώνη του ευρώ και δείκτες όπως ο πληθωρισμός και η ανεργία παρουσίασαν θετικές εξελίξεις. Παρακάτω θα αναλυθεί η επιρροή όλων αυτών των γεγονότων στην κατανάλωση των νοικοκυριών καθώς επηρεαζόταν το ΑΕΠ κάθε εξεταζόμενης χώρας ανά τα χρόνια.

3.4 Ανάλυση Δεδομένων

Η οριακή ροπή προς κατανάλωση (MPC), όπως έχει αναλυθεί και στο προηγούμενο κεφάλαιο είναι το ποσό κατά το οποίο η κατανάλωση μεταβάλλεται όταν το διαθέσιμο εισόδημα ($Y-T$) αυξάνει κατά μία νομισματική μονάδα. Αποτελεί δηλαδή το ποσό που καταναλώνεται από ένα πρόσθετο δολάριο εισοδήματος. Η οριακή ροπή προς κατανάλωση είναι κρίσιμο στοιχείο στα μέτρα οικονομικής πολιτικής που πρότεινε ο Keynes για την αντιμετώπιση της εκτεταμένης ανεργίας.

Στην ανάλυση που ακολουθεί χρησιμοποιήθηκε το απλό γραμμικό υπόδειγμα προκειμένου να διερευνηθεί η συμπεριφορά της κατανάλωσης καθώς μεταβάλλεται το ΑΕΠ. Το οικονομετρικό υπόδειγμα που καθορίζει τη σχέση μεταξύ αυτών των δύο μεταβλητών, θεωρώντας ότι οι μεταβολές των τιμών της μεταβλητής Y ερμηνεύονται από τις τιμές της μεταβλητής X , δίνεται από τη σχέση:

$$Y_i = \alpha + \beta X_i + \varepsilon_i$$

όπου ε είναι μια τυχαία μεταβλητή η κατανομή πιθανοτήτων της οποίας θεωρείται γνωστή και ονομάζεται διαταρακτικός όρος ή τυχαίο σφάλμα. Η μεταβλητή Y είναι η εξαρτημένη μεταβλητή, δηλαδή η κατανάλωση και η μεταβλητή X , η ανεξάρτητη, δηλαδή το ΑΕΠ. Παρακάτω παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των παλινδρομήσεων που πραγματοποιήθηκαν για τις τρεις εξεταζόμενες περιόδους για τις χώρες της Ευρώπης και αναλύεται η συμπεριφορά της οριακής ροπής προς κατανάλωση για τις περιόδους αυτές.

Πίνακας 3.1

Οριακή Ροπή προς κατανάλωση

All Period		Pre Crisis		Post Crisis	
Country	MPC	Country	MPC	Country	MPC
<i>Austria</i>	0,71	<i>Austria</i>	0,66	<i>Austria</i>	0,61
<i>Belgium</i>	0,78	<i>Belgium</i>	0,70	<i>Belgium</i>	0,67
<i>France</i>	0,81	<i>France</i>	0,79	<i>France</i>	0,67
<i>Germany</i>	0,65	<i>Germany</i>	0,59	<i>Germany</i>	0,60
<i>Greece</i>	0,93	<i>Greece</i>	0,88	<i>Greece</i>	0,99
<i>Italy</i>	0,85	<i>Italy</i>	0,80	<i>Italy</i>	0,61
<i>Spain</i>	0,78	<i>Spain</i>	0,73	<i>Spain</i>	0,61
<i>Portugal</i>	0,87	<i>Portugal</i>	0,95	<i>Portugal</i>	0,66

Η ανάλυση διακρίνεται σε τρεις περιόδους για δύο ομάδες χωρών της Ευρωζώνης. Η πρώτη ομάδα χωρών αποτελείται από τις χώρες: Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία και Γερμανία, οι οποίες επιλέχθηκαν λόγω της ισχυρής τους οικονομίας. Η δεύτερη ομάδα χωρών αποτελείται από τις χώρες: Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία και Πορτογαλία, οι οποίες έχουν πιο ευάλωτη οικονομική παρουσία στο χάρτη της Ευρωζώνης.

a) Για το διάστημα 1999-2018:

Όσον αφορά στην πρώτη ομάδα χωρών παρατηρείται ότι ο μέσος όρος των οριακών ροπών προς κατανάλωση είναι 0.74 σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο. Αντίθετα για τη δεύτερη ομάδα χωρών, ο μέσος όρος των οριακών ροπών προς κατανάλωση είναι μεγαλύτερος, ίσος με 0.86. Στην περιφέρεια δηλαδή της Ευρώπης, οι χώρες παρουσιάζουν μεγάλο MPC, γεγονός που σημαίνει ότι για κάθε επιπλέον μονάδα εισοδήματος που κερδίζουν οι καταναλωτές, ξοδεύουν κατά μέσο όρο 0.86 στην κατανάλωση.

b) Για το διάστημα πριν την κρίση 1999-2008:

Η πρώτη ομάδα χωρών σημειώνει μέσο όρο οριακής ροπής προς κατανάλωση 0.69 ενώ η δεύτερη ομάδα χωρών 0.84. Σημειώνεται ότι οι δύο ομάδες των εξεταζόμενων χωρών ακολουθούν την ίδια συμπεριφορά που ακολουθούν και κατά τη διάρκεια ολόκληρης της εξεταζόμενης περιόδου.

c) Για το διάστημα μετά την κρίση 2009-2018:

Παρατηρείται ότι σε αυτό το διάστημα, οι καταναλωτές ήταν πολύ πιο διστακτικοί σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια στο να καταναλώσουν καθώς αυξανόταν το εισόδημά τους. Αξιοσημείωτη παρατήρηση αποτελεί η Ελλάδα, η οποία μετά την κρίση σημείωσε οριακή ροπή προς κατανάλωση ίση με 0.99, γεγονός το οποίο ίσως ερμηνεύεται από την πτώση των εισοδημάτων των καταναλωτών και την τάση τους να ξοδεύουν όλο και μικρότερο ποσοστό του εισοδήματός τους για κατανάλωση. Η πρώτη ομάδα των χωρών σημείωσε μέσο όρο οριακής ροπής προς κατανάλωση 0.64, ενώ η δεύτερη ομάδα 0.72.

Συμπερασματικά, η οριακή ροπή προς κατανάλωση μειώνεται μετά την κρίση για τη δεύτερη ομάδα των εξεταζόμενων χωρών, όπως και για την πρώτη αλλά κατά πολύ μικρότερο ποσοστό. Επίσης σε σχέση με όλη την εξεταζόμενη περίοδο, η οριακή ροπή προς κατανάλωση σημειώνει μείωση και στις δύο περιόδους, δηλαδή πριν και μετά την κρίση, στο σύνολο των χωρών.

Τέλος, οι χώρες της Κεντρικής Ευρώπης παρουσιάζουν παρόμοια συμπεριφορά πριν καθώς και μετά την κρίση.

Στο σημείο αυτό θα σημειωθεί μία στατιστική της παλινδρόμησης, που παρέχει συμπληρωματικά μέτρα της ποιότητας εφαρμογής της γραμμής παλινδρόμησης. Αυτή αποτελεί τον συντελεστή προσδιορισμού R^2 ο οποίος μετρά το ποσοστό της μεταβλητότητας της μεταβλητής Y που εξηγείται από τη μεταβλητή X . Δεν έχει μονάδα μέτρησης και το εύρος τιμών του είναι μεταξύ 0 και 1. Σημειώνεται ότι για όλες τις παλινδρομήσεις το R^2 είναι κατά μέσο όρο στο 99%, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι το 99% της μεταβλητότητας εξηγείται από την παλινδρόμηση, γεγονός που πιστοποιεί ότι το υπόδειγμα έχει μεγάλη ερμηνευτική ικανότητα. Τέλος θα πρέπει να αναφερθεί η στατιστική σημαντικότητα των αποτελεσμάτων. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τις εκτιμήσεις των διαφόρων υποδειγμάτων έδωσαν στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα, κάτι που άλλωστε αναμενόταν αφού υποστηρίζεται από τη θεωρία.

3.5 Ανακεφαλαίωση

Στο κεφάλαιο αυτό πραγματοποιήθηκε μέσω παλινδρομήσεων μια εμπειρική διεύρυνση της οριακής ροπής προς κατανάλωση σε ένα δείγμα οκτώ χωρών, κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το διάστημα 1999-2018. Το διάστημα αυτό χωρίστηκε σε τρεις περιόδους ώστε να διαπιστωθούν οι μεταβολές στην κατανάλωση σε σχέση με το εισόδημα κατά τη διάρκεια όλης της εξεταζόμενης περιόδου, το διάστημα πριν την οικονομική κρίση καθώς και το διάστημα μετά από αυτή. Οι εξεταζόμενες χώρες αποτελούνται από την Αυστρία, το Βέλγιο, τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ελλάδα, την Ιταλία, την Ισπανία και την Πορτογαλία. Οι χώρες επιλέχθηκαν με κριτήριο την οικονομική τους θέση στην Ευρωζώνη. Πιο συγκεκριμένα, οι πρώτες τέσσερις προαναφερθείσες χώρες επιλέχθηκαν λόγω της ισχυρής τους οικονομίας έτσι ώστε να εξεταστεί η οριακή ροπή προς κατανάλωση κατά τη διάρκεια των τριών εξεταζόμενων περιόδων, ενώ οι υπόλοιπες τέσσερις χώρες επιλέχθηκαν λόγω της πιο ευάλωτης τους οικονομίας καθώς όπως

διαπιστώθηκε παρουσίασαν σημαντικά προβλήματα μετά την οικονομική κρίση.

Αρχικά απεικονίστηκε η εξέλιξη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ για όλες τις εξεταζόμενες χώρες όπου όπως παρατηρήθηκε η καμπύλη της κατανάλωσης και του ΑΕΠ ακολούθησε παρόμοια ανοδική πορεία διαχρονικά με μικρές διακυμάνσεις κατά τη διάρκεια των ετών 2007-2009 πιθανόν λόγω της εκδήλωσης της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης. Οι πρώτες χώρες που επηρεάστηκαν από την οικονομική κρίση παρουσιάζουν πτωτική πορεία στην κατανάλωση και το ΑΕΠ τους κατά τη διάρκεια των ετών 2007-2009, με αξιοσημείωτο παράδειγμα την Ελλάδα, της οποίας η οικονομία επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό κατά τη διάρκεια των ετών 2007-2009 σχηματίζοντας ιδιαίτερα πτωτική πορεία οι καμπύλες της κατανάλωσης και του ΑΕΠ, ενώ στα επόμενα χρόνια παρατηρείται μια μικρή αυξητική πορεία.

Στη συνέχεια εξετάστηκε η οριακή ροπή προς κατανάλωση για τις συγκεκριμένες χώρες. Παρατηρήθηκε ότι για τις πρώτες τέσσερις χώρες, οι οποίες έχουν μία σταθερή και δυνατή οικονομία ο μέσος όρος των οριακών ροπών προς κατανάλωση είναι 0.74 για όλη την εξεταζόμενη περίοδο, ενώ πριν και μετά την κρίση ο μέσος όρος τους ήταν 0.69 και 0.64 αντίστοιχα. Αυτό σημαίνει ότι μετά την κρίση τα νοικοκυριά μείωσαν την κατανάλωσή τους. Για τις υπόλοιπες τέσσερις παρατηρείται ότι ο μέσος όρος των οριακών ροπών προς κατανάλωση ήταν 0.86 για όλη την περίοδο, ενώ πριν και μετά την κρίση σημείωσαν 0.84 και 0.72 αντίστοιχα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Αγαπητός Γεώργιος Ι (2006), Νέα Μακροοικονομική & Ορθολογικές Επιχειρηματικές Αποφάσεις, Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης.

Απέργης Νικόλαος, Σύγχρονη Μακροοικονομική, Rosili.

Γ.Δ. Δημοπούλου (1998), Μακροοικονομική θεωρία, Θεωρία και Πολιτική Εισοδήματος, Απασχολήσεως και τιμών, Τόμος ΙΙ.

Πετράκη Κώπτη Αθηνά (1997), Σύγχρονη Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική, Εκδοτικές επιχειρήσεις «Το οικονομικό».

Πετράκη Κώπτη Αθηνά και Κώπτη Γεωργίου Χριστ. (2001), Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική, Εκδόσεις Παπαζήση.

John Sloman, Alison Wride, Dean Garratt. Γενική επιμέλεια Παντελής Καμμάς, Νατάσα Μιαούλη, εκδόσεις Πασχαλίδης, Εισαγωγή στην Οικονομική Μακροοικονομική, Broken hill.

N. Gregory Mankiw Gutenberg, Μακροοικονομική θεωρία (τέταρτη αναθεωρημένη έκδοση).

Frederic S. Mishkin, Μακροοικονομική Πολιτική και Πρακτική, Utopia.

Ξένη

Agiakloglou, C. (1999), A selective review on the issue of testing for a unit autoregressive root, Spoudai, Vol.49, pp. 14-32

Ando A. & Modigliani F. (1963), The Life Cycle Theory Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests, American Economic Review, March, Vol.53, pp. 55-84.

Blanchard Olivier Pearson, Macroeconomics (seventh edition).

Friedman, M. (1957), A Theory of the Consumption Function, Princeton, N.J., Princeton University Press.

Hyman David N., Macroeconomics Third Edition.

Keynes, J. (1936), The General Theory of Employment, Interest & Money, Macmillan, London.

Kuznets, S., (1946), National Product Since 1869 (assisted by L. Epstein and E. Zenks), New York: National Bureau of Economic Research.

Modigliani F. & Ando A. (1963), The Life Cycle Theory Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests, American Economic Review, March, Vol.53, pp. 55-84.

Modigliani, F. & Brumberg, R. (1954), Utility Analysis and the Consumption Function: An interpretation of Cross Section Data, in K. Kurihara (ed.), Post Keynesian Economics, London: George Allen and Unwin.

Palley Thomas I. (2008), The Relative Income Theory of Consumption: A Synthetic Keynes-Duesenberry-Friedman Model, Political Economy Research Institute, University of Massachusetts Amherst.

Διαδικτυακοί τόποι

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Main_Page/el

<https://www.thebalance.com/what-is-the-debt-to-gdp-ratio-1978993>

<https://www.statista.com/>

<https://tradingeconomics.com/>

<https://www.cia.gov/index.html>

<https://www.imf.org/external/index.htm>

<https://www.intelligenteconomist.com/>

<https://www.bea.gov/>

<https://www.focus-economics.com/blog/countries-with-the-most-public-debt>

<https://www.ceicdata.com/en>

<https://www.sev.org.gr/>